

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**YAPI VE FONKSİYON AÇISINDAN
DİN PSİKOLOJİSİ**

Hüseyin Cihat ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YAPI VE FONKSİYON AÇISINDAN
DİN PSİKOLOJİSİ

Hüseyin Cihat ŞAHİN

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım Yapıcı
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Nesibe ESEN ATEŞ

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2020

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:

Üye:

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2020

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirilerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 01/ 06/ 2020

Hüseyin Cihat ŞAHİN

ÖZET

YAPI VE FONKSİYON AÇISINDAN DİN PSİKOLOJİSİ

Hüseyin Cihat ŞAHİN

Yüksek Lisans Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Haziran 2020, 132 sayfa

Türkiye’de bir asra yakın süredir bilim dünyasında yerini alan, değişen ve gelişen din psikolojisinin geldiğimiz noktada bir durum değerlendirmesine; varsa eksikliklerin belirlenmesi ile sağladığı kazanımların tespit edilip geliştirilmesine ihtiyacın olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, din psikolojisinin lisans eğitiminde bu dersi alanlar için ne anlam ifade ettiğinin, bu alana ilgi veya ilgisizliğin sebeplerinin, öne çıkan konularının, çağın soru veya sorunları karşısındaki yeterliliğinin, bireysel, toplumsal ve mesleki katkılarının, derslerdeki eksik yönlerinin ve alandan beklentilerin neler olduğunun belirlenmesidir.

Araştırmanın örneklemini lisans eğitiminde din psikolojisi dersi alan 159 öğrenci, 46 öğretmen ve 18 imam ile toplam 223 bireyden oluşturulmuştur. Veriler, literatür taraması ve araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış dört demografik değişken ve 10 açık uçlu sorudan oluşan anket ile elde edilmiştir. Toplanan veriler öncelikle içerik analizi ve kümeleme yapılarak incelenmiştir. Verilerin analizinde frekans ve yüzdeler kullanılmıştır.

Araştırmada ulaştığımız bulgulara göre, din psikolojisi denince katılımcıların aklına %29,6 (f=66) oranında “dini duygu, düşünce ve davranışları inceleyen bilim dalıdır” ve %26,5 (f=59) oranında “İnsan-din ilişkisini inceler” ifadeleri gelmektedir. Din psikolojisi, örneklemin %76,2’sinin (f=170) ilgisini çekmektedir. Alana ilginin en büyük sebebi olarak “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması” (%17,5, f=39) saptanmıştır. Din psikolojisinin zorluğu, yabancı terim ve kelimelerin çok fazla olması, fonksiyonunu yerine getirememesi ve yabancı toplumlara hizmet etmesi; kültürümüzün değerlerine uygun olmaması alana ilgisizliğin sebepleri olarak belirlenmiştir. Din psikolojisi derslerinde en çok zihinlerde yer eden konular “Dua ve İbadet”, “Dini

Tecrübe” ve “Gelişim Psikolojisi ve Din” olarak tespit edilmiştir. Din psikolojisi derslerinde işlenen konuların/tartışmaların %74,4 (f=166) oranında yaşadığımız çağ ve sorunlarına kısmen veya tamamen cevap verebildiği düşünülmektedir. Örneklemin %44,8’i (f=100) din psikolojisi derslerinde işlenmeyen fakat öğrenilmesi gereken konular olduğunu düşünmektedir. Bu konuda katılımcılar özellikle din psikolojisi derslerinde daha fazla örnek ve pratik olması gerektiğini ifade etmektedir.

Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusunda iki baskın görüş elde edilmiştir. Birinci görüş, alanın temellerinin Batı’da atılmış olduğundan bu durumun doğal olduğunu düşünmektedir. “Temelleri Batı’da atılmış olsa da kendimize mâl etmeliyiz” ikinci ve en çok ifade edilen görüştür. “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, din psikolojisinin en çok ifade edilen bireysel kazanımı olarak belirlenmiştir. “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, alanın önde gelen toplumsal katkısıdır. “Meslek hayatında verimlilik” ise alanın mesleki katkılarının önde gelen kazanımıdır. Örneklemin %51,1’i (f=114) alanın eksiklerinin olduğunu düşünmektedir. Bu oran din psikolojisi dersinin işlenişi, konuları, yöntemi, araştırmaları, araştırmacıları, kaynakları ve süresi gibi pek çok açıdan eksikleri kapsamı sebebiyle doğal karşılanmalıdır. Dersin ezbere dayalı oluşu ve pratik yapılmayışı en çok eksik bulunan nokta olarak belirlenmiştir. Alanın eksiklerine rağmen örneklemin %79,8’i (f=178) alandan beklenti içerisinde. Din psikolojisinden en büyük beklenti “İnsan psikolojisini anlayabilmek” oluşturmaktadır. Katılımcıların %91,0’ı (f=203) alanı gerekli bulmaktadır. Örneklem grubu, %22,5 (f=40) oranında din psikolojisinin insanı ve toplumu anlamamızı sağladığı için gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Yapı, Fonksiyon, Kazanım

ABSTRACT**PSYCHOLOGY OF RELIGION IN TERMS OF ITS STRUCTURE AND
FUNCTION****Hüseyin Cihat ŞAHİN****Master Thesis, Department of Philosophy and Religion Sciences****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK****June 2020, 132 pages**

In the Turkish context, the Psychology of Religion's place as a science is nearly a century old. This science has been evolving and developing but it needs evaluation to find out whether there is any deficiency or shortcoming that needs to be examined and improved.

The purpose of this study is to find out the meaning of psychology of religion for the students who enrolled in this course during their Bachelor's degree along with the reasons of their interest or uninterest in the course, the prominent topics, efficiency with regards to answering the questions or the problems of this current age through personal, social or professional contributions along with the shortcomings and the expectations from this course.

The sample of the study consists of a total number of 223 participants that 159 students who have taken the psychology of religion course during their bachelor's degree, 46 teachers and 18 preachers. The data has been collected through the literature review, 3 demographic variable questions and 10 open-ended questions. The collected data were analyzed primarily by content analysis and clustering. Frequency and percentages were used in the analysis of the data.

According to the results of the study, when the psychology of religion is mentioned, 29,6% (f=66) of the participants responded as "the science which examines religious emotions, thoughts and behaviors" and 26,5% (f=59) of them responded as "It deals with human-religion relation." 76,2% (f=170) of the participants were interested in the Psychology of Religion. The biggest reason of interest (17,5%, f=39) in the field of psychology of religion is found to be "Its contributions in making people understand religion." Hardship in studying the Psychology of Religion, consisting of too many

terms and foreign words, being impractical and imported from foreign societies, its inability to function and serve foreign communities and the lack of compliance with our cultural values have been identified as the causes of indifference towards the field. “Prayer and Worship”, “Religious Experience” and “Developmental Psychology” were what they could mostly remember from their memory of the course. It was thought by 74,4% (f=166) of the participants that the topics which were discussed during the Psychology of Religion course can provide answers to today’s age and its problems. 44,8% (f=100) of the participants thought that there are topics that were not covered during psychology of religion classes but are necessary to learn. Regarding this, participants claim that it is necessary to give more examples and make it more practical as a course. Based on the responses of the participants, two dominant views were obtained on the psychology of religion originating from the West sources. The first opinion mentions that it is natural since the foundations of the field initially were laid in the West. “Even though the foundations have been laid in the West, we must personalize it” was the second and most expressed view. “Getting to know ourselves and the target audience” has been identified as the most expressed individual achievement of the psychology of religion. “Understanding the religious life of the society and being conscious” was reported as the leading social contribution of the field. “Productivity in professional life” was the leading acquisition of the field's professional contributions. 51.1% (f = 114) of the sample thought that the field has shortcomings. The response might seem high in numbers but seems natural as it covers shortcomings in many aspects such as the course, subjects, method, research, researchers, resources and duration of the course of psychology of religion. The fact that the course is based on memorization and not being practical learning is determined as the most lacking point. Despite the shortcomings, 79.8% (f = 178) of the sample (f = 223) have positive expectations about this field. “Understanding human psychology” constitutes the greatest expectation from the psychology of religion. 91.0% (f = 203) of the samples find the field necessary. 22.5% (f = 40) of the sample group stated that the psychology of religion is necessary as it allows us to understand people and society.

Keywords: The Psychology of Religion, Structure, Function, Achievement

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de din psikolojisinin mevcut durumunun belirlenmesi, araştırma konularında nasıl daha verimli olunabileceğinin saptanması, varsa alandaki eksikliklerin tespit edilmesi ve düzeltilmesine yönelik çalışmalara destek olması amacıyla ortaya konulmuştur. Bu amaca ulaşabilmek için içerisinde bağımsız değişkenlerle birlikte açık uçlu soruların bulunduğu bir anket formu hazırlanmıştır. Çalışmanın konusunu, din psikolojisi algısının belirlenmesi, alana ilgi/ilgisizliğin sebepleri, zihinlerde en çok yer eden konular, alanın çağa ve çağın sorunlarına cevap verebilmedeki yeterliliği, alan derslerinde işlenmesi gerektiği düşünülen konular, Batı kaynaklı olması hakkındaki düşünceler, alanın bireysel/toplumsal/mesleki katkıları, din psikolojisinin eksik görülen yönleri, beklentiler ve alanın gerekliliği hakkındaki düşünceler oluşturmaktadır.

Yapı ve fonksiyon açısından din psikolojisini ele aldığımız bu araştırmanın giriş bölümünde çalışmanın konusuna, amacına, önemine ve araştırma ile ilgili daha önce yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünü teorik çerçeve oluşturmaktadır. Din psikolojisinin yapı ve fonksiyonunu incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın, alanın iskeletini oluşturan konu ve kavramların dikkatli bir şekilde ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın teorik çerçevesinde “Din nedir?” sorusunun yanıtına; psikoloji bilimi ve din psikolojisinin ne olduğu, amacı, önemi, konusu, diğer bilimlerle ilişkisi ve yöntemleri gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın yöntem ve işleminden bahsedilmiştir. Yöntem bölümünde araştırmanın modeli, sayıltıları, sınırlılıkları, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarının neler olduğu açıklanmıştır. İşlem bölümünde ise hazırlanan anketin uygulama süreci ve verilerin analizi konularına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırma için hazırlanan anketten elde edilen bulgular ve yorumlarına yer verilmiştir. Buna ek olarak araştırma bulguları daha önce konu ile ilgili yapılmış çalışmalar ile karşılaştırılmış; benzerlikler, farklılıklar ve bunların sebepleri ortaya konulmuştur.

Sonuç kısmında ise çalışmada analizler neticesinde ulaşılan bulgular ve konuyla ilgili daha sonra yapılacak çalışmalara dair önerilere yer verilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında desteklerini esirgemeyen, bana yol gösteren, beni tecrübesi ile aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Hasan Kayıklık’a gönülden teşekkür

ederim. Yüksek lisansı bana sevdiren, tez yazımının her döneminde rehberim olan, “ilim güneşi” diyebileceğim Prof. Dr. Asım Yapıcı’ya çok teşekkür ederim. Tez yazım sürecindeki tecrübesizliğimi büyük gayretleri ile telafi eden dostlarım Arş. Gör. Muhammed Hamidullah Yalçın ve Arş. Gör. Ali Aksaç’a minnettarım. Katkılarından ötürü bütün katılımcılara teşekkürlerimi sunarım. Önce “baba” sonra “hocam” dediğim, evimdeki danışmanım Prof. Dr. Adem Şahin’e beni bugünlere getirdiği ve her daim yanımda olduğu için gönülden teşekkür ederim. Son olarak ailemin değerleri fertleri annem ve kardeşlerime sabır ve desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xvii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	3

II. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Dinin Tanımı.....	6
2.1.1. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri	11
2.2. Psikoloji Bilimi	15
2.2.1. Psikolojinin Tanımı.....	15
2.2.2. Psikolojinin Amacı.....	17
2.2.3. Psikolojinin Önemi	17
2.2.4. Psikolojinin Konusu.....	18
2.2.5. Psikolojinin Diğer Bilimlerle İlişkisi	19
2.2.6. Psikolojinin Araştırma Yöntemleri	19
2.2.6.1. Gözlem.....	20
2.2.6.1.(1). Dış Gözlem	20
2.2.6.1.(2). İç Gözlem.....	20

2.2.6.2. Deney	21
2.2.6.3. Tarama Yöntemi	22
2.2.6.4. Test Yöntemi.....	23
2.2.6.5. Vaka Tarihçesi Yöntemi	24
2.2.7. Psikolojinin Başlıca Ekolleri.....	24
2.2.7.1. Yapısalcılık (Structualism)	24
2.2.7.2. İşlevselcilik (Fonksiyonalizm).....	25
2.2.7.3. Gestalt Psikolojisi	26
2.2.7.4. Davranışçılık (Behaviorizm).....	26
2.2.7.5. Psikanaliz	27
2.2.7.6. Hümanistik Psikoloji.....	30
2.3. Din Psikolojisi.....	31
2.3.1. Din Psikolojisinin Tanımı	32
2.3.2. Din Psikolojisinin Amacı	32
2.3.3. Din Psikolojisinin Önemi.....	33
2.3.4. Din Psikolojisinin Konusu	34
2.3.5. Din Psikolojisinin Diğer Bilimlerle İlişkisi	36
2.3.6. Din Psikolojisinin Araştırma Yöntemleri	37

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA

3.1. Yöntem.....	40
3.1.1. Araştırmanın Modeli	40
3.1.2. Araştırmanın Sayıltıları.....	40
3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	41
3.1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	41
3.1.5. Veri Toplama Aracı	42
3.2. İşlem.....	42
3.2.1. Uygulama	42
3.2.2 Verilerin Analizi	43

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Din Psikolojisi Algısı.....	45
4.2. Din Psikolojisine İlgi	51
4.2.1. Din Psikolojisine İlginin Sebepleri	55
4.2.2. Din Psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri.....	60
4.3. Din Psikolojisi Dersinden Hatırlanan Konular	65
4.4. Derslerde İşlenen Konuların Çağ ve Sorunlarına Yanıt Vermesi	66
4.5 Din Psikolojisi Dersinin Yeterliliği	70
4.5.1. Din Psikolojisi Derslerinde Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular.....	74
4.6. Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması.....	76
4.7. Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları	82
4.8. Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları	88
4.9. Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları	95
4.10. Din Psikolojisi Dersinin Eksik Yönleri Hakkındaki Düşünceler.....	101
4.10.1. Din Psikolojisi Dersinin Eksik Görülen Yönleri.....	105
4.11. Din Psikolojisinden Beklentiler	107
4.11.1. Din Psikolojisinden Beklentiler	111
4.12. Din Psikolojisini Gerekli Bulma	113
4.12.1. Din Psikolojisini Gerekli Bulma Sebepleri	116

BÖLÜM V

SONUÇ

5.1. Sonuç	118
KAYNAKÇA	125
EKLER	128
EK 1 Anket Formu	128
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bs	: Baskı
Bkz	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
f	: Frekans
İHO	: İmam Hatip Ortaokulu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.	Konuları İtibariyle Din Psikolojisi Kitaplarının Konularının Dağılımı ve Geçmişten Günümüze değişimi	35
Tablo 2.	Din Psikolojisi Algısı	45
Tablo 3.	Cinsiyete Göre Din Psikolojisi Algısı	46
Tablo 4.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı	48
Tablo 5.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı	49
Tablo 6.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı	50
Tablo 7.	Din Psikolojisine İlgi	52
Tablo 8.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgi	52
Tablo 9.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgi	53
Tablo 10.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgi	54
Tablo 11.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgi	54
Tablo 12.	Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri	55
Tablo 13.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri	56
Tablo 14.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri	57
Tablo 15.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri	58
Tablo 16.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri	59
Tablo 17.	Din Psikolojisine İlgisizliğin Sebebi	60
Tablo 18.	Cinsiyet Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri	61
Tablo 19.	Yaş Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri	62
Tablo 20.	Eğitim Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri	63
Tablo 21.	Meslek Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri	64
Tablo 22.	Din Psikolojisi Derslerinden Akılda Kalan Üç Konu	65
Tablo 23.	Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu	66
Tablo 24.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu	66
Tablo 25.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu	67

Tablo 26. Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu	68
Tablo 27. Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu	69
Tablo 28. Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	70
Tablo 29. Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	70
Tablo 30. Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	71
Tablo 31. Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	72
Tablo 32. Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	73
Tablo 33. Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular	74
Tablo 34. Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler	76
Tablo 35. Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler	77
Tablo 36. Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler	78
Tablo 37. Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler	80
Tablo 38. Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler	81
Tablo 39. Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları	82
Tablo 40. Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları.....	84
Tablo 41. Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları.....	85
Tablo 42. Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları	86
Tablo 43. Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları	87
Tablo 44. Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları	88
Tablo 45. Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları.....	90

Tablo 46.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları	91
Tablo 47.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları	93
Tablo 48.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları	94
Tablo 49.	Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları	95
Tablo 50.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları	96
Tablo 51.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları	97
Tablo 52.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları	98
Tablo 53.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları.....	99
Tablo 54.	Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri	101
Tablo 55.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri.....	101
Tablo 56.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri.....	102
Tablo 57.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri	103
Tablo 58.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri	104
Tablo 59.	Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri	105
Tablo 60.	Din Psikolojisinden Beklenti Durumu	107
Tablo 61.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu.....	108
Tablo 62.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu.....	109
Tablo 63.	Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu	109
Tablo 64.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu	110
Tablo 65.	Din Psikolojisinden Beklentiler	111
Tablo 66.	Din Psikolojisini Gerekli Bulma	113
Tablo 67.	Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma	113
Tablo 68.	Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma.....	114
Tablo 69.	Eğitim Durumuna Göre Din psikolojisini Gerekli Bulma	115
Tablo 70.	Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma	115
Tablo 71.	Din Psikolojisini Gerekli Bulma Sebepleri.....	116

EKLER LİSTESİ

Sayfa

EK 1 Anket Formu	116
-------------------------------	-----

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, Türkiye’de yüz yıla yakın bir süredir akademinin bir parçası olan din psikolojisi yapı ve fonksiyon açısından değerlendirmek, bu bağlamda aşağıda verilen konuyla ilgili sorulara cevap aramaktır.

Batı’da, 1900’lü yılların başında sistematik bir bilim haline gelen din psikolojisi tarihsel bakımdan genç bir alandır. 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’de gelişmeye başlayan din psikolojisi Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) nispetle ergenlik safhasında kabul edilebilir. Bununla birlikte Türkiye’de din psikolojisi kısa zamanda kayda değer bir gelişim göstermiş ve günümüzde 200’ü aşkın lisansüstü çalışma ve yaklaşık 1500 makale ile hatırı sayılır bir müktesebata erişmiştir (url1; url2).

Akademik araştırmalar, bulunduğu çağın ruhuna uygun olarak ön plana çıkan konulara odaklanmaktadır. Bununla birlikte toplumsal ihtiyaçlardan doğan konuları da ele almaktadır. Gelişim süreci içerisinde bilim alanları zaman zaman yapı ve fonksiyon açısından kendini kontrole, yeni yaklaşım ve yönelimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma da böyle bir ihtiyacın göstergesi olarak kabul edilebilir.

Türkiye’de telif ve tercüme din psikolojisi ders kitapları hem öğrencilere hem de genel okuyucu kitlesine ilgili bilgileri aktarması bağlamında önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Her ne kadar küçük farklılıklar olsa da ders kitaplarında genel olarak inanç, ibadet psikolojisi, dindarlık ve maneviyat, inanç ve dindarlığın gelişim süreci, dinsel tecrübe, dinsel değişim, tövbe, din-ruh sağlığı ilişkisi ve tasavvuf psikolojisi ortak konuları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, dini gruplara katılım, değişen dünyada dönüşen dindarlık, transpersonel psikoloji, ahlak ve değerler gibi konular da bazı ders kitaplarında yer almaktadır. Araştırmamızda, bu bağlamda din psikolojisi çalışmalarında geçmişten günümüze konu tercihlerindeki değişim incelenmiştir. Bu incelemelerin araştırmamızda cevap aradığımız sorulardan olan “din psikolojisi çalışmalarında konuların yeterliliği” noktasında bizleri aydınlatacağı umulmaktadır.

Ülkemizde ergenlik dönemini yaşayan din psikolojisinin kendi yönünü ve yolunu bulabilmesi için geçmiş, şimdi ve gelecek arasında kendisine sağlam bir kimlik edinmesi gerekir. Bunun için de öncelikle avantajlar ve dezavantajlar belirlenmeli, eksiklikler tespit edilip telafi yoluna gidilmelidir. Bu bağlamda Türkiye’de din

psikolojisinin Batı akademiyasının etkisinden kurtulamadığını da görmekteyiz. Öncelikle akademik alanda güçlü yayınların ortaya çıkması, din psikologlarının hem Batı'yı hem de Doğu'yu çok iyi özümsemesine bağlıdır. Sadece Hristiyan dünyasında yapılan çalışmalardan elde edilen bulguların akademik eserlerde ve ders ortamında tekrar tekrar aktarılması okuyucularda ve öğrencilerde söz konusu bilgilere karşı kültürel set oluşumuna neden olmaktadır. Bilginin yerelleştirilememesi, ilgili konularının Müslüman bireyler açısından ne ifade ettiğinin kuramsal ve ampirik olarak ortaya konulamaması din psikolojisinde ipotekli bir kimlik gelişimine neden olmaktadır. Bu gelişim sürecinde atılan adımların sağlam olduğundan emin olmak için alandaki yapının mevcut durumu belirlenmeli, araştırma konularında nasıl daha verimli olunabileceği saptanmalı, varsa alandaki eksiklikler veya hatalar tespit edilip düzeltilmelidir.

Din psikolojisinin hem akademik alanda hem de ders ortamında nasıl yapılandığı ve yapılanması gerektiğini sorgulayan bu çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır:

- 1- Türkiye’de din psikolojisinin yapı ve fonksiyon açısından durumu nedir?
- 2- Din psikolojisinin ilgilendiği konular ve yapılan araştırmalar genel anlamda çağın, özelde Türk toplumunun ihtiyaçlarına cevap verici mahiyette midir?
- 3- Din psikolojisi dersinin bireysel, toplumsal ve mesleki katkıları nelerdir?
- 4- Din psikolojisi dersi almış olan öğrenciler, Milli Eğitim Bakanlığı’nda (MEB) görevli öğretmenler ve din görevlilerinin alana bakışları ve din psikolojisi dersinden beklentileri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Batı’da doğan, büyüyen ve gelişen din psikolojisi, henüz genç bir bilim dalıdır. Türkiye’de ise din psikolojisinin henüz ergenlik döneminde olduğu söylenebilir. Ergenlik, geçmişte yaşanan tecrübelerle dayanması yönüyle çocuklukla, geleceğe dair temellerin atılması yönüyle de yetişkinlikle yakından ilişkilidir. Birey bu dönemde, çocukluk döneminde edindiği bilgi ve tecrübelerini, kazandığı yeni yetenekler ve geleceğe yönelik beklentiler doğrultusunda tekrar gözden geçirir, yapılandırır, yeni bir kimliğe kavuşur. Bu çalışmada da ülkemizde “Ergenlik döneminde” olduğu kabul edilen din psikolojisinin günümüze kadar edindiği tecrübe ve bilgi birikimi ile gelecekteki alacağı şekil ve kimlik konusunda bir durum değerlendirmesi yapmak

amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, yapılan anket çalışmasından yola çıkarak muhataplarında din psikolojisinin ne anlam ifade ettiğinin, bu alana ilgi veya ilgisizliğin sebeplerinin, öne çıkan konuların, çağın soru veya sorunları karşısındaki yeterliliğinin, bireysel, toplumsal ve mesleki katkılarının, derslerdeki eksik yönlerinin ve alandan beklentilerin neler olduğunun belirlenmeye çalışılacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Tıpkı insanlar gibi bilim dalları da zaman zaman mevcut durumlarını değerlendirme ihtiyacı hissederler. Bu çalışma da böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Araştırma, din psikolojisinin yapı ve fonksiyon açısından geçmişten günümüze kat ettiği aşama ve gelecekte alacağı şekil konusunda alana katkı sağlayacağı düşünüldüğü için önemlidir.

Araştırmayı önemli kılan noktalardan birisi de konunun teorik bazda ele alınmayıp paydaşlarının görüş ve değerlendirmelerinden faydalanılarak din psikolojisinin bireysel, toplumsal ve mesleki katkıları ile birlikte eksikliklerinin tespit edilmesidir. Bu sayede, Türkiye’de din psikolojisinin gelişim sürecinde atılan adımlara katkı sağlanacaktır. Üniversite ve yüksek lisans öğrencilerinin, MEB’de görevli öğretmenlerin ve din görevlilerinin de içinde bulunduğu paydaşlarından din psikolojisi ile ilgili bir dönüt niteliğinde olması, araştırmayı önemli kılan bir başka konudur. Çalışmada, din psikolojisinin onlara ne anlam ifade ettiğinin, bu alana ilgi veya ilgisizliğin sebeplerinin, öne çıkan konuların, çağın soru veya sorunları karşısındaki yeterliliğinin, bireysel, toplumsal ve mesleki katkılarının, derslerdeki eksik yönlerinin ve alandan beklentilerinin sorulmasının araştırmamıza değer kattığı söylenebilir.

1.4. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Hayati Hökelekli’nin (2016) “Türkiye’de Din, Dindarlık ve Din Psikolojisi Araştırmaları: Psikolojide Yerellik ve Evrensellik Tartışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme” isimli makalesi din psikolojisi için oldukça önemli bir çalışmadır. Hökelekli bu çalışmasında öncelikle kuram ve bulguların tespitinde sosyal ve kültürel faktörlerin göz ardı edilmesinin yanlış olduğunu; Batı kültürünün tüm kültürler için evrensel bir gerçek olamayacağını, evrensel bir insan tipinin gerçek dünyada bir karşılığının olmadığını ve insan doğasının içinde bulunduğu kültürden ayrı düşünülemeyeceğini belirtmiştir. Çalışmanın devamında modern psikoloji bilim

geleneginin eksik ve sorunlu yönleri vurgulanmış, bu sorunlara çözüm sunmaya çalışan yeni yaklaşım ve çabalara değinilmiş ve bunların din psikolojisi alanındaki yansımaları incelenmiştir. Araştırmanın son konusunu Türkiye’deki din psikoloji çalışmalarının değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Hökelekli, “Türkiye’de Din Psikolojisi Alanındaki İlk Gelişmeler” ve “Türkiye’de Din Psikolojisi Alanındaki Son Gelişmeler” başlıkları altında alanın genel bir değerlendirmesini yapmıştır (Hökelekli, 2016). Araştırmamızın ilgili bölümlerinde bu konular ayrıntılı şekilde aktarılacaktır.

Hasan Kayıklık’ın “İçerik ve Kazanım Açısından Din Psikolojisi” isimli makalesi de araştırmamız için oldukça önemlidir. Bu çalışmada Kayıklık, din psikolojisi dersinin konularını ve insan yaşamına katkılarını ele almıştır. O, din psikolojisinin araştırdığı konuları, bireysel dindarlığın psikolojik kaynakları, dinsel inanç, bireysel dinsel gelişim, dinsel değişim, ibadet ve dua, dinsel ümit, dinsel kaygı, dinsel sevgi, dindarlık ve denetim odağı, dindarlık biçimleri, dindarlığın boyutları, dindarlık ve ruh sağlığı, bireysel dindarlık ve toplumsal ilişkiler olarak sıralamış; ancak din psikolojisinin konuların yalnızca bunlarla da sınırlı olmadığını, bireyin dinsel alanla ilişkide olan yaşamının tamamının din psikolojisinin konusu olduğunu belirtmiştir. Çalışmanın devamında din psikolojisinin insan yaşamına katkılarını bireysel ve toplumsal olarak iki başlık altında incelemiş, son olarak alanın diğer bilim dallarına katkılarını özetlemiştir (Kayıklık, 2003).

Üzeyir Ok’un “Türkiye’de Din Psikolojisi: Neredeyiz ve Nereye Gidebiliriz?” isimli makalesi gerek din psikolojisi gerekse çalışmamız açısından oldukça faydalı bir çalışmadır. Ok, makalesine Türkiye’deki din psikolojisi gelenegini bir aktivite sistemi modeli üzerinde göstererek başlamaktadır. Daha sonra Türkiye’de din psikolojisinin tarihi seyrini özet olarak sunmaktadır. Bu özetten sonra yukarıda belirttiğimiz modelin öğeleri çerçevesinde yedi başlık altında din psikolojisinin olumlu ve olumsuz yönlerini yorumlamakta ve alanın saygınlık düzeyini saptamaya çalışmaktadır. Bu başlıkları sıralamamız çalışmanın önemini kavramada yardımcı olacaktır. Birinci başlığı “Din Psikolojisi Aktivite Sisteminin Aktörü Olarak Din Psikoloğu” şeklinde atmış ve burada din psikoloğunu tanımlamış ve hangi özelliklerinin olması gerektiğini özetlemiştir. “Din Psikoloğunun Kullanım Malzemeleri Olarak Paradigma, Yöntem ve Teknik” isimli ikinci başlığında paradigma, yöntem ve teknik konularındaki problemler ve dikkat edilmesi gereken noktalara değinmiştir. Makalenin diğer konularını “Din Psikolojisinde Uyulması Gereken Etik Kurallar: İntihal ve Kaynak Gösterme Örneği”, “Din Psikolojisinin Nesnesi: Din Psikolojisinde Teolojiye ya da Teolojide Din Psikolojisine

Yer Bulmak”, “Din Psikolojisi Aktivitesinin sonuçları”, “Din Psikolojisine Katkıda Bulunan Topluluklar: İyi Bir Çalışma Ağı ve Alanlar Arası İlişki Gereksinimi” ve “Din Psikolojisinin Bağlamları: Kurumsallık, Ulusallık ve Uluslararasılık” oluşturmaktadır (Ok, 2006).

İlker Yenen’in “Din Psikolojisi Dersinin Öğrencilerin Bireysel Kazanımları Açısından Değerlendirilmesi: DEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği” isimli makalesi Türkiye’deki din psikolojisi derslerinin nabzını tutması açısından önemli bir çalışmadır. Yenen, makalesinde öncelikle din psikolojisi derslerinin Türkiye’deki durumundan ve gelişim sürecinden bahsetmektedir. Daha sonra hazırlamış olduğu “Din Psikolojisi Geri Bildirim Anketi” ile elde etmiş olduğu bulguları paylaşmıştır. Anket için hazırlanmış sorulara örnekler şu şekildedir: Din psikolojisi ders konuları İlahiyat programı çerçevesine sizce uygun mu? Bu derste okutulan kaynak kitap size göre yeterli mi? Din psikolojisi derslerinde konuların daha çok hangi yönü üzerinde durulmalı? Din psikolojisi dersinden ne gibi beklentileriniz vardı? (Yenen, 2016)

“Dine Psikolojik Yaklaşımda Değişimin Dinamikleri” isimli yüksek lisans tez çalışması ile Sevede Düzgüner gerek din psikolojine gerekse çalışmamıza katkı sağlamıştır. Düzgüner, bu çalışmasında, din-psikoloji ilişkisinin muhtemel geleceği hakkındaki çıkarımları için doğuşundan günümüze psikologların ve psikoloji akımlarının dine yaklaşımlarını kronolojik olarak ortaya koymaktadır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde psikolojinin tarihsel temelleri; bu alanın bilim dalı haline gelmesinde katkısı olan düşünürler ve olaylar ele alınmıştır. İkinci bölümde temel düşünce ekollerinin kuruluş ve gelişimi ve din ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Son bölümde ise Transpersonel psikoloji, tasavvuf psikolojisi ile pastoral yaklaşımlara yer verilmiş ve din psikolojisinin muhtemel yönelimlerine dair çıkarımlar yapılmıştır (Düzgüner, 2008).

II. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Dinin Tanımı

İnsanlık tarihi boyunca birey ve toplum hayatındaki yadsınamaz yerine rağmen dinin henüz bütün paydaşların kabul edeceği ortak bir tanımına ulaşılmış değildir. Bu duruma yol açan en büyük etken, insan hayatında önemli bir konuma sahip olan dinin zihinlerde oluşturduğu farklı anlamlar ile dini tanımlamak isteyen araştırmacıların kriterlerinin çeşitlilik göstermesidir. Zihinlerde oluşan farklı anlamlar ve tanımındaki kriterlerin çeşitliliği sebebiyle dinin ne olduğunu tek bir tanımla açıklamak neredeyse olanaksızdır. Bu bağlamda dinin karşımıza pek çok tanımı çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle din tanımlarındaki tasniflere ve dinin etimolojik olarak değerlendirilmesine yer verilecektir. Buna ek olarak din kavramı önce “Felsefe ve Din Bilimleri” daha sonra “Din Psikolojisi” bağlamında ele alınacaktır.

Tanımlardaki çeşitlilik onları tasnif etme ihtiyacını doğurmuştur. Bu tasniflere *teolojik*, *ahlaki*, *felsefi*, *psikolojik* ve *sosyolojik* olmak üzere beşli gruplandırma ile *teolojik* ve *sosyal bilimlerin din tanımları* şeklindeki ikili gruplandırma örnek olarak verilebilir. Yine dinin ne olduğunu anlamada dikkate değer bir tasnif Bergson tarafından yapılmıştır. Ona göre din, *statik* ve *dinamik* olmak üzere iki çeşittir. Statik din, çaresizlik karşısında tabiatın koruyucu bir tepkisi ve toplumun dini; halkın dinidir. Dinamik din ise Müslümanlık ve Hristiyanlık gibi tüm insanlığa açık olan dindir (Apaydın, 2016, s. 63).

Çokça tercih edilen diğer bir tasnif ise Willaime’in yapmış olduğu üçlü gruplandırmadır. Ona göre din tasnifleri *özel*, *işlevsel* ve *hem özel hem de işlevsel* olmak üzere üç kategoride değerlendirilmelidir. Dini; ilahî varlığa, insanüstü güce, inançlara, ibadetlere vs. yapılan atıflarla açıklayan tanımlar *özel*, dinin bireysel ve toplumsal hayattaki fonksiyonlarına yapılan atıflarla tarif eden tanımlar ise *işlevsel* tanımları oluşturmaktadır (Yapıcı, 2013, s. 8-9). Durkheim ve Pargament gibi bilim adamları, insanların yapmış olduğu özel ve işlevsel tanımların tek başlarına tanımlamada yeterli olmadığını düşünerek dini tarif ederken öz ve işlevini harmanlayarak üçüncü grubu oluşturmuşlardır. Şahin’e göre bu tariflerin tamamı dinin farklı yönlerine vurguda bulunması bakımından din tanımı olarak kullanılabilir (Şahin, 2007, s. 17).

Dinin ne olduğunu anlamak için öncelikle farklı dillerdeki anlamlarını incelemek ufuk açacaktır. Din kelimesinin etimolojik olarak üç farklı kaynaktan geldiği varsayılmaktadır. Birincisi Aramî ve İbranî dillerinden Arapçaya geçmiş ve “*hüküm*” anlamına gelen kelimedir. İkinci kaynak ise kelimenin aslının Arapça olduğu ve “*örf ve âdet*” anlamına geldiğidir. Üçüncü kaynak Farsça olup bugünkü kullanılan manada dini ifade etmektedir (Apaydın, 2016, s. 62). Buna ek olarak Latince din kelimesinin karşılığı olan “*religio*” kelimesi “*Allah’a saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete vererek çeşitli tören ve ayinlere katılma*” gibi manalara gelmektedir (Peker, 2008, s. 29). Din kelimesinin İngilizcedeki karşılığı, Latince batı dillerine geçmiş olan “*religion*” ile ifade edilmektedir. Bu kelimenin İngilizcedeki manası ise “*kutsal kabul edilene karşı doğruluk, dürüstlük, saygı, ibadet olarak yapılan ayinlerin titizlikle yerine getirilmesiyle gösterilen bir tanrı şuuru veya tanrılara karşı bağlılığı*” ifade etmektedir (Turan, 2017, s. 97). Türkçede kelimenin kullanılışı itibarıyla ise, “*İnanç sistemi veya bir inancın kaideler bütünü*” anlamlarına gelmektedir (Karacoşkun, 2017, s. 62) .

Daha önce de belirtildiği gibi dine yöneltilen bakış açılarının farklılığı sebebiyle dinde ortak bir tanım yapmak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle karşımıza dinin “ne” olduğuna dair pek çok tarif çıkmaktadır. Bu tanımların her birinde kültür, mensup olunan din, amaç ve bakış açısı gibi nedenlerden kaynaklanan farklar bulunmasına rağmen her biri değerlidir. Buradan itibaren tarafımızca önemli görülen din tariflerine yer verilecektir.

Pargament, dini “*kutsala ilişkin anlam arayışı*” olarak tarif etmiş ve dinin çaresizlikler karşısında teselli kaynağı olma ötesinde hayata bir anlam kazandırma; insan hayatını yeniden şekillendirme imkânı sunduğunu gündeme getirmiştir (Köse & Ayten, 2019, s. 111). Buna ek olarak o, tanımda insanoğlunu aşan bir gücü anlamlandırma arayışıyla dine özsel bir yaklaşım sergilemiştir. Spiro, “*Din, kültürel olarak kabul edilmiş insanüstü varlıklara yine kültürel olarak modellenmiş karşılıklı iletişim kurumundan ibarettir.*” sözleriyle dine özsel açıdan yaklaşmıştır. Otto, “*korkutucu ve büyüleyici bir sır olan kutsalın tecrübesi*” şeklinde dini tarif etmiştir. (Yapıcı, 2013, s. 10). Otto, din tanımını, kendisine hayran bırakan ve aynı zamanda insanı bazı sebeplerle korkutabilen “kutsal kabul edilen şeyin” tecrübe edilmesi şeklinde yaparak dinin işlevinden ziyade “ne olduğuna” vurgu yapmış; dine özsel yaklaşmıştır.

Dini özü itibarıyla değerlendiren Yavuz’a göre din, “*kişinin, ilahî bir kudretin varlığını, bu kudretin her şeyden üstün olduğunu, insandan yapması veya yapmaması hususunda taleplerde bulunduğunu gönülden kabul ve tasdik ederek O’nun hizmetine*

girmesidir” (Yavuz, 1982). Şentürk’ün tarifine göre din, “*insanın insanüstü bir kudret karşısındaki inanma, sığınma ve bağlanma duygularıyla, ilham dua ve tapma gibi çok çeşitli iç yaşayışlarının ve bunların tezahürlerinin bütünüdür*” (Şentürk, 2017, s. 57). Şentürk’ün din tarifinde “*insanüstü bir kudret*” ve “*dua ve tapma*” gibi dine özsel yaklaşımın vurgularını net olarak görmek mümkündür. Yine aynı tanımdaki “*iç yaşayışlar ve tezahürleri*” kısmı ise işlevsellik yönünün izlerini yansıtmaktadır.

Müller’e göre din, “*Akla ve duyguya karşı olmakla beraber onlardan bağımsız olup değişik görüntü ve isimler altında insana sonsuz kavrama ve idrak etme kabiliyeti kazandıran bir meleke*” dir (Er, 2008, s. 138). Müller’in tarifinde dine kayıtsız şartsız teslimiyete ve dinin anlam kazandırma işlevine vurgu yaptığı söylenebilir.

Durkheim’a göre din, “*kutsallığına inanılan varlıklara nispetle geliştirilen ve neticede manevi bir birlikteliğin oluşumunu sağlayan inançlar ve uygulamaların oluşturduğu dayanışmalı bir sistemdir*”. (Yapıcı, 2013, s. 15) Bazı araştırmacılar kapsayıcı bir din tanımı için dinin tarifinde öz ve işlevin birlikte bulunması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu çerçevede dinin aşkınlığı ve toplumdaki işlevini tarif için *hem özsel hem işlevsel* yaklaşımlar beraber kullanılmıştır. Bu yaklaşımlara Durkheim’ın yukarıdaki tanımı örnek olarak gösterilebilir.

Psikolojinin bilim haline gelmesinden itibaren psikologlar, din konusuna ilgi göstermiş ve kişinin din ile ilişkisini incelemiştir. Dine yöneltilen bakış açılarının farklılığı sebebiyle birçok araştırmacı kendi kriterlerine göre dini açıklamıştır. Dolayısıyla sosyal bilimlerin kriterleri de kendi içerisinde çeşitlilik göstermiştir. Örneğin psikologlar dini incelerken *dahili bakış açısını* kullanarak dinin ne olduğundan ziyade insanların dinden anladıkları ve dinin işlevleri üzerinde durmuştur (Köse & Ayten, 2019, s. 110).

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın sınırlılığı sebebiyle din psikolojisi bağlamında Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, William James ve Erich Fromm’un din hakkındaki düşüncelerinden bahsedilecektir.

Freud, dinin konusuna özellikle *Totem and Taboo* (Totem ve Tabu), *The Future of An Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği) ve *Moses and Monoteism* (Musa ve Tektanrıcılık) isimli üç kitabında değinmiştir. Onun göre din, insanlığın gelişme sürecinde ilk dönemlerde ortaya çıkmış bir olgudur (Turan, 2017, s. 103). Din ve Tanrının ortaya çıkışını mitolojik hikayelerden destek alarak açıklar. O, dinin kaynağını doğa güçleri ve insandaki çaresizlik içgüdüleri olarak görmektedir (Apaydın, 2005). Freud için din, bilinçdışının bir ürünü, bir yanılsama ve nevrozdur (Horozcu, 2017, s.

79). Freud dinin, bir yanılsama ve nevroz olmakla birlikte kişinin maddi ve manevi çaresiz kaldığı, teselli aradığı durumlarda insanlara dayanma gücü sağladığını da kabul etmiştir (Köse & Ayten, 2019, s. 23).

Freud’a göre çocuğun gözünde baba, gücün ve bilgeliğin simgesidir (Turan, 2017, s. 103). Ona göre hem kendisinden korkulan hem de seven ve koruyan bir babaya olan ihtiyacın devamı karşısındaki tepki, “dinin nasıl oluştuğunun” bir ifadesidir (Forsyth, 2017, s. 31). Freud’a göre Tanrı, baba imajının bir yansıması ve “*amneziden başka hiçbir yerde bulunmayan belirtilere benzer bir şekilde gerçekliğin inkâr edilmesini içeren istek dolu bir yanılsama sistemi*” dir (Loewenthal, 2017, s. 8). Tanrı, yapılan iyilikler karşılığında cenneti vaat ederek uygunsuz içgüdüsel isteklerden vazgeçenleri ödüllendirir. Bununla birlikte Tanrı, insanların günahlarına rağmen onları severek endişelerinden uzaklaştırır ve güven duygusu verir. Böylece Tanrı, insanın kendi çaresizliğini telafi etme isteğiyle arzuladığı ve ihtiyaç duyduğu bir tür baba olarak karşımıza çıkar (Şahin, 2008, s. 28). Freud (1927), *The Future of An Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği) isimli eserinde bilimin gelişmesi sayesinde, gelecekte doğanın karşısında insanlığın çaresizliğine çözüm geleceğini ve dinin insan üzerindeki etkisinin yavaş yavaş azalacağını savunmuştur.

Analitik psikolojinin kurucusu olan Jung’un din ile ilgili düşünceleri *Psychology and Religion* (1938), *Answer to Job* (1954), *Memories, Dreams, Reflections* (1963) *Modern Man in Search of a Soul* (1993) isimli eserlerinde yer alır. Jung, bilimsel yaklaşımında yöntem olarak olguları gözlemeyi ve bunlarla sınırlı kalmayı tercih etmektedir (Apaydın, 2005). Jung’a göre dinin temel süreçleri insanlığın psişik mirasını içeren kolektif bilinç dışında oluşur ve bireysel dinin özel biçimleri, tüm insanlıkta olduğu gibi kolektif bilinç dışındaki dünyevi ve uzamsal dışavurumlardır (Serrican, 2015; Şahin, 2008, s. 34). Dolayısıyla Jung için dinin doğal ve akla uygun; aynı zamanda kaçınılmaz bir arketip olduğu söylenebilir.

Jung’un din tanımının çıkış noktası “güç” tür (Turan, 2017, s. 104). Jung’a göre din, “*Güçler olarak anlaşılan, ruhlar, şeytanlar, tanrılar, yasalar, idealler yahut her ne ad verilirse verilsin insanın dünyasında ciddiye alacağı kadar önemseddiği güçlü, tehlikeli, yardımcı ya da kendini feda edercesine seveceği ve tapacağı kadar da anlamlı ve güzel bulduğu şeylerin, muayyen dinamik etmenlerin dikkatli bir gözlemi ve hesaba katılmasıdır*” (Karacoşkun, 2017, s. 62).

Jung için Tanrının varlığı arketipsel bir imge; Tanrı ise temelde psikolojik bir olay ve hissedebildiğimiz bir arketiptir (Şahin, 2008, s. 36). Din ve Tanrı inancına

kolektif bilinçdışı ve arketiplerin kaynaklık etmesi sebebiyle birey, dini kabul etmede iradesizdir; ona göre dini kabul bir tür kaderdir (Köse & Ayten, 2019, s. 110). Dini bir yanılsama ve nevroz olarak kabul eden Freud'un aksine Jung'un dine bakışı olumludur. Din ve Tanrı hakkında fonksiyonel bir düşünce tarzına sahiptir. Aniela Jaffe, doktor ve psikiyatrist kimliğiyle Jung'un hastalarını tedavide, hastanın din hakkındaki görüşlerini her zaman dikkate aldığını ve önemseydiğini belirtmiştir (Bahadır, 2007, s. 102).

William James, birbirinden farklı çok sayıda din tanımının varlığına dikkat çekerek "din" kelimesinin tek bir ilke ya da özden ziyade kolektif bir isimlendirme olduğunu söylemektedir. James, dinin kurumsal yönünden daha çok bireysel din üzerine yoğunlaşmıştır. James için din, "*bireylerin kendilerini kutsal kabul ettikleri şeyle bağlantılı gördükleri ölçüde kendi başlarına sahip oldukları duyguları ve gerçekleştirdikleri davranışları, deneyimleri*" anlamına gelmektedir (James, 2017, s. 37-41).

Din psikolojisinin kurucusu kabul edilen James'in alana yaptığı en önemli katkılardan biri, dini tecrübelerin değerine dikkat çekmesi ve bu tecrübelerin kişiye önemli faydalar sağladığını vurgulamasıdır. Bu konuda William James, *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy* (İnanma İradesi ve Çağdaş Felsefeye Dair Diğer Makaleler) isimli çalışmasında dinin ve dini herhangi bir inanç ya da davranışın önemli olan tarafının kişiye sağladığı katkı olduğunu söylemiştir (Karacoşkun, 2017, s. 39-40).

James'e göre tanrılar var olma ve güç bakımından ilk varlıklar olarak görülür. Hüküm sahipleridir ve onlardan kaçış yoktur. Hakikat hakkında söz sahibi olan onlardır. James, burada tanrısal olmanın niteliği ve özünden bahsetmiştir. Ona göre temel, kuşatıcı ve vicdanen doğru görülen şeyler bu duruma göre tanrısal olarak ele alınabilir. James'in bu düşüncesini daha açık hale getirmemiz gerekirse o, Tanrının gerçekliğini kabul eder; fakat bu gerçekliği oluşturan ise insandır (James, 2017, s. 44).

Fromm'un temel eserleri, *Escape From Freedom* (Özgürlükten Kaçış) (1941), *Man For Himself* (Kendisi İçin İnsan) (1947), *The Sane Society* (Sağlıklı Toplum) (1955), *The Art of Loving* (Sevme Sanatı) (1956), *The Dogma of Christ* (İsa Dogması) (1970), *The Anatomy of Human Destructiveness* (İnsan Yıkıcılığının Anatomisi) (1973) isimli kitaplarıdır (Şahin, 2008, s. 39-40). Din ile ilgili görüşlerine pek çok eserde rastlanmakla beraber özellikle *Psikanaliz ve Din* isimli kitabında psikolojik bakış açısıyla dini değerlendirmiştir.

Fromm'a göre din olgusuna sahip olmamış hiçbir kültür yoktur. Dini ihtiyacın evrensel olması, dinin insanlara teselli, cesaret, umut vermesi ve insanları sosyal yaşamlarında ayakta tutacak manevi desteği sağlaması nedeniyle insan varoluşunun ayrılmaz bir ögesidir (Karacoşkun, 2017, s. 50). Fromm, dinleri insanlığın gelişimine katkısı açısından ele almış, *hümaniter* ve *otoriter din* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre din, “*bir grup tarafından paylaşılan ve o grup bireylerine kendilerini adayabilecekleri ortak bir hedef sunan ve onlara ortak bir davranış biçimi veren düşünce sistemidir*” (Apaydın, 2005). Dini, bireyin hayatına yapmış olduğu katkıya göre değerlendiren Fromm, dinin ne olduğundan ziyade, nasıl bir fonksiyonu olduğunu inceler ve insana sağladığı olumlu kimlik duygusu açısından dini sistemleri ve Tanrı inancını problem olarak görmez. Ona göre önemli olan soru şudur: “*Acaba bağlanılan din, insana özgü olan yeteneklerin gelişmesini sağlamakta mıdır, yoksa bunları kösteklemekte midir?*”.

Fromm'un ikili din kategorisinde insanın gelişimine yönelik olumlu fonksiyonu olan dini sistemler *hümaniter* (Karacoşkun, 2017, s. 49-51) , negatif şekilde karakter gelişimine yönlendiren, en büyük erdemi itaat, en büyük günahı itaatsizlik olan, akıl, sevgi ve bağımsızlığı engelleyen bir din ya da dini tecrübe ise *otoriter* dindir. Otoriter dinlerde insan, Tanrı'nın gücü karşısında aciz ve çaresiz olup; ancak hayatını tam anlamıyla Tanrı'ya adadığında kendini güçlü hisseder (Yapıcı, 2013, s. 37). Onun hümaniter din anlayışında tanrı, insana hükmeden bir güç değil, kişinin hayatında gerçekleştirmeye çalıştığı insani güçler olan akıl ve sevginin bir sembolüdür (Forsyth, 2017, s. 219-225). İnsan gerçeğin ne olduğunu keşfetmek istiyorsa kendi ruhsal, zihinsel ve fiziksel gücünün farkına varmalıdır. Hümaniter dinlerde insanın asıl çabası kendini gerçekleştirme üzerinedir (Yapıcı, 2013, s. 38).

2.1.1. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri

Dinin ne olduğu hakkındaki düşünceleri paylaştıktan sonra insanoğlunun hayatındaki etkilerine de dikkat çekmek gerekir. İnsan, din ile olan ilişkisinde ister samimi ister mesafeli olsun bir şekilde dinden etkilenmektedir. Bu durum toplum ve kültürler için de değişmez. Nitekim din ile muhatap olmamış bir toplum da tarihte bulunmamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde dinin ne olduğunu anlamamızda önemli rol oynadığı düşünüldüğü için öncelikle genel olarak dinin olumlu etkilerine, daha sonra da olumsuz etkilerine yer verilecektir.

Din, hem kişinin etrafında olup biten maddi ve manevi olayları algılama sistemi, hem de sunduğu hazır bilgilerle hayatın anlamı konusunda bir anlayış ve bakış açısı göstererek ona kimlik kazandıran bir bilgi sistemidir. Dinin sunduğu bilgiler formel bilgiden aşkınlık yönüyle ayrılarak bütün değerler sistemine kaynaklık yapar. Din, davranışlara olumlu veya olumsuz anlamlar yükleyerek bu değerleri oluşturur. Örneğin fedakarlığı bir görev sayarak yoksullara yardımı teşvik eder ya da cana kıymayı günah olarak niteleyerek bu davranıştan kaçınılmasını sağlar. Din bununla birlikte eğitim, siyasi otoritelerin göreve başlaması ve ölüleri defnetme gibi sosyal ve siyasal faaliyetlere alt yapı oluşturur (Akyüz & Çapçioğlu, 2013, s. 362). Bu alt yapı ile din, inananları için bir kültür, yaşam tarzı, sosyalleşmenin ve birlikte yaşamın anahtarı haline gelir (Şentürk, 2017, s. 143).

Berger'e göre din, *“Bütün sembollere anlamını veren, kuşatıcı, mutlak sembollerin kaynağıdır. Din sosyal kurumlar ağının üzerini kaplayan, o olmadığı zaman yoksun kalacakları bir istikrar ve “doğruluk” görüntüsü veren bir kubbedir”*. Burada Berger'in dine istikrar işlevi vermesi, dinin insanlarda oluşturduğu kimlik ve anlam çerçevesi ile ölüm, hastalık gibi sıkıntılı zamanlarda, yangın, deprem, sel gibi doğal felaketler sırasında, evlilik, doğum gibi sevinçli günlerde insanların birbirine maddi ve manevi destek olmalarını sağlaması ile toplumun kaynaşıp bütünleşmesine katkıda bulunması nedeniyledir (Akyüz & Çapçioğlu, 2013, s. 390). Berger'in dini kurumlar ve dini diriliş hareketleri vasıtasıyla dinin insan haklarına katkılarının önem arz etmektedir. Tarih boyunca dini kurumlar, insan hakları, toplum değerleri ve sosyal adalet gibi konularda söz sahibi olmuşlardır. Yine dini diriliş hareketleri, insan hakları ve sosyal adalet konusunda dünya çapında bir etkiye sahiptir. Bu etkiyi betimlemede Berger'in vermiş olduğu örnekleri nakletmek yerinde olacaktır. Berger, ABD'de vatandaşlık hakları mücadelesinde ve Avrupa'da komünist rejimlerin sona ermesinde insan hakları ve sosyal adalet açısından dini diriliş hareketlerinin önemini vurgulamıştır (Berger, 2002, s. 31).

Dinler, bir yandan sunduğu dünya görüşü ile inananlarının sosyal çevrelerindeki ilişkilerini düzenlerken, diğer yandan da zihinsel ve ruhsal yapılarına etki ederek psiko-sosyal uyumlarını istenilen şekle sokmaktadır (Yapıcı, 2013, s. 14). Dinler, ilişkileri düzenleme ve insanların psiko-sosyal uyumlarını istenilen şekle sokmada her zaman aynı sonucu elde edememekte; dinin etkisi her insanda farklı boyutlarda karşılık bulmaktadır. Genel olarak dinin etkisinin yansımaları iki şekilde gözlenmektedir. Bu ayrım sosyo-kültürel çevreye uyum sağlama davranışının beraberinde getirdiği, dini tam

olarak içselleştiremememe durumu olan *normatif etki* ve dini kuralları benimseyip içselleştirerek bunları kişiliğin temel taşları haline getirme durumu olan *içselleşen şuurlu etki* şeklindedir (Yapıcı, 2006). Buna ek olarak dini faktörlerin bir kısmı akıl sağlığını olumlu yönde etkilerken bir kısmı ise olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kişi inancıyla ve yapmış olduğu ibadetlerle kendini iyi hissedebilir, bir dini grup ya da cemaate katılarak daha fazla sosyal destek alabilir. Ineichen, Müslümanları örnek göstererek intihara karşı güçlü yasakların olduğu kültürlerde intihar oranlarının düşük olabileceğini dile getirmiştir. Ancak madalyonun öteki yüzüne baktığımızda intihar oranının düştüğü noktalarda depresyonla yaşayanların oranlarında artış gözlenmektedir (Loewenthal, 2017, s. 114). Kişinin yapmış olduğu ibadetlerle kendini iyi hissetmesine örnek olarak pek çok dinde yeri olan duanın etkileri gösterilebilir. Dua, evham (hastalık kuruntusu) ile negatif ilişkiye sahiptir. Duanın depresif duygular ile kalbe zarar veren ani streslere karşı başa çıkmada, organ nakli gibi önemli ameliyat gerektiren hastalık süreçlerinde kişiye güç verdiği tespit edilmiştir. Dua, hayatın geçici streslerine karşı umutlu olma, uzun vadeli olarak yaşlanmayla başa çıkma ve özürlü çocukların bakımlarında anne ve babaya manevi destek sağlama gibi birçok konuda yardımcı olmaktadır (Çapçioğlu & Ayten, 2013, s. 169).

Din, çalışmaya karşı pozitif tutum, yoksullara yardım, vergi toplanması gibi faaliyetlerde de işlevsel bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda din-ekonomi ilişkisi hakkında yapılan çalışmalarda en önde gelen isim Max Weber'dir. O, toplumsal değişimin ideolojik alanda başladığını kabul ederek çalışmalarında sosyal münasebetler ve değerler sisteminin dinden kaynaklanan temel yapıları üzerinde durmuştur. Weber'e göre din, inananlarını bir arada tutma işlevinden başka birtakım rollere de sahiptir. Bunlardan bir tanesi, inananların çevreleriyle ve kişilikleriyle ilgili tutum ve eylemlerini düzenlemesi ve şekillendirmesidir. O, dinin etkilerini ikiye ayırmış, ahlaki ve dini el kitaplarında yer alan teorik ve resmi öğretilerden ziyade kaynağını dini inanç ve pratiklerden alan psikolojik motivasyonlarla ilgilenmiştir. Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* isimli eseriyle kapitalizmin gelişimini Protestan ahlakına dayandırmış, din-ekonomi ilişkisine dair oldukça etkili bir çalışma yapmıştır. Kısaca pek çok Protestan fikir ve inancındaki çalışmaya karşı pozitif tutum, öz disiplin, nefisinden fedakârlık ve başarıya teşvik, "dini" ekonomik gelişmede önemli bir unsur haline getirmiştir (Akyüz & Çapçioğlu, 2013, s. 364-366).

Dine sosyolojik yaklaşımdan tekrar psikolojik yaklaşıma dönecek olursak, son dönemlerde psikologların dine karşı bakış açısında bazı değişimlerin olduğunu; eskiye

nazaran dinin olumlu yönlerini ön plana çıkaran araştırmacı sayısının arttığını söyleyebiliriz. Buna ek olarak önceleri dinin yaşamı anlamlandırma, kontrol sağlama, teselli etme ve hayat şartlarına karşı tahammülü arttırıcı yönü üzerine vurgu yapılmaktayken, son yıllarda bireylerin hayatlarındaki dönüşüme katkısı ve olgunlaştırıcı, olumlu işlevsel özellikleri üzerinde de durulmaya başlanmıştır (Köse & Ayten, 2019, s. 24).

Kendisini “Tanrısız Yahudi” şeklinde tanımlayan Freud dini, bir yandan “evrensel bir obsesif nevroz” olarak kabul ederken, diğer yandan “*dinin, insanların içgüdülerini adeta terbiye etme işlevi üstlendiğini*” söyleyerek dinin “sanal” bile olsa işlevselliğini kabul etmektedir (Yapıcı, 2013, s. 48).

Din, Jung’a göre Tanrı’nın insanlığa vermiş olduğu kurtuluş yoludur. Bir konuşmasında görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Bizim öyle çok ideale ihtiyacımız yok. Biraz bilgelik ve içebakış yanında bilinçdışından kaynaklanan tecrübelerle yönelik dini bir hassasiyet aslında yeter. Burada dinî kelimesini kasıtlı olarak kullanıyorum: Zira bana göre hayatı bizzat kendisi veya sevdiği için daha sağlıklı ve daha güzel kılan; onu daha mükemmel ve anlamlı hale getiren bu tür tecrübeler, bu Tanrı’nın bir lütfuydu itirafı için yeterlidir*” (Bahadır, 2007, s. 100). Jung’un, din ve Tanrı’yla ilgili görüşlerinde genel olarak işlevsel bir tavır sergilediği söylenebilir. Dinin ne olduğundan ziyade fonksiyonu onun için önemli olmuştur.

Dinin olumsuz etkilerine dair bulgulara gelecek olursak, Berger’a göre, genel tabloda din, barış ve huzurdan ziyade hem milletler arasında hem de bir milletin kendi içinde savaflara neden olabilmekte; dini kurum ve hareketler çeşitli sebeplerle iç savafları körükleyebilmektedir (Berger, 2002, s. 29). Berger’in bu tespitinde dini kurum ve hareketlerin tarih boyunca çeşitli sebeplerle göstermiş olduğu savaş ve şiddet taraflı tavrı etkili olmuş, yine bu tavrın pek çok örneği insanlık tarihi boyunca karşımıza çıkmıştır.

Freud’a göre din, eleştirel düşüncüyü engelleyerek insan zekasını köreltmış ve bunun sonucunda sosyal hayatta da insanın yeteneklerini zayıflatmıştır (Ukray, 2017, s. 48). İnsanlık tarihi boyunca din, inananlarına iyiyi ve kötüyü; neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini emir ve yasaklarla iletmesi sebebiyle insanın özgürlüğü kısıtlanmış, dolayısıyla Freud dini bir tehlike olarak görmüştür. Freud, her ne kadar çeşitli sebeplerle insanın çaresiz kaldığı durumlarda dinin teselli edici yönüne vurgu yapmışsa da , dini bir yanılsama ve nevroz olarak değerlendirerek kurtulunması gereken bir hastalık olduğunu öne sürmüştür (Köse & Ayten, 2019, s. 23).

Williams ve Sternthal, dinin önyargıları, saldırganlığı, ötekileştirmeyi, stresi ve negatif dini tecrübeleri arttırıcı özelliğinin olabildiğini neden olarak göstererek olumsuz yönlerine vurgu yapmıştır. Buna ek olarak dindarlık ile ruh ve beden sağlığı ilişkisine dair Kirkpatrick ve Shaver'ın 1990'da yapmış oldukları çalışmada aşırı dindarlarda, depresyon belirti düzeyleri daha yüksek çıkmıştır (Karacoşkun, 2017, s. 187). Aşırı dindarlığın olumsuz etkilerine Hristiyanlığın özellikle Katolik mezhebindeki bazı uygulamalar örnek olarak gösterilebilir. Örneğin, Hristiyan mistiklerinde İsa'nın acısını hissetmek için kendini kırbaçlatmak (flagellare) gibi ritüeller uygulanmıştır (Demirci, 2013, s. 533). İslam'da da buna benzer şekilde Hz. Hüseyin'in çektiği acıları çekmek için özellikle Şia'da görülen Muharrem Ayinleri veya Kerbela Ayinleri (kendini zincirle veya kılıçla dövmek) ya da Hz. Hüseyin'in çektiği susuzluğu çekmek için Alevilerde görülen Muharrem ayında su içmemek ve tuz yalamak gibi uygulamalar görülmektedir (Üçer, 2015). Yahudilik, Hinduizm, Budizm vb. dinlerde de benzer şekilde aşırı ritüeller görülmektedir (Demirci, 2013, s. 535). Bu tür aşırı uygulamalar Hz. Muhammed tarafından yasaklanmıştır (Nesai, 2005).

2.2. Psikoloji Bilimi

Psikoloji, konusu itibarıyla insanlık tarihinin çok eski dönemlerinden itibaren ilgi odağı olmuş; bellek, motivasyon, algı gibi konular milattan önce dahi düşünürlerin çalışma alanına girmiştir. Geçmiş her ne kadar antik zamanlara kadar dayansa da psikolojinin bir disiplin olarak vücut bulması yeni bir olay sayılabilir. Zira modern psikolojinin kuruluş tarihi olarak 1879 kabul edilmektedir.

2.2.1. Psikolojinin Tanımı

Psikoloji kelimesi, Yunanca ruh anlamına gelen “psyche” ve bilgi anlamına gelen “logos” sözcüklerinden meydana gelmektedir. Bu iki kelimedenden oluşan psikoloji, “ruh bilimi” anlamına gelmektedir (Baymur, 1997, s. 1). Çağımızda “ruh bilimi” şeklindeki kelime anlamına rağmen psikoloji tam anlamıyla ruhları inceliyor denilemez. Psikoloji, bilimsellik çizgisi itibarıyla neden-sonuç ilişkisi içerisinde deney, gözlem vb. yöntemleri uygulamaktadır. Bu sebeple teolojik ve metafizik ruh anlayışları gibi bilimsel olarak incelenemeyen konular psikolojinin alanına girmemektedir (Baymur, 1997, s. 1). Buradaki “ruh” ile ifade edilmek istenen insanın algı, düşünce, zekâ, duygu, davranış gibi zihin kaynaklı süreçleridir (Sayar & Dinç, 2018, s. 7).

Din tanımlarında olduğu gibi psikolojinin tanımlanmasında da ortak bir noktada buluşulamamıştır. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri değişik kültürel çevrelerde yetişmiş olan psikologların psikolojiye bakış açılarının birbirinden farklı olmasıdır. Bunun sonucunda psikologların psikolojiye yüklemiş oldukları anlamlar da birbirinden farklı olmaktadır. Çalışmanın bu kısmında öncelikle psikolojinin tanımlanmasındaki süreç; daha sonra farklı psikoloji tanımlarının örneklerine yer verilecektir.

Psikoloji genç bir bilim dalı olmasına rağmen günümüze kadarki sürecinde pek çok değişik biçimde tanımlanmıştır. Psikolojinin öncü tanımı “*insan zihninin yapısının incelenmesi*” biçimindeydi. Zihnin gözlenmesinin mümkün gözükmemesi sebebiyle John B. Watson önderliğinde psikoloji “*gözlenebilen davranışların bilimsel incelenmesi*” olarak tanımlandı. Watson öncülüğündeki psikologlar, deneysel yöntemle psikolojinin bilimselliğe kavuştuğunu düşünmekteydi. Deneysel yöntem kullanımı ile davranışçı psikoloji araştırmaları yaygınlaştı; hayvanlar üzerinde deneyler yapmak hem daha kolay hem de insanlara deney yapmaktan daha uygun olmuştu. Hayvanlardan elde edilen bulgular insanlara genellenmişti. Bu gelişim ile birlikte psikoloji zaman içerisinde “*hayvan davranışlarının incelenmesi*” anlamına gelmişti. İnsan zihninin davranış üzerindeki etkisini kabul etmeyen bu yaklaşıma oluşan tepkiler ile 1960’lardan itibaren bilişsel (zihinsel/ cognitive) psikoloji ortaya çıkmıştır. Gözle görülür dış davranışlar ile zihinlerimizde oluşan iç yaşantılar bugünkü modern psikolojinin konusunu oluşturmaktadır. Bilişsel psikoloji ile birlikte, psikoloji “*davranışı ve davranışın altında yatan süreçleri bilimsel olarak inceleyen çalışma alanı*” olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak bilişsel süreçlerin doğrudan gözlenememiş olması yapılan araştırmaların bilimsellik değerini yitirmemekte; “bilimsellik” bir yöntem sorunu şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Baymur, 1997, s. 2; Cüceloğlu, 1991, s. 34-35).

Wundt’a göre psikoloji, insan zihninin ürünü olan algı, düşünce, duygu, irade gibi unsurlarla ilgilenen bir bilim dalıdır. Yapısalcılara göre psikolojinin amacını da insan zihnini meydana getiren bu parçaların ve birbiriyle olan ilişkilerinin incelenmesini oluşturmaktır. Bu inceleme ise *içebakış* (introspection) metodu ile mümkündür (Horozcu, 2017, s. 22).

Allport’a göre psikoloji, “*ruhsuz bir ruh bilimi*” dir. Burada onun, soyut ve metafizik bir kavram olan ruhun, bilim dalı olan psikolojide konu olmadığına vurgu yaptığı söylenebilir (Kayıklık, 2018, s. 67). İşlevselciliğin ve din psikolojisinin kurucusu kabul edilen William James’e göre psikoloji, “*ruhsal yaşamı inceleyen bir bilim dalı*” dır James, ruhsal yaşam ile psikolojideki dikkat, algı, öğrenme, bellek,

alışkanlık, düşünme, imgeleme gibi zihinsel süreçleri kastetmektedir (Karacoşkun, 2017, s. 21).

Psikanaliz ekolünün kurucusu kabul edilen Freud için psikoloji, “*insan davranışlarının arka planında yer alan bilinçdışı süreçleri inceleyen bir bilim dalı*” dır (Horozcu, 2017, s. 23). Freud’un psikoloji tanımında bilinçaltının odak noktası olmasında akıl ve ruh hastalıklarını psikolojik açıdan incelediği çalışmalar önemli etken oluşturmaktadır. Bilinçaltını çıkış noktası olarak görmesinde Freud’un insan güdülleri üzerine çalışmaları da etkili olmuştur. Çünkü ona göre libido ve saldırganlık güdüsü içten gelen, bio-psikolojik bir nedendir (Baymur, 1997, s. 293-294).

Yukarıdaki bakış açıları ve tanımlara pek çok örnek eklemek mümkündür. Bununla birlikte her yaklaşımın getirmiş olduğu psikoloji tanımını bir başka yaklaşım veya psikolog eleştirebilmektedir. Yukarıdaki tariflere de yer vermekle birlikte modern psikoloji kitapları daha kapsayıcı tanımları kullanmayı tercih etmektedir. Bu konuya “*Psikoloji, hayvan ve insan davranışlarının bilimsel olarak incelenmesidir*” tanımı örnek olarak verilebilir (Karacoşkun, 2017, s. 23).

2.2.2. Psikolojinin Amacı

Baymur’ a göre psikolojinin amacı, “*duyuş, düşünüş ve davranışların bağlı bulunduğu kanunları bulmaktır*” (Baymur, 1997, s. 1). Psikolojinin amaçlarını insanın davranışlarını betimleme, açıklama, yordama ve kontrol etme olarak kategorize etmek mümkündür (Kızılgöçer, 2017, s. 14). Psikoloji, deney ve gözlem gibi bilimsel yöntemlerle organizma davranışlarını betimler. Betimlenen bu davranışlar neden-sonuç ilişkisine uygun biçimde açıklanır. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak gözlenmemiş veya bilinmeyen durumlar hakkında tahminlerde (yordama) bulunur. Böylece organizmaların davranışlarını kontrol etmeye ve olumlu yönde geliştirmeye yardımcı olur (Certel, 2014, s. 10; Şentürk, 2017, s. 22).

2.2.3. Psikolojinin Önemi

Psikoloji, bireyin kendisini ve çevresini tanıyıp geliştirmesine olanak sağladığı için insan bilimleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Doğduğu andan vefatına kadar birey olarak yaşamını sürdürdüğü toplumda sosyal ilişkiler içerisinde bulunan insan, psikoloji bilimi ile kendini ve diğer insanları tanıyarak çok yönlü ve karmaşık yaşam biçimini yönlendirme durumundadır. Psikoloji, insan ilişkilerinde yaşanabilecek

sorunları ve uyum problemlerini çözmede bireylere yardımcı olmaktadır. Bu nedenle her geçen gün daha fazla alanda ilgi görmektedir. Özellikle eğitim, iş hayatı, din hizmetleri, hukuk ve sağlık gibi doğrudan muhatabın insan olduğu alanlarda psikoloji biliminden ziyadesiyle istifade edilmektedir (Cüceloğlu, 1991, s. 24).

Mide, bel ve baş ağrıları gibi bazı fiziksel rahatsızlıkların psikolojik faktörlerden kaynaklanabildiği ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümünde psikolojiden faydalanılmaktadır. Buna ek olarak psikolojik faktörlerden kaynaklanmayan fiziksel rahatsızlıklarda manevi danışmanlık gibi psikolojik hizmetler vasıtası ile hasta ve hasta yakınlarının desteklenmesinin tedaviye olumlu katkılarının olduğu gözlenmiştir (Çapcıoğlu & Ayten, 2013, s. 385-386). Yine bireyin sosyal hayatında olumsuz etkilere sebep olan, belirli aralıklarla tekrar eden, ısrarcı ve kontrol edilemeyen düşünce ve davranışlar olan obsesif-kompulsif bozuklukların tedavi yöntemi olarak psikoterapinin kullanımı sağlık alanında psikolojinin katkılarına örnek olarak gösterilebilir (Ayten, 2018, s. 43-44).

Psikolojinin en fazla kullanıldığı alanlardan birinin eğitim olduğu söylenebilir. Dikkat, algı, öğrenme, bellek gibi zihinsel süreçlerin psikoloji tarafından incelenmesi eğitim ve öğretimin kalitesinin yükseltilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Günümüzde psikoloji ve eğitim bilimlerinin ilişkisinin ilerlemesi sonucu eğitim psikolojisi isminde bir alt disiplin meydana gelmiştir (Karacoşkun, 2017, s. 26). Uykudan hemen önce öğrenilen bilginin akılda kalıcılığının daha fazla olduğu ve aralıklı tekrarların aralıksız ve çok yoğun çalışmalara oranla daha iyi sonuç verdiği gibi tespitler eğitim psikolojisinin katkılarına örnek olarak gösterilebilir (Baymur, 1997, s. 190).

2.2.4. Psikolojinin Konusu

1879 yılında Wilhelm Wundt'un Almanya'nın Leipzig şehrinde ilk psikoloji laboratuvarını kurması ile psikoloji bağımsız bir bilim haline gelmiştir (Schultz & Schultz, 2007, s. 27). Psikoloji bağımsız bir bilim haline geldikten sonra gerek tanımlanmasında gerek metotlarında gerekse konuları konusunda değişik görüş ve yaklaşımlar ortaya çıktı. Nörobiyolojik yaklaşım, davranışsal yaklaşım, psikanalitik yaklaşım ve bilişsel yaklaşım bunlara örnek olarak verilebilir. Bu yaklaşımların ayrıntılı bir biçimde açıklanması çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Genel olarak modern psikolojinin konusunu insanların duyuş, düşünüş ve davranışları oluşturmaktadır

(Baymur, 1997, s. 1; Karacoşkun, 2017, s. 22). Bu tanımdaki davranış kelimesinin yürüme, gülme, ağlama gibi başkaları tarafından gözlenebilen faaliyetler ile düşünme, sevinme, kıskanma, şüphelenme, kin gibi kişinin zihinsel süreçlerini oluşturan ve başkaları tarafından gözlenemeyen iç yaşantılarını da kapsadığı söylenebilir.

2.2.5. Psikolojinin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Davranış bilimi olarak psikoloji, insan veya hayvanı inceleyen her türlü bilimle etkileşim halindedir. Geçmişten bu yana insanların kültürlerini, sanatlarını, gelenek ve göreneklerini inceleyen Antropoloji alanı psikoloji ile yakından ilişkilidir (Baymur, 1997, s. 4). İnsan ve toplum ilişkilerini, sosyal davranış ve toplumsal kurumların işleyişini inceleyen Sosyoloji bilimi de psikolojinin bilgi alışverişinde bulunduğu önemli bir alandır (Baymur, 1997, s. 4). İnsanların salt psikolojik veya salt sosyolojik bakış açısıyla tam olarak anlaşılamaması, bu iki bilim dalını birbirine yaklaştırmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında gerekli olan mal ve hizmetlerin en uygun şekilde elde edilmesini, dağıtılmasını ve tüketilmesini konu edinen bilim olan Ekonomi, toplumda adil ve ideal düzenin kurulmasını konu alan, bir toplumda yönetimin nasıl olması gerektiğini araştıran Siyaset Bilimi, psikoloji ile karşılık ilişki içinde bulunan sosyal bilimlerdenidir (Certel, 2014, s. 19).

Psikoloji özellikle test, anket gibi araştırma verilerinin analizinde matematik ile ilişki içerisindedir (Baymur, 1997, s. 4; Karacoşkun, 2017, s. 24). Psikolojik olayları çözümlemede insanın maddi çevresi hakkında bilgi veren Fizik ile hem insan bedenini hem de kişinin hayatını devam ettirmesine katkı sağlayan eşyayı oluşturan çeşitli maddeleri çözümleyen Kimyadan da yararlanılmaktadır (Baymur, 1997, s. 4; Certel, 2014, s. 19). Psikolojinin ilgili olduğu diğer bilimlere Fizyoloji, Anatomi, Etnoloji, Felsefe ve Biyoloji örnek olarak gösterilebilir (Baymur, 1997, s. 5; Certel, 2014, s. 19; Şentürk, 2017, s. 24).

2.2.6. Psikolojinin Araştırma Yöntemleri

19. yüzyılın sonlarında Wilhelm Wundt tarafından Leipzig’de ilk psikoloji laboratuvarının kurulmasından sonra modern psikoloji bilimi hızla yapılanmaya başladı. Bu yapılanma psikolojinin yöntemini de bilimsel paradigmalara uygun olmaya yönlendirmiştir. Bazı psikologlar bu süreçte tamamen pozitivist yöntemlere yönelmişse de bir kısım psikologlar bu tutumu psikolojinin çalışma alanını kısıtladığı gerekçesiyle

eleştirmiştir (Kayıklık, 2018, s. 67). Çalışmanın bu kısmında psikolojinin kullandığı başlıca araştırma yöntemleri genel olarak incelenecektir.

2.2.6.1. Gözlem

Bilimsel çalışmalarda deneysel yöntem her araştırma konusuna kolaylıkla uygulanamamaktadır. Bunun en temel sebebi incelenen olayın altında yatan değişkenlerin her durumda deney odasında denetlenip ölçülmesinin mümkün olmamasıdır. Psikoloji bilimi için de benzer durumlar söz konusudur. Bu sebeple gözlem (observation) yöntemi psikolojide yaygın olarak kullanılmaktadır (Cüceloğlu, 1991, s. 42). Amaca yönelik dikkatli yapılan gözlem bilimsel araştırmaların temellerinden biri konumundadır. Bilimsel araştırmalarda belirli bir süreç takip edilir. Öncelikle araştırmanın problemi seçilir ve araştırma önerisi oluşturulur. Araştırmanın stratejisi ve hipotezlerini belirlemek için eleştirel kaynak incelemesi yapılır. Evren ve örneklemi belirlenir. Araştırma sorularının veya hipotezlerinin sınanabileceği veriler toplanır. Bu verilerin toplanmasında gözlem yöntemi ayrı bir öneme sahiptir (Altunışık vd., 2005, s. 91).

Psikoloji biliminde gözlem yöntemi dış ve iç gözlem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Baymur, 1997, s. 18).

2.2.6.1.(1). Dış Gözlem

Bu yöntemde gözlem yalnızca dışarıdan görülebilen şeylere dönüktür. Zihinde meydana gelen üzülmeye, sevmeye, kıskanmaya gibi duyguların gözlemi ile ilgilenmez (Hökelekli, 2008, s. 12-13). Dış gözlem yönteminde yalnızca davranışlar gözlenebildiği için davranışçı yöntemle de zaman zaman özdeşleştirildiği olmuştur. Bununla beraber ölçülebilir olanı esas alması yönünden modern psikolojinin gelişimine önemli katkılar yapmıştır (Şentürk, 2017, s. 26). Yine de psikologlar tarafından diğer yöntemlere göre daha basit ve daha az güvenilir olduğu yönünde eleştirilmiştir. Gözlemcinin öznel yorumları buna sebep olarak gösterilebilir (Kayıklık, 2018, s. 54).

2.2.6.1.(2). İç Gözlem

İç gözlem yöntemi diğer bilimlerden ayrı olarak psikolojiye has bir yöntemdir (Hökelekli, 2008, s. 13). Psikolojinin konusunu doğrudan gözlenebilen davranışlar oluşturduğu kadar kıskanmak, hoşlanmak ve kederlenmek gibi doğrudan gözlenemeyen

davranışlar da oluşturmaktadır. Öznel olarak niteleyebileceğimiz bu davranışlar ancak o olayı deneyimleyen kişi tarafından incelenebilmektedir. Bunun nedeni içsel olayları yaşayanların bizzat kendisinin o konuda en güvenilir bilgi kaynağına sahip olmasıdır (Kayıklık, 2018, s. 54). İçsel olayların incelenmesi söz konusu olduğunda psikoloji bilimi bireyin kendi kendini incelemesini bir araştırma yöntemi olarak kabul etmektedir. Özellikle Sosyal Psikoloji alanında insanların din, aile bağları, iş ve işçi ilişkileri gibi konularda ne düşündükleri sorularak bu yöntemden sık sık faydalanılır (Baymur, 1997, s. 19).

İç gözlem yöntemine dair bazı itirazlar bulunmaktadır. Objektif ve bilimsel sonuçlar elde etmek için bir olgunun birçok kişi tarafından görülmesi ve incelenmesi gerekmektedir. İç gözlem yönteminde ise inceleyen ve incelenen aynı kişidir. Dolayısıyla elde edilen veriler şüpheli bir konuma düşmektedir. Bu yöntem nesnel olmaması; elde edilen verilerin sağlıklı olmaması sebebiyle eleştirilmektedir. Bu eleştirilere rağmen içsel yaşantıların incelenmesi söz konusu olduğunda dış gözlemi tamamlayıcı bir inceleme yolu olarak iç gözlemin psikologlarca vazgeçilmesi mümkün olmayan bir araştırma yöntemi olduğu söylenebilir (Baymur, 1997, s. 19).

2.2.6.2. Deney

Deneyler iki veya daha fazla değişkenin ilişkilerinin birbirine bağlı olarak nasıl değiştiğinin incelendiği araştırma yöntemidir (Altunışık vd., 2005, s. 57). Genellikle bireyin içinde yaşadığı koşulların, davranışları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla deneysel yöntem kullanılır (Cüceloğlu, 1991, s. 41). Davranışın fizyolojik temellerini araştırmak, algı, uyarım, reaksiyon gibi konularda yapılan deneyler psikolojinin deneysel yöntem kullanımına örnek olarak gösterilebilir (Horozcu, 2017, s. 31). Bu yöntem laboratuvar içinde kullanılabilirdiği gibi laboratuvar dışında da kullanılabilir. Deneyin en ayırt edici özelliği, değişkenler arası ilişkilerin tespiti için ölçümlerin yapılabileceği bir ortamda gerçekleştirilmesidir (Cüceloğlu, 1991, s. 41).

Ahlaki olmaması sebebiyle bazı deneyler insanlar üzerinde gerçekleştirilmemektedir. Bunun yerine deneye uygun maymun, fare ve tavşan gibi bazı hayvanlar denek olarak kullanılmaktadır. Hayvanlarla yapılan deneylerden elde edilen verilerin insanlara genellenebilir olduğuna dair bir kanaat mevcuttur. Bununla beraber

Sosyal psikolojide genellikle psikoloji öğrencileri üzerine olmakla birlikte insanlar üzerine pek çok deney yapılmaktadır (Horozcu, 2017, s. 31).

2.2.6.3. Tarama Yöntemi

Tarama yöntemi belirli bir örneklem grubundan belirli bir konuda veri elde etmek amacıyla yapılan çalışmaları ifade etmektedir. Genellikle elde edilmek istenen veri gözlem yöntemiyle alınamıyorsa tarama yöntemine başvurulmaktadır. Bu yöntem ile psikolojik, siyasi, sosyal, dini ve ekonomik alanlar gibi pek çok alanda konuya yönelik veri toplamak mümkündür (Cüceloğlu, 1991, s. 43). Tarama yönteminde anket ve mülakat olmak üzere iki önemli teknik bulunmaktadır.

İnsanların bir konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini belirlemek amacıyla düzenlenmiş sorulardan oluşan araştırma tekniğine anket denir. Anket tekniğinde soru kağıtları kullanılabileceği gibi elektronik ortam da kullanılabilir. Anket tekniği diğer tekniklere göre çok sayıda insana hitap edebilme, çok fazla soru sorma imkânı ile daha fazla veriye ulaşma ve katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli tutulması ile daha doğru verilere ulaşma imkanına sahiptir. Anketlerde değerlendirmenin daha kolay yapılmasını sağlamak amacıyla “evet-hayır” veya “katılıyorum-kararsızım-katılmıyorum” gibi seçenekleri olan kapalı uçlu sorular kullanılabilir. Diğer taraftan açık uçlu sorular ile katılımcıları kısıtlamayıp elde edilen verilerde çeşitlilik sağlamak da mümkündür (Altunışık vd., 2005, s. 68-82).

Bilimsel araştırmalarda tekrarlanabilirlik, elde edilen verilerin güvenilirliğini artıran bir etkidir. Anket tekniği farklı zaman ve mekanlarda farklı gruplar üzerinde tekrar tekrar uygulanabilmelidir. Anket tekniğinde ulaşılan veriler, rakamlarla sayısal ve istatistiksel olarak ifade edilebilir. Bu verilerin sınıflandırılmasının iç gözlem gibi yöntemlere göre daha kolay olduğu söylenebilir (Altunışık vd., 2005, s. 69; Certel, 2014, s. 84).

Anketlerin kazanımlarından tam olarak yararlanabilmek için dikkat edilmesi gereken önemli hususlar bulunmaktadır. Evren ve örneklem seçiminin bu konuların başında geldiği söylenebilir. Çalışılan konu ya da problemle ilişkili olan ve genellikle duygu, düşünce ve davranışları hakkında veri elde edilmek istenen kitlenin tamamına evren denilmektedir. Çalışmanın amacına göre bir ülke, şehir ya da okul araştırmanın evrenini oluşturabilir. Eğitim düzeyi, sosyo-kültürel yapı ve ekonomik durum gibi koşullarda evreni temsil edebilecek daha küçük bir gruba örneklem denilmektedir.

Anketlerde elde edilmek istenen verinin sağlıklı olması için evrene hitap edebilecek örneklem seçimi büyük önem taşımaktadır (Altunışık vd., 2005, s. 69-70; Horozcu, 2017, s. 35).

Anketlerin yukarıda bahsedilen avantajlarının yanında bazı dezavantajlarının da olduğu söylenebilir. İnsanların uzun ya da yorucu anketleri doldurmaya hevesli olmaması anketlerin eksi yönlerindendir. Araştırmacının soruları sade ve anlaşılır hazırlamadığı durumlarda katılımcılar soruları yanlış anlamakta veya boş bırakmaktadır. Bir başka dezavantajı ise soruların fazla olduğu anketlerde katılımcıların isteksiz hale gelmeleridir. Bu tekniğin belki de en büyük handikaplarından birisi katılımcıların gerçek hislerinden ziyade bilinçli veya bilinçsiz olarak ideallerine göre cevap verme eğiliminde olmalarıdır (Altunışık vd., 2005, s. 78-80; Horozcu, 2017, s. 34).

Tarama yönteminin bir diğer tekniği olan mülakat, katılımcılara sözlü ve genellikle yüz yüze sorular sorulmasıdır. Psikolojide derinlemesine bilgi edinilmek istendiğinde açık uçlu anket tekniği ile mülakat tekniği tercih edilmektedir. Mülakat sözlü bir şekilde bilgi toplanan tekniktir. Anket tekniğine göre daha az katılımcı ile yapılmakla birlikte daha uzun ve derin sorulara cevap alınabilmektedir. Bu teknik önceden hazırlanmış soruların sorulması şeklinde uygulanabileceği gibi doğaçlama olarak da sorular sorulabilmektedir (Certel, 2014, s. 85; Horozcu, 2017, s. 36).

Mülakat tekniği, soruların anlaşılmadığı durumlarda açıklama yapılabilme imkânı olması bakımından ankete göre daha avantajlı konumdadır. İntihar girişimleri gibi sıra dışı durumların incelendiği araştırmalarda anket tekniğini uygulamak çoğu zaman mümkün olmadığından mülakat ile çalışmanın daha uygun olduğu söylenebilir. Soru ve cevapların yüz yüze oluşu ve ankette olduğunun tersine soruların cevapsız kalma ihtimalinin daha az olması mülakat tekniğinin başka bir avantajıdır (Altunışık vd., 2005, s. 86).

Mülakat tekniğinin de bazı dezavantajları mevcuttur. Bu tekniğin daha masraflı ve uygulanmasında ihtiyaç duyulan zamanın genellikle ankete göre daha fazla olduğu söylenebilir. Soruları soran kişinin mülakatı iyi yönetemediği durumlarda sağlıklı veri elde etmede bazı problemlerle karşılaşılabilir (Altunışık vd., 2005, s. 86).

2.2.6.4. Test Yöntemi

Testler; zekâ, yetenek ve bilgi gibi belli başlı davranışları değerlendirmeye yarayan araçlardır. Eşit koşullar içinde uygulanmış ve iyi yapılmış testler ile birçok bilgi

elde edilmektedir (Baymur, 1997, s. 22). Önceden koşulları belirlenmiş durumlarda bireylerin nasıl davrandıklarını gözlemek için kullanılan araçlar ya da aygıtlara test denilmektedir. Test alanı son derece karmaşık konuları kapsayan önemli bir araştırma alanıdır. Testin içeriği, yapısı, uygulanması ve yorumlanması bu alanın temel yönlerini oluşturmaktadır. Günümüzde her bir davranışa yönelik geliştirilmiş testler mevcuttur. Tutum, zekâ, yetenek, kişilik, kaygı testleri bunlara örnek olarak gösterilebilir (Cüceloğlu, 1991, s. 44).

2.2.6.5. Vaka Tarihçesi Yöntemi

Bireyin geçmişini betimsel bir şekilde yansıtmaya vaka tarihçesi (case history) adı verilmektedir. Bu tarihçeler genellikle geçmişteki olayların hatırlanıp söylenmesi yoluyla oluşmaktadır. Araştırmacı, hatırlayan kişinin algısal sürecindeki değişkenlerin, olayı olduğundan farklı gösterebilme ihtimalinin farkındadır. Bu sebeple vakaların “olması gerektiği gibi” değil “hatırlandığı şekilde” incelendiği göz önünde bulundurulur. Bu yöntem özellikle klinik psikoloji alanında kullanılır (Cüceloğlu, 1991, s. 45-46).

2.2.7. Psikolojinin Başlıca Ekolleri

Psikolojinin 19. yüzyılın sonlarında bilim haline gelmesiyle hızlı bir sistemleşme süreci başladı. Psikolojinin ne olduğu, yönteminin ne olması gerektiği ne ile ilgilendiği ve amacının ne olduğu gibi konuların belirlendiği süreçte değişik görüş ve kuramlar ortaya çıktı. Bu kuramlar zaman içerisinde psikoloji alanında geniş kitlelerde etkili olarak ekolleri oluşturdu. Çalışmanın bu kısmında psikoloji tarihinin bilimsel çerçevesini oluşturmasıyla büyük öneme sahip başlıca ekollere yer verilecektir.

2.2.7.1. Yapısalcılık (Structualism)

Bu ekolün kurucusu olarak 1879’da ilk psikoloji laboratuvarını kuran Wilhelm Wundt gösterilmektedir (Köse & Ayten, 2019, s. 10). Hermann Ebbinghaus, Oswald Külpe ve Edward Bradford Titchener ekolün diğer önemli temsilcileridir (Karacoşkun, 2017, s. 27). Almanca bir kelime olarak strüktür yapı, bünye gibi anlamlara gelmektedir (Certel, 2014, s. 13).

Yapısalcılara göre psikolojinin amacı, bilinç olarak tarif edilen karmaşık olayları çözümlemek, zihni meydana getiren unsurları araştırmak ve bunlar arasındaki ilişkileri

tespit edip açıklamaktır (Köse & Ayten, 2019, s. 10). Yapısalcılar, davranışların kaynağı olan zihinsel süreçleri, duygu, düşünce ve bilinci incelemek için iç gözlem yöntemini kullanmaktadır (Şentürk, 2017, s. 31).

Yapısalcıların temel problemleri zihnın ne olduğu ve yapısıdır. Yapısalcılık için psikolojinin konusu ise düşünme, duygu ve diğer zihinsel süreçler gibi bilinçli davranışın temelleridir (Köse & Ayten, 2019, s. 10).

Yapısalcılar, zihinsel süreçleri bilimsel olarak inceleyerek insan davranışlarını anlamamıza katkı sağlamıştır. Bununla birlikte insanı oluşturan psikolojik özelliklerin yalnızca bilinçli davranışlarından ibaret olmadığı açıktır (Karacoşkun, 2017, s. 27). Yalnızca bilinç olaylarının yapısal olarak incelenmesi, karmaşık bir yapıya sahip olan insanın anlaşılmasında yeterli olmayacağını ve kuramın bu anlamda etkinliğini yitirdiğini söyleyebiliriz

2.2.7.2. İşlevselcilik (Fonksiyonalizm)

William James ve John Dewey, bu ekolün kurucuları kabul edilmektedir. Diğer önemli temsilcileri James Rowland Angell, Harver A. Carr, Graville Stanley Hall, James Mckeen Cattell ve Robert Sessions Woodworth'tür (Karacoşkun, 2017, s. 28).

Yapısalcıların psikoloji anlayışına tepki olarak 1900'de Chicago Üniversitesinde geliştirilen ilk Amerikan psikoloji ekolüdür. Yapısalcılığı reddetmemekle birlikte psikolojinin inceleme alanının daraltıldığını düşünen bu ekol, bilincin yanında insanın davranışlarının da incelenmesi gerektiğini savunmaktadır (Şentürk, 2017, s. 31).

İşlevselcilere göre zihnın yapısından ziyade fonksiyonu önem arz etmektedir (Ayten, 2018, s. 11). Bu ekolde amaç, algılama, düşünme, duygulanma ve irade gibi zihinsel süreçlerin, sosyal hayatta karşılaşılan sorunların çözümünde nasıl yardımcı olduğunu açıklamaktır (Karacoşkun, 2017, s. 28).

İşlevselcilik ekolünün yapısalcılığa karşı ilk ve güçlü tepkisi Amerika'da psikolojinin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. İşlevselcilerde genel psikoloji tanımının çocuk, zihinsel özürlü ve davranış bozukluğu araştırmalarını da içermesiyle bu konularda yapılan çalışmalar hızlanmış ve bu konulara daha fazla önem verilmiştir (Schultz & Schultz, 2007, s. 303). Dünyanın ilk klinik psikoloğu olarak Witmer bu konuda örnek olarak gösterilebilir. O, Amerika'da çocuklarda öğrenme güçlüğü, hiperaktivite, zayıf konuşma ve motor gelişimi gibi pek çok konuda çalışma yapmış ve diğer psikologlara örnek teşkil etmiştir. Davranış bozukluklarının ve bilişsel

yetersizliğin çevresel faktörlerden de kaynaklanabildiği hakkındaki görüşü de psikolojiye sağladığı önemli katkılarındandır (Schultz & Schultz, 2007, s. 344-345).

2.2.7.3. Gestalt Psikolojisi

Max Wertheimer bu ekolün kurucusu olarak gösterilmektedir. Kurt Lewin, Wolfgang Köhler ve Kurt Koffka ekolün diğer önemli temsilcilerindendir (Karacoşkun, 2017, s. 30).

Gestalt ekolü, yapısalcılığa bir başka tepki olarak Almanya’da ortaya çıkmıştır. Gestalt Almandada “şekil”, “örüntü” ve “biçim” gibi anlamlara gelmektedir (Köse & Ayten, 2019, s. 11). Gestalt psikologlarına göre “bütün”, onu oluşturan parçalardan ya da öğeler toplamından farklıdır (Sayar & Dinç, 2018, s. 14). Dolayısıyla bir davranış incelenirken onu öğelerine ayırmak yerine yaşanan fiziksel ve sosyal şartlarıyla birlikte bütün olarak ele alınmalıdır (Karacoşkun, 2017, s. 30). Onlara göre davranışın şekillenmesinde etkili olan yaşantılar kaotik olaylardır. Fiziksel, ruhsal, çevresel ve içsel birçok etkenin örgütlenmesi ile davranış ortaya çıkmaktadır (Köse & Ayten, 2019, s. 11). Bir resim çizgilerinden; bir melodi notalardan ya da bir ev tuğlalardan, kereste ve çimentolardan ibaret değildir. Çizgilerin, notaların, tuğla veya kerestelerin tek başlarına bir anlamı yoktur. Dolayısıyla bunlar ancak bir bütünlük meydana getirdiklerinde anlam kazanmaktadır (Certel, 2014, s. 17). Bu doğrultuda gestalt psikolojisi, davranışların tüm etkenlerinin dikkate alınarak insanın incelenmesini amaçlar (Karacoşkun, 2017, s. 30).

Gestalt psikolojisinden özellikle klinik psikoloji ve öğrenme psikolojisi alanlarında yararlanılmıştır (Sayar & Dinç, 2018, s. 14). Gestalt ekolünün geliştirmiş olduğu çok çeşitli terapi tekniklerinin de psikolojiye önemli katkılarının olduğu söylenebilir. Bu tekniklerde amaç genellikle danışan ile daha yakın ilişki kurabilmektir. Rol değiştirme, koro, dokunma, model olma, meditasyon ve boş sandalye gestalt terapinin tekniklerine örnek olarak gösterilebilir (Acar, 2017, s. 89-117).

2.2.7.4. Davranışçılık (Behaviorizm)

John Watson bu ekolün kurucusu kabul edilmektedir. Diğer önemli temsilcileri Edward Tolmon, Frederic Skinner, Albert Bandura, Julian Rotter, Clark Hull ve İvan Pavlov’dur.

U-T (uyarıcı-tepki) psikologları olarak da bilinen davranışçılar, hem yapısalcılara hem de işlevselcilere tepki olarak ortaya çıkmıştır (Karacoşkun, 2017, s.

28). Bu tepki, iki ekolün kullandığı yöntem ve psikolojinin konusuna dair fikirlerinden kaynaklanmaktadır. Davranışçılara göre, psikolojinin bilim olarak kabul görebilmesi için sübjektif bir konu olan insanların içsel yaşantıları yerine organizmanın herkes tarafından gözlemlenebilen ve ölçülebilen davranışları psikolojinin konusu olmalıdır. Pozitif bilimlerin objektiflik, tekrarlanabilirlik ve güvenilirlik gibi ilkelerine uygun olması gerektiğini bu iddialarına sebep olarak göstermektedirler. Buna paralel olarak psikolojinin inceleme yönteminin sübjektif bir metot olan iç gözlem olamayacağını iddia ederler. Psikoloji, yöntem olarak tabiat bilimlerindeki objektif ve bilimsel metotları kullanmalıdır (Certel, 2014, s. 14; Şentürk, 2017, s. 32).

Davranışçılık için temel ilkeler Watson tarafından 1913’de formüle edilmiştir. Watson’ın anlayışına göre bilim mekanist, materyalist ve fiziksel olmalıdır. Ona göre ruh, doğaüstüdür. Dolayısıyla bilimin konusu olamaz (Şentürk, 2017, s. 32). Davranışçılığın amacı deney ve gözlem gibi tabiat bilimlerinin kullandığı yöntemlerle gözlemlenebilir ve ölçülebilir davranışları inceleyerek, insanı bilimsel olarak ele almaktır (Karacoşkun, 2017, s. 28).

Watson, tamamen nesnel bir davranış bilimini savunarak modern psikolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Onun düşünceleriyle psikolojinin hem metot hem de terminoloji açısından daha nesnel hale geldiği söylenebilir (Schultz & Schultz, 2007, s. 457). Buna ek olarak davranışçılık, psikoloji biliminin gelişiminde önemli katkılara sahiptir. Bir bilim olarak U-T psikolojisi 1930-1960 yılları arasında ABD’de en belirgin yaklaşım olmuş ve pek çok araştırmanın temelini oluşturmuştur. Sonraki yıllarda Avrupa’da kuramsal ve bilişsel süreçlere yer veren psikolojik yaklaşımların gelişmesiyle etkisi zayıflamıştır. Günümüzde davranışçılığın savunduğu yalnızca nesnel çevre şartlarının, bireyin davranışlarını açıklamada yetersiz kalacağı düşünülmektedir (Cüceloğlu, 1991, s. 29).

2.2.7.5. Psikanaliz

Sigmund Freud, Psikanaliz ekolünün kurucusu kabul edilmektedir. Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Erich Fromm ve Karen Horney bu ekolün diğer önemli temsilcilerindendir (Karacoşkun, 2017, s. 29).

Psiko “ruh”, analiz ise “çözümleme ve tahlil” manalarına gelmektedir. Psikanaliz ise ruh çözümlemesi anlamına gelmektedir. Freud’a göre psikanaliz, psikoloji anlayışı, psikolojik araştırma, teşhis ve tedavide yöntemin ortak adıdır. O,

önceki akımları düzlük psikolojisi, psikanalizi ise derinlik psikolojisi olarak ifade etmektedir (Şentürk, 2017, s. 33).

Freud’a göre, sadece şuurlu davranışları çözümlemeye çalışan psikolojik yaklaşımlar insan davranışını anlamada yeterli olamaz. Ona göre insan davranışlarının çoğu bilinçdışı olarak tarif ettiği süreçlerden kaynaklanmaktadır. Freud’a göre bilinçdışı bastırılmış anılardan, duygu ve düşüncelerden, birtakım dürtülerden ve cinsellikle ilgili güdülerden meydana gelmektedir (Certel, 2014, s. 15-16). Psikanalizin amacı, bilinçaltında bastırılan bu duygu ve güdülerini açığa çıkararak insanın doğasını anlamaya çalışmak ve sorunlarına çözüm üretmek olarak tarif edilebilir (Karacoşkun, 2017, s. 29).

Freud’un bu amaçları gerçekleştirme adına izlediği yöntemler de diğer ekollere göre farklılık göstermektedir. Freud, çalışmalarında tecrübesi olmasına rağmen deneysel araştırma metodlarını tercih etmemiştir. O, çalışmalarında serbest çağrışım ve rüya analizi tekniklerini kullanmıştır. Bu teknikler ile terapi sırasında hastalarının davranış ve öykülerini analiz etmiş, elde ettiği verilerle teorilerini oluşturmuştur (Schultz & Schultz, 2007, s. 606). Freud’un teorilerine psikolojinin pek çok konusunda rastlamak mümkün olsa da özellikle kişilik kuramı ve kişilik kuramı bağlamında din görüşünün ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Dine yönelik teori ve düşüncelerine “dinin tanımı” başlığı altında bahsedildiği için tekrar girilmeyecektir. Yine de bu noktada Freud’un din ve dindarlık hakkındaki düşüncelerinin insan kişiliği hakkındaki teorilerinden beslendiğini belirtmek önemlidir (Forsyth, 2017, s. 14).

Freud’un kişilik kuramı topografik, yapısal ve psikoseksüel olarak üç boyutta incelenebilir. Freud, topografik olarak isimlendirebileceğimiz kişilik kuramında insan davranışlarının çoğunlukla bilindışı kaynaklı olduğunu savunur. Freud’un kişilik kuramını yapısal açıdan incelediğimizde karşımıza id, ego ve süperegö kavramları karşımıza çıkmaktadır. İçgüdüsel ihtiyaçların bilinçdışı haznesini id oluşturmaktadır. İd, bilinçdışının salt tatmin arayışında olan bölümüdür. Freud’a göre içgüdüler “id” in ihtiyaçları sebebiyle oluşmaktadır (Forsyth, 2017, s. 13-15). İd, doğumla birlikte gelir ve kalıtsaldır (Freud, 2019). Ona göre id, haz ilkesine göre hareket etmektedir. Dolayısıyla isteklerinin sonuçlarını düşünmeksizin hoş geleni istemektedir. Cinsellik ve saldırganlık, id’de bulunan en önemli iki dürtüdür (Kleinman, 2015, s. 30). İkinci kavram olan ego, id ve süperegö arasında köprü vazifesi görmektedir. Ego, gerçeklik ilkesine dayanmaktadır. İnsanların çevre ile olan ilişkisin başladığı dönem olan üç yaş civarında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ego, kendisinden istenilen davranışların sonuçlarını düşünmesiyle “id” den ayrılmaktadır. Dürtüsel davranışların zararla

sonuçlanacağı durumlarda “id”i kısıtlama görevi üstlenir. Onaylama ve öz-kontrol gibi özellikleri bünyesinde barındıran ego, bireyin varlığını sorunsuz şekilde devam ettirmesini sağlayan içgüdülerdir. Freud’a göre ego, gerçeklik ilkesine dayanmaktadır. Sonuncu kavram olan süperegö, insanların ortalama beş yaşında içselleştirmeye başladığı, aile ve toplum tarafından verilen düşünce ve değer yargılarının oluşturduğu bölümü temsil etmektedir. Süperegö toplumun değerlerini temsil eder ve doğruluk ve yanlışlık ilkeleri üzerine hareket eder. Freud’a göre süperegönün güçlü olduğu durumlarda kişinin davranışı katı ahlaki kurallar çerçevesinde oluşmaktadır. Kişilikte “id” in güçlü olduğu durumlarda birey, ahlaki kuralları göz ardı ederek kendi nefisini tatmin etme yoluna gidecektir (Forsyth, 2017, s. 14-17; Kleinman, 2015, s. 30-31).

Freud’un psikoseksüel gelişim kuramı psikolojide çokça tartışma konusu olmakla birlikte oldukça önemli görülmektedir. Freud’a göre kişiliğin büyük bir kısmı altı yaş civarında şekillenmektedir. Sırasını erojen bölgelerin belirlediği evreler başarılı bir şekilde tamamlanırsa sağlıklı bir kişilik, evrelerin herhangi birinde sorun yaşanırsa sağlıklı bir kişilik ortaya çıkmaktadır. Freud’un psikoseksüel gelişim kuramını sırasıyla oral, anal, fallik, gizlilik ve genital evre oluşturmaktadır (Kleinman, 2015, s. 27).

Çocuğun doğumu ile on sekiz aylık olana kadarki süreç oral evreyi oluşturmaktadır. Bu evrede çocuk emme gibi oral hazlara odaklanmaktadır. Oral hazlar çocukta güven ve huzur duygusu oluşturmaktadır. Freud’a göre oral hazların çok az ya da aşırı tatmininde kişi bu evreye saplantılı hale gelir. Ona göre bu tip bir kişiliğe sahip insanda tırnakları yeme, sigara içme, içki içme ve aşırı yemek yemeye meyil görülmektedir (Kleinman, 2015, s. 27).

Psikoseksüel gelişim kuramında anal evre ikinci sıradadır. On sekiz ay ile üç yaş arası bu evreyi oluşturur. Bu evrede çocuk idrar kesesi ve bağırsak kontrolüne odaklanmaktadır. Bu aktivitelerin kontrolü çocuğa haz vermektedir. Freud’a göre bu evrenin başarılı bir şekilde tamamlanması ebeveynlerin tuvalet eğitimi sırasında övgü ve ödüller kullanmasına bağlıdır. Bu ödül ve övgüler çocuğun kendisini kabiliyetli ve üretken hissetmesini sağlamaktadır. Freud’a göre bu evrede ebeveynler fazla yumuşak davranacak olursa çocuğun kişiliğinin yıkıcı, dağınık ve savurgan olacağını, aşırı katı davranılırsa ya da tuvalet eğitimi erken verilmeye çalışılırsa çocukta kusursuzluk, temizlik ve kontrol saplantısının olacağını iddia etmektedir (Kleinman, 2015, s. 27-28).

Kişiliğin şekillenmesinde üçüncü evreyi fallik evre oluşturmaktadır. Üç ile altı yaş arası bu evrenin zaman aralığıdır. Oedipus kompleksinin de ortaya çıktığı bu evrede

zevk bölgeleri cinsel organlara yönelmektedir. Bu evrede ortaya çıkacak bir sorun Freud'a göre cinsel sapıklık ya da cinsel kimlik zayıflığı ile sonuçlanacaktır (Kleinman, 2015, s. 28).

Gizillik evresi psikoseksüel gelişim kuramında dördüncü evreyi oluşturmaktadır. Altı yaş ile ergenlik arasındaki süreçtir. Bu evrede cinsel dürtüler arka plana atılmaktadır. Bu dönemde çocuğun cinsel dürtülere dair ilgisinin yerini sosyal etkileşim ve farklı aktiviteler almaktadır. Gizillik evresinde çocuklar hemcinsleri ile oynamayı tercih etmektedir. Bununla birlikte psikoseksüel bir gelişim ya da saplantı gizillikte bulunmamaktadır (Kleinman, 2015, s. 28-29).

Genital evre kişiliğin gelişiminde son dönemi oluşturmaktadır. Bu evre ergenlik ile yetişkinlik arasındaki süreci kapsamaktadır. Genital evrede karşı cinse yönelik arzu ve ilgi tekrar uyanmaktadır. Önceki evrelerin başarılı bir biçimde tamamlanmasıyla dengeli ve duyarlı bir kişilik ortaya çıkmaktadır. Bu evrede yaşanacak sorunlar cinsel sapıklık olarak kendini göstermektedir (Kleinman, 2015, s. 29).

Freud'un büyük oranda erkeklerin psikoseksüel gelişimine odaklanması, araştırmasında gözlemden ziyade hastalarının anlattıklarından yola çıkması ve teorilerin testinin neredeyse olanaksız olması sebebiyle gelişim kuramında eleştirildiği görülmektedir (Kleinman, 2015, s. 29). Freud'un eleştirildiği noktalara dini önyargı ile incelemesi de örnek gösterilebilir. O, sosyal, antropolojik, ahlaki, aklî vb. boyutları olan dini, yalnızca güdülerin bastırılması ve komplekslerden kaynaklanan bir fenomen olarak niteleyip indirgemeci ve determinist bir yaklaşım sergilemiştir. Ateizme araştırmaları sonucunda varmak yerine çalışmalarını ateizmin gölgesinde yapması da bir başka eleştirildiği nokta olmuştur (Köse, 2000, s. 170-171).

2.2.7.6. Hümanistik Psikoloji

Abraham Maslow, bu ekolün kurucusu kabul edilmektedir (Sayar & Dinç, 2018, s. 15). Carl Rogers, Victor Frankl, Erich Fromm ve Rollo May bu ekolün diğer önemli temsilcileri olarak gösterilmektedir (Karacoşkun, 2017, s. 30).

Hümanist psikoloji davranışçılığın ve psikanalizin sınırlılıklarını reddeder. Hümanist psikologlara göre sadece gözlemlenebilir davranışlar üzerinde durmak, insanlığı, hayvan ve makinelerin düzeyine indirgemektedir. Buna ek olarak hümanist psikologlar, insanın yalnızca çevresel uyarıcılara cevap veren bir varlık olduğu

görüşünü reddetmektedir. Aynı şekilde onlar, Freud'un bilinci küçümseyen psikanaliz yaklaşımını da kabul etmemektedir (Schultz & Schultz, 2007, s. 670).

Psikologların, insanı oluşturan özelliklerin hem en iyilerini hem en kötülerini hem olumlu hem olumsuz kişilik özelliklerini incelemeleri gerektiği fikri genel olarak hümanist psikolojinin konusunu oluşturmaktadır. İnsanın özgürlük ve kişisel potansiyeline vurgu yapan bu ekolün ana temalarını dört madde ile özetlemek mümkündür. Bilinç deneyimleri üzerinde durmak, insan doğasının bir bütün olduğuna inanmak, insanın özgür iradesine ve yaratıcı gücüne odaklanmak ve son olarak insanı oluşturan koşulların tamamını araştırmak, bu ekolün ana temalarını oluşturmaktadır (Schultz & Schultz, 2007, s. 668-682).

2.3. Din Psikolojisi

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren dinin insan zihnini meşgul eden önemli konulardan biri olduğu söylenebilir. İnsan, din hakkında düşünmeye başladığında orada din psikolojisinin varlığından söz etmek mümkündür. Herman Ebbinghaus'un psikoloji hakkındaki “*uzun bir geçmiş fakat kısa bir tarih*” ifadesi, bu noktada din psikolojisi için de söylenebilir (Kayıklık, 2018, s. 41). Din psikolojisinin de bir disiplin olarak doğuşu ve gelişmesi çok yakın tarihlere dayanmaktadır. *Din Psikolojisi* isimli ilk kitabın E. D. Starbuck tarafından 1899 yılında basıldığı göz önüne alınırsa din psikolojisi alanının 19. yüzyılın son on yılı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ayrı bir disiplin olarak başladığı söylenebilir (Kayıklık, 2018, s. 41-42).

Avrupa'da din psikolojisi, *Milletler Psikolojisi* adlı eserinin bazı bölümlerinde din, dinsel yaşayışın örf, adet ve kültürle ilişkisi gibi konulara yer vermesi sebebiyle Wilhelm Wundt ile başlatılabilir. Dinsel tecrübeye yönelik araştırmaları ile Oswald Külpe, dini hayata yönelik araştırmalarını yazdığı *Dinsel Hayatın Ruhsal Yapısı* isimli eseriyle Karl Girgensohn, Avrupa'da din psikolojisine katkı sağlayan diğer öncü isimler olarak zikredilebilir. Din psikolojisinin bir bilim olarak şekillenmesinin ise Amerika'daki çalışmalarla başladığı söylenebilir. Bu çalışmalar incelendiğinde G. S. Hall, William James, J. H. Leuba ve E. D. Starbuck'ın din psikolojisinin bir bilim haline gelmesinde öncü isimler olduğu kabul edilmektedir (Kayıklık, 2018, s. 42-43).

Türkiye'de ilk din psikolojisi çalışmaları 1949 yılında kurulan Ankara İlahiyat Fakültesi ile başlamaktadır. Burada görev yapan Bedi Ziya Egemen'in 1952 yılında yayınlanan *Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metot Üzerine Bir Deneme* isimli kitabı

alana dair Türkiye’deki ilk akademik çalışma statüsündedir. Neda Armaner’in *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi* (1967), *Psiko-patolojide Dini Belirtiler* (1973) ve *Din Psikolojisine Giriş I* (1980) isimli kitabı, Belma Özbaydar’ın *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma* (1970) adlı çalışması, Erdoğan Fırat’ın *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu* (1977) ve *Şahsiyet Gelişmesinde Tevbe’nin Fonksiyonu* (1982) isimli çalışmaları, Hüseyin Peker’in *Din Değiştirmede Psikososyal Etkenler* (1979) isimindeki çalışması, Ali Murat Daryal’ın *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri* adlı çalışması ve Kerim Yavuz’un *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (1983) ile *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri* (1987) isimli kitapları, Türkiye’de din psikolojisinin gelişimine büyük katkı sağlayan diğer öncü çalışmalardır.

2.3.1. Din Psikolojisinin Tanımı

Din psikolojisi, psikolojinin bir alt dalı olarak onunla pek çok ortak yanı bulunmaktadır. Her iki alanın da bağlı bulunduğu bilimsel prensipler ve yaklaşımlar aynıdır (Holm, 2018, s. 13). Din psikolojisine yönelik tanımlar da genel psikoloji ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda din psikolojisi “*insanların bireysel dini davranışlarını, bu davranışların psikolojik neden ve sonuçlarını bilimsel ilkelerden hareket ederek bilimsel yöntemlerle araştıran bilim dalı*” olarak tanımlanabilir (Horozcu, 2017, s. 45).

2.3.2. Din Psikolojisinin Amacı

Din psikolojisi, psikolojinin bir alt dalı olması sebebiyle dini hayatı, psikolojinin kavram, yöntem ve yaklaşımları çerçevesinde ele almaktadır. Dinsel yaşamın her dinde kendine has yansımaları bulunmakla birlikte tüm dinlerde ortak olan noktalar da bulunmaktadır. Din psikolojisinin amacı da insanlık tarihinin her döneminde önemli bir konuma sahip olan dinin, psikolojik bakış açısıyla insana yansıyan ruhsal boyutlarını, görünen ve görünmeyen yanlarını bütün derinliği ile incelemek ve diğer davranışlar, kişilik vb. konularla olan ilişkilerini ortaya koyabilmektir (Karacoşkun, 2017, s. 65-66). Dolayısıyla din psikolojisi alanı, dinin emir ve yasakları üzerinde tartışmaz, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargılarında bulunmaz ya da dini inançları ispatlama veya çürütme yoluna gitmez (Peker, 2008, s. 34). Din psikolojisinin amacı, insanın din ile ilişkisini bütün genişlik ve derinliği ile inceleyip kavramak, psikolojik çözümlemeye

tabi tutmak ve diğer ruhi fonksiyonlar ve yaşantılarla münasebetlerini araştırarak, objektif bilimsel bilgiler üretmektir (Certel, 2014, s. 29).

2.3.3. Din Psikolojisinin Önemi

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanın duygu, düşünce ve davranışını şekillendirmesinde din önemli bir konuma sahiptir. İnsanı anlamayı amaç edinen psikoloji alanının da bu bağlamda din psikolojisinden yararlandığı söylenebilir.

İnsanı anlamak için onun dini inancını kavramak önemlidir. İnancın anlaşılmasına yönelik dini temelli sınırlı açıklamaların bazı durumlarda yetersiz kaldığı görülmektedir. Din psikolojisinin objektif bakış açısıyla dini yaşayışı incelemesinin bu anlama ihtiyacına önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir (Certel, 2014, s. 32). Gerek irşat hizmetleri gerek halktan gelen soruların cevaplanması sürecinde din görevlileri muhatabın psikolojik durumunu ve ruh halini doğru anlayabildiğinde daha verimli bir sonuç ortaya koyabilmektedir. Huzurevi, hastane, hapisane, bağımlılık ve rehabilitasyon merkezleri gibi farklı muhatap gruplarına dini danışmanların hizmet vermesinde bazı zorluklar görülmektedir. Dini danışmanlık hizmeti verecek kişinin psikoloji eğitimi almış olması bu tarz farklı durumlarda nasıl davranması gerektiğinin bilincinde olmasını sağlar. Özet olarak hayatın her alanında sağladığı katkı ile psikoloji biliminin değeri küçümsenemez boyutlardadır (Ayten, 2018, s. 132; Karacoşkun, 2017, s. 26).

Din psikolojisinin verileri birçok alana katkı yapmaktadır. Çocuk ve gençlerin din eğitimlerinin, dini gelişim özellikleri dikkate alınarak yapılabilmesi bu alanın din eğitime katkısına örnek olarak verilebilir. Buna ek olarak sosyal hayatımızda din hizmetleri ile görevli kişilerin başarılı olabilmeleri, din psikolojisi alanında bilgi ve teknik açısından yeterlilikleri ile yakın ilişkilidir. İnsanın daha sağlıklı ve mutlu bir şekilde hayatını devam ettirmesinde din psikolojisi araştırmalarının büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Bireyin dini anlayışına paralel olarak psikolojik terapi yöntemleri uygulanmakta, din psikolojisinin bilimsel sonuçlarından faydalanılarak farklı tedavi şekillerine başvurulmaktadır (Certel, 2014, s. 33).

Çalışmamızda elde edilen veriler de din psikolojisinin önemini betimler niteliktedir. Pek çok açıdan bu konuyu ele almak mümkün olsa da özellikle derslerde işlenen konuların hayatımızdaki yeri, çağımızın konu ve problemlerine yanıt araması,

bireysel, mesleki ve toplumsal katkıları ile alanın gerekliliği hakkındaki düşünceler din psikolojisinin önemine dikkat çekmektedir.

Her şeyden önce din psikolojisi insanı ve onun dini inanç ve davranışlarını anlamayı sağlamaktadır. “Dua ve İbadet”, “Dini Tecrübe”, “Gelişim Psikolojisi ve Din”, “Dine Dönüş ve Din Değiştirme” ve “Mistisizm ve Tasavvuf” gibi konularıyla insanı bizlere açıklamaktadır. Diğer taraftan din psikolojisi insanlara eleştirel bakış açısı kazandırmaktadır. İnsanlarla iletişim halinde olunan her meslekte karşımızdaki kişiyi anlama kolaylığı sağlamakta; daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmamıza katkı sağlamaktadır. Bunun yanında “gelişim psikolojisi ve din ilişkisi” gibi konuların işlenmesi sayesinde her yaşın psikolojik sürecine hâkim olur ve muhatabımızın durumuna göre hareket edebiliriz. Alandan elde edilen bilgiler ile çocuk eğitiminde daha bilinçli ve verimli olabiliriz. Din psikolojisi eğitimi ile daha sağlıklı bir ruh halinin mümkün olduğu da söylenebilir. Nitekim sorunlarla başa çıkmada bilinçli bir zihnin daha sağlıklı kararlar vermesi doğal karşılanabilir.

2.3.4. Din Psikolojisinin Konusu

Din psikolojisinin insanın genel anlamda kutsalla ilişkisini; bu ilişki neticesinde ortaya çıkan dini içerikli her türlü duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını ilgi alanı olarak belirlediği söylenebilir. Dinsel yaşayış da diyebileceğimiz insanın din ile etkileşimi, pek çok alan ve konuda kendini göstermektedir. Din psikolojisi bu konuları psikolojinin veri ve tekniklerinden faydalananarak bilimsel olarak incelemektedir (Kayıklık, 2018, s. 18).

Din psikolojisinin ele aldığı başlıca konulara dini inanç, dini davranış, dini duygu, dinsel değişim, bireysel dinsel gelişim, ruh sağlığı ve dini inanç, anormal dini davranışlar, tasavvufi yaşantı, dini irade, dini danışma ve rehberlik, dini tasavvur, dindarlık ve ruh sağlığı, dindarlık biçimleri ve dindarlık boyutları örnek olarak gösterilebilir (Karacoşkun, 2017, s. 67-68; Kayıklık, 2018, s. 17-28).

Türkiye’de din psikolojisinin ilgi alanlarının geçmişten bu yana gelişim ve değişimini daha rahat gözler önüne sermek adına çalışmamızda aşağıdaki verilen tablo hazırlanmıştır. Bu tabloda din psikolojisine önemli katkılarının olduğunu düşündüğümüz bazı “Din Psikolojisi” isimli kitapların içerikleri ve zaman içerisinde gerçekleşen değişiklikleri verilmiştir.

Tablo 1.

Konuları İtibariyle Din Psikolojisi Kitaplarının Konularının Dağılımı ve Geçmişten Günümüze değişimi

	KİTAPLAR											
KONULAR	Pazarlı 1968	Armaner 1980	Hökelekli 1993	Şentürk 1997	Peker 2000	Cirhinlioğlu 2010	Kayıklık 2011	Köse& Ayten 2012	Karacoşkun 2012	Certel 2014	Horozcu 2016	Apaydın 2017
Psikoloji (konu, alan, amaç, tarihçe vb.)			X	X	X			X	X	X	X	X
Din Psikolojisi (konu, alan, amaç, tarihçe vb.)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Gelişim Dönemleri ve Din		X	X	X	X		X		X	X		X
Dini Tecrübe			X						X			
Dini Davranış	X		X	X	X	X	X		X		X	X
Dindarlık						X	X	X	X			X
İman, Şüphe ve İnançsızlık	X		X	X	X	X	X	X	X	X		X
Tasavvuf Psikolojisi	X		X		X		X		X	X	X	X
Ekoller	X			X				X	X	X	X	
Dine Dönüş ve Din Değiştirme	X		X		X		X	X				X
Dini Düşünce (tasavvur, duygu, şuur, irade, şahsiyet, tutum)	X	X		X	X				X	X		X
Ruh Sağlığı					X	X	X		X		X	X
Psikologlar	X			X		X		X	X		X	
Transpersonel Psikoloji	X							X			X	X
Maneviyat								X	X			X

Tabloda öncelikle din psikolojisi kitaplarındaki konuların başlıkları itibariyle değerlendirildiği; ayrıntılı olarak incelemeye tabi tutulmadıklarının belirtilmesi gerekmektedir. Bununla beraber fikir sağlayabilecek gerekli verinin elde edildiği düşünülmektedir. Konuların tarafımızca belirlenen kitaplarda yer almış olması durumunda tabloda gerekli bölüme “X” işareti koyulmuştur.

Tabloyu oluşturmadaki öncelikli amaç, din psikolojisinin araştırma konularını mevcut durumunu ve geçmişten günümüze yönelişi belirlemeye çalışmaktır. Bunun yanında hangi konuların ne sıklıkla işlendiği de belirlenmek istenmektedir. Konu

tercihlerindeki değişim belirlenirken kitaplar 2010 yılı ve öncesi ile 2011 yılı ve sonrası olmak üzere iki kısma bölünerek incelenmiştir. Buna ek olarak 12 kitap içinde konuların işlenme sıklığı “0-4” kez ise “az”, “5-8” arası “orta” ve “9-12” ise “çok sık” olarak nitelendirilmiştir.

Araştırma konularındaki değişime “dindarlık” konusu ile başlanabilir. Belirlenen kitaplarda 2010 yılından önce bu konu başlığı beş kitapta yer almamışken 2010 ve sonrasındaki yedi kitabın beşinde yer almıştır. Bir diğer farklılık “maneviyat” konusunda görülmektedir. 2012 yılından önce bu konu belirlediğimiz kitaplarda çalışılmamışken sonrasında 3 eserde yer almıştır. “Transpersonel Psikoloji” konusu da yeni olarak nitelendirebileceğimiz bir konumdur. Bu konu belirlediğimiz eserlerde ilk olarak 2016 yılında ele alınmış; öncesinde bir başlık altında işlenmemiştir.

İşlenme sıklığına göre “Dini Tecrübe”, “Parapsikoloji”, “Anormal Dini Davranışlar”, “Maneviyat” ve “Transpersonel Psikoloji” konuları “az” işlenmiş başlıklardır.

Ulaşılan verilere göre “Psikoloji (konusu, amacı, tarihçesi vb.)”, “Gelişim Dönemleri ve Din”, “Dindarlık”, “Tasavvuf Psikolojisi”, “Ekoller”, “Dine Dönüş ve Din Değiştirme”, “Dini Yaşantı”, “Ruh Sağlığı” ve “Psikologlar” din psikolojisi kitaplarında “orta” sıklıkta ele alınan konulardır.

Alanda “Din Psikolojisi (konu, alan, amaç, tarihçe vb.)”, “Dini Davranış” ve “İman, Şüphe ve İnançsızlık” konuları “çok sık” işlenen konular olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın sınırlılıkları ve zaman sıkıntısı nedeniyle bu konuda daha ayrıntılı bir araştırma yapılamamış olsa da din psikolojisinin konularındaki değişimin, alanın donuk olmadığı; gelişmeye ve çağın ihtiyaçlarına yanıt vermeye devam ettiği mesajını verdiği söylenebilir.

Sonuç itibarıyla din psikolojisi genç bir bilim dalı olarak kendi çizgisini oluşturmaya ve gelişmeye devam etmektedir. Bu süreçte araştırmacılar çalışmalarında toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek konular ile beraber popüler olarak tabir edebileceğimiz yeni konulara da farklı düzeylerde ağırlık vermişlerdir.

2.3.5. Din Psikolojisinin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Din psikolojisi, konusu itibarıyla psikoloji ve teoloji sahasının ortak kesişim alanında yer almaktadır. Psikolojinin bir dalı olarak onun ilke ve metotlarını kullanırken aynı zamanda eğitim psikolojisi, sosyal psikoloji ve sağlık psikolojisi gibi diğer alt

dallardan da faydalanmaktadır. Alanın konusu itibarıyla ilgilendiği teolojik yön neticesinde tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi temel İslam bilimlerinin yanında din felsefesi, din sosyolojisi, dinler tarihi gibi konusunu dinin oluşturduğu din bilimleriyle de yakın ilişki içerisinde. İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını kavramayı amaçlayan din psikolojisi, bu amaç doğrultusunda sosyoloji, antropoloji ve etnoloji gibi diğer insan ilimlerinden de faydalanmaktadır (Peker, 2008, s. 35).

2.3.6. Din Psikolojisinin Araştırma Yöntemleri

Psikolojinin bir alt dalı olarak din psikolojisi de bilimsel yöntemi kullanmaktadır. Bilimsel yöntem, “bilim üretmenin yolu”, “bilimin süreç yönü”, “kanıtlanmış bilgi elde etme amacıyla takip edilen yol”, “takip edildiğinde, bilime katkı sağlaması muhtemel süreç” olarak tanımlanabilir. Günümüz bilimsel anlayışı takiben bilimsel yöntem ampirist düşünceye dayanmaktadır. Özsel yaşayışın, tecrübi yöntemle incelenmesini amaç edinen din psikolojisinin bilimsel yöntemleri kullanmada diğer bilimlere göre daha çok zorlanmakta olduğu söylenebilir. Diğer bilimlerde kullanılan yöntemler, psikoloji ve din psikolojisinde çok sınırlı bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu duruma psikoloji ve din psikolojisinin ilgilenmekte olduğu *muğlak kavramlar ve belirsiz olgular* en büyük sebep olarak gösterilebilir.

James’e göre *görülmeyen gerçeklik* olan insanın ruhsal dünyasını incelemek amacıyla Allport gibi bazı psikologlar çözüm olarak *nomotetik* ve *ideografik* bilim ayrımını kullanma yoluna gitmiştir. Nomotetik yaklaşımda genel olarak insanlarda dinin psikolojik görünümünün ne olduğunu öğrenmek öncelikli amaç iken ideografik yaklaşımda bir kişinin psikolojik görüntü veya biyografisinden onun yaşamında dinin yerini öğrenmek öncelikli amaçtır. İdeografik yöntemde birey kendine has özgünlüğü ile değerlendirilmektedir. Bu yöntemle elde edilen sonuçlarla diğer insanlar hakkında öngörü sahibi olunabileceği düşünülmektedir. Nomotetik yöntemde genellikle seçilen bir örneklem ile birçok insan hakkında yüzeysel fakat yaygın bilgi elde ederek buradan genelleme yapılmaya çalışılmaktadır (Kayıklık, 2018, s. 62-66).

Din psikolojisinde bu yöntemlerle birlikte diğer pozitivist bilimsel yöntemler de yardımcı olarak kullanılmaktadır. Özsel dinsel yaşayışın anlaşılmasına yönelik din psikolojisinin kullandığı diğer yöntemler deneysel yöntem, gözlem yöntemi, tarama yöntemi ve dokümantasyon yöntemidir (Köse & Ayten, 2019, s. 19-20).

Deneyisel yöntemde, iki veya daha fazla değişkenin birbiriyle olan ilişkilerinin, birbirine bağlı olarak değişimi araştırılmaktadır (Cüceloğlu, 1991, s. 41). Oruç tutmanın sağlık üzerindeki etkileri ve dua etmenin insan bedeni üzerindeki etkileri deney yöntemiyle araştırmalara örnek olarak gösterilebilir (Köse & Ayten, 2019, s. 19).

Gözlem yöntemi, planlı ve sistemli olarak belirli bir kimsenin, yerin, olayın, nesnenin, durum ve şartın veri elde etmek amacıyla tarafsız bir şekilde incelenmesidir. Bilimlerin tamamında karşımıza çıkabilen gözlem yöntemi, psikoloji ve din psikolojisinde iç ve dış gözlem olarak iki şekilde kullanılmaktadır. Diğer bilimlerden farklı olarak psikoloji ve onun alt dallarında sevinmek, üzülme, düşünme, kıskanmak gibi insanın iç dünyasında olup biten ruhi halleri anlamak amacıyla iç gözlem yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem bazı psikologlarca bilimsel araştırmalarda istenen şartları karşılamaması sebebiyle eleştirilmektedir (Cüceloğlu, 1991, s. 42-43).

Tarama yöntemi, araştırılmak istenen kitleyi temsil edecek küçük bir grup belirleyerek, büyük kitlelere dair özelliklerin ölçülmesidir. Bu yöntemde anket ve mülakat en çok tercih edilen tekniklerdir (Köse & Ayten, 2019, s. 20). Belirli bir araştırma konusuna uygun olarak hazırlanan, aynı anda çok sayıda kişiye ulaşma imkânı sunan anketler veri elde etmede sıkça başvurulan tekniklerdendir. Anket tekniğinde soru kağıtları kullanılabileceği gibi elektronik ortam da kullanılabilir. Anketin amaca hizmet edebilmesi için dikkatli bir hazırlık ve uygulama önem arz etmektedir. Hazırlanan sorular belirli bir konuda net cevaplar almak için anlaşılır ve sade olmalı, cevapların samimi olması için katılımcılara güven telkin edilmelidir (Hökelekli, 2013, s. 12).

Tarama yönteminde çokça tercih edilen diğer teknik olan mülakat, katılımcılara sözlü ve genellikle yüz yüze sorular sorulmasıdır. Mülakatta elde edilmek istenen bilgilere sözlü bir şekilde ulaşılır. Ankete göre daha az katılımcı ile yapılmakla birlikte konu hakkında daha derin bilgi almak mümkündür. Bu teknik doğaçlama ya da önceden hazırlanan soruların sorulması şeklinde uygulanabilir. Mülakat tekniği, soruların anlaşılmadığı durumlarda açıklama yapılabilme imkânı olması bakımından ankete göre daha avantajlı konumdadır (Altunışık vd., 2005, s. 82-90).

Dokümantasyon yöntemi doğrudan bilginin elde edilme imkânının olmadığı durumlarda incelenmek istenen konunun ikincil verilerden, tarihi belgelerden, biyografi ve otobiyografilerden faydalanılarak araştırılmasıdır (Köse & Ayten, 2019, s. 20). Özellikle toplumda önemli bir konuma sahip olan devlet adamı, bilim adamı, şair, yazar, milli kahraman, dini lider gibi kişilerin dini yaşantılarını konu alan çalışmalarda bu yöntemden yararlanılmaktadır (Certel, 2014, s. 87).

Kullanılan yöntem ve teknikler ne olursa olsun araştırmanın öncelikli amacı bilgiyi “bilimsel” yollarla üretmek olmalıdır. Verilerin analizinde duygusal davranmamalı, önyargılı olarak yaptığı araştırmaya yaklaşmamalıdır. Bilimsel araştırmanın ilkelerine uygun olan her bilgi değerlidir. Elde edilen veriler hangi alanda ve konuda olursa olsun bilimin ve dolayısıyla insanlığın gelişimine katkı sağlayacaktır.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA

3.1. Yöntem

3.1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda, nitel ve nicel yaklaşımların her ikisinin de yer aldığı karma bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bunun için öncelikle konunun teorik alt yapısı oluşturulmuş, literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kavramların bağlamı ortaya konulmuştur. Daha sonra, teorik çerçeveden hareketle konuyla ilgili açık uçlu sorular tespit edilmiş ve bu sorular demografik değişkenlerin de dâhil edildiği bir anket formuyla katılımcılara sorulmuştur. Elde edilmek istenen bilginin netliği, güvenilir bir veri toplama ortamı olduğunun düşünülmesi, veri toplama için yeterli zamanın olması ve veri toplanacak grubun, soruları tam olarak anlayabileceği düşünüldüğü için veri toplama aracı olarak açık uçlu sorularla anket tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi ile kümeleme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmamızda, amaç açısından da keşfedici, tanımlayıcı ve veriler elverdiği kadarıyla sebep-sonuç ilişkilerini tespit etmeyi hedefleyen karma bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız din psikolojisinin mevcut durumunu ortaya koymayı; bir portresini çizmeyi ve değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmeyi hedeflemiştir. Araştırmada bahsedilen amaçları gerçekleştirmek için öncelikle literatür çalışması yapılmış, konuyla ilgili uzmanlarla görüşülmüş, daha sonra anket uygulanarak katılımcıların ilgili konulardaki görüşleri tespit ve analiz edilmiştir. Son olarak bulgular, sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmamızda aşağıdaki sayıtların gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bunlar;

1-) Araştırmamızda kullanılan anket formundaki açık uçlu sorular, din psikolojisinin yapı ve fonksiyonunu ortaya koyacak düzeyde geçerli bir araçtır.

2-) Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar, ankette ifade edilen soruları doğru anlamışlar ve içlerinden geldiği gibi; hiçbir etki ve baskı altında kalmadan samimi olarak cevap vermişlerdir.

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada ulaşılan nicel veriler, anket soruları ve katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Araştırmanın çalışma grubunu din psikolojisi dersi almış Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi öğrencileri, MEB’de görevli din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenleri ve Konya’da ikamet eden üniversite mezunu imamlar oluşturmaktadır. Türkiye’nin her kesiminden öğrenci, öğretmen ve imamlara ulaşmak tarafımızca mümkün olmadığı için farklı bölgelerde yapılacak araştırmalarda değişik sonuçlar elde edilebilir.

Bu alanda çalışma yapan çok değerli akademisyenlerin ilgili konulardaki görüşlerinin de çalışmaya dahil edilmesi, araştırmamızı daha da zenginleştirecekti. Ancak örneklemin bu dersi alanlarla sınırlandırılması, akademisyenlerin görüşlerinden mahrum bırakmıştır. Yapılacak başka bir çalışmada konunun bu yönüyle ele alınması bizim çalışmamızı tamamlayacak ve alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Araştırmamız, çalışmamızla ilgili olduğunu düşündüğümüz ve anket formunda sorduğumuz konu ve sorularla sınırlıdır. Bunlara ilave olarak tespit etmekte eksiklik göstermiş olabileceğimiz başka konu ve sorular da çalışmaya dahil edilebilirdi. Bütün bilimsel çalışmalarda olduğu gibi, bizim de çalışmamızı kapsam olarak sınırlandırmamız gerekmekteydi. Bu sebeple çalışmamız ilgili konu ve sorularla sınırlandırılmıştır.

Araştırmamız, 2020 yılında, bulgular başlığı altında demografik bilgilerini verdiğimiz katılımcıların örneklem alındığı kesitsel bir çalışmadır. Bu çalışma, din psikolojisinin gelişim sürecinin tespit edilmesi amacıyla belli aralıklarla tekrarlanarak, gelecekte süreli (longitudinal) bir araştırmanın başlangıcı olabilir.

Son olarak çalışmada daha fazla deneğe ulaşılabilirdi, ancak araştırmanın anket sürecinin pandeminin başlangıcına denk gelmesi ve devletimizin bazı sınırlamalar getirmesi sebebiyle bazı anket çalışmaları için alınan randevular iptal edilmiş; daha fazla deneğe ulaşılammış ve çalışma mevcut sayıyla sınırlı kalmıştır.

3.1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızın ideal evreni Türkiye’de lisans eğitiminde din psikolojisi dersi almış bütün üniversite öğrencisi ve mezunlarıdır. Ancak bunların hepsine ulaşmanın

zorluğu sebebiyle Konya'daki din psikolojisi dersi almış olan lisans öğrencileri ve mezunlar araştırma evreni olarak kabul edilmiştir.

Araştırmamızın örneklem grubu, lisansta din psikolojisi dersi almış olan ve halen öğrenimine devam eden üniversite öğrencileri, mezun olan ve din psikolojisinden yüksek lisans yapan öğrenciler, Millî Eğitim Bakanlığı'nda din kültürü ahlak bilgisi ve İHO'da meslek dersi veren öğretmenler ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapan imamlardan seçilen 223 katılımcıdan oluşmaktadır.

Örneklem grubu, 161 kadın ve 62 erkekten oluşmaktadır. Oluşturulan yaş gruplarında 20-25 yaş arasında 146; 26-40 yaş arasında 57 ve 41-60 yaş arasında 20 katılımcı bulunmaktadır. Eğitim durumu lisans olan 206 ve yüksek lisans olan 17 katılımcı bulunmaktadır. Bununla birlikte örneklemin 159'u öğrenci; 46'sı öğretmen ve 18'i imamlardan oluşmaktadır.

3.1.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada öncelikle, konuyla ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. İkinci aşamada, literatür taraması neticesinde ulaşılan veriler dikkate alınarak din psikolojisinin yapı ve fonksiyonunu ortaya koyması düşünülen bir dizi açık uçlu soru tespit edilmiştir. Daha sonra bu soruların geçerli olup olmadığı alandan uzmanlarla tartışılmış ve sorulara son şekli verilmiştir. Son olarak konuyla ilgili olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerin de dahil edildiği bir anket formu oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular, bu anket formunun uygulanması neticesinde elde edilen verilerle dayanmaktadır.

3.2. İşlem

3.2.1. Uygulama

Anket soruları hazırlandıktan sonra öncelikli olarak işin uzmanlarına danışıldı. Hazırlanan soruların araştırma amacımıza uygun olduğu görüldükten sonra örneklem grubuna sorular sorulmaya başlandı.

Soruları ulaştırdığımız ilk grup Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriydi. "Araştırmanın sınırlılıkları" başlığı altında belirttiğimiz gibi soruları cevaplayan her deneğin din psikolojisi dersi alıyor ya da almış olduğundan emin olundu.

Lisansta 200 olarak hedeflenen öğrenci sayısına ulaşamamış; toplamda 176 öğrenciye anket uygulanmıştır. Cevapsız soru sayısının fazla olduğu anketler, çelişki içeren anketler ve konu ile alakasız; rastgele cevap verilen anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Sonuç olarak 159 öğrenciden başarılı bir şekilde cevaplar temin edilmiştir.

Din psikolojisi dersi almış öğretmenler için hedef sayı 50 olarak tespit edilmiştir. Bu sayıya kısa sürede ulaşma imkanını 10 Mart 2020 tarihinde, Konya, Selçuklu Abdullah Tayyip Olçok İmam Hatip Ortaokulunda İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından düzenlenen meslek öğretmenlerine yönelik toplantı ile sağladık. Toplamda 55 öğretmene yapılan anket çalışmasından 46 adeti çalışmaya uygun bulunup değerlendirilmiştir.

Din psikolojisi dersini almış imamlar için hedef sayı 50 olarak tespit edilmiştir. Ancak araştırmanın anket sürecinin pandeminin başlangıcına denk gelmesi ve devletimizin sınırlamalar getirmesi sebebiyle bazı anket çalışmaları için alınan randevular iptal edildi. Randevuların en olumsuz etkilendiği bölüm “imamlar” ile ilgili olanıydı. Müftülükten alınan iki randevu iptal edildi. Üniversite mezunu ve din psikolojisi dersini almış ulaşabildiğimiz toplam imam sayısı 23 olarak kaldı. Yetersiz bulunan beş anket araştırmaya dahil edilmedi. Sonuç olarak çalışma için toplamda 18 imama ulaşıldı.

3.2.2 Verilerin Analizi

Araştırmada, anket uygulaması sonucunda elde edilen cevaplar, bir sınıflamaya tabi tutularak alt gruplar oluşturulmuştur. Bu grupların oluşturulması sürecinde öncelikle sorulara örneklem tarafından verilen 2600’ün üzerinde yanıt analiz edilerek kategorize edilmiş; birbirine yakın cevaplar gruplandırılmıştır. İnceleme sonucunda “Bulgular ve Yorum” bölümündeki tablolarda verilen cevaplar ve alt gruplar oluşturulmuştur.

İkinci aşamada, uygulanan anketlere verilen cevaplar istatistik programında veri tabanı oluşturularak sayısal değerlere dönüştürülmüş; elde edilen veriler, frekans ve yüzdeler şeklinde analize tabi tutulmuştur.

Araştırmada frekans ve yüzdelerin kullanılması veri özelliği sebebiyledir. Öncelikle araştırmamızda amaç açısından da keşfedici, tanımlayıcı ve veriler elverdiği kadarıyla sebep-sonuç ilişkilerini tespit etmeyi hedefleyen karma bir yaklaşım tercih edildiğini ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, mevcut durumun bir

resmini çizmek; kavramların, olgu ve olayların bağlamını ortaya koymak ve elverdiğince sebep sonuç ilişkilerini ortaya koyma amacını gütmektedir. Bu sebeple yukarıda da ifade ettiğimiz açık uçlu sorular oluşturulmuş ve uygulama sonucunda nominal düzeyde veriler elde edilmiştir. Nominal düzeyde yapılan ölçüm değerleri için sadece frekans dağılımı analizi yapmak mümkündür ve bizim araştırma amacımız için de bu yeterlidir.

Diğer taraftan, çapraz tablolar için Ki kare tekniği uygulanabilirdi. Ancak ilgili tablolardaki frekans dağılımlarına bakıldığında, bazı tablolarda bir ve daha fazla hücrelerin boş; bazılarında ise hücrelerin %20'sinden daha fazlasının frekansının 4'ten az olduğu, dolayısıyla Ki Kare analizine uygun olmadığı tespit edilmiş ve uygulanmamıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmamızın bu bölümünde uyguladığımız anket çalışması neticesinde ulaşılan verilerin analizi yapılacaktır. Bu amaçla öncelikle ilgili sorulara verilen cevapların frekans ve yüzdelerine yer verilecek, daha sonra bağımsız değişkenlere göre frekans ve yüzdelerin dağılımı ele alınacaktır.

4.1. Din Psikolojisi Algısı

Çalışmada öncelikli amaçlarından birisi, örneklemin din psikolojisine dair algısını tespit etmektir. Bu bağlamda “Sizce din psikolojisi nedir? Din psikoloji denince aklınıza neler gelmektedir?” sorularına cevap aranmıştır. Örneklem grubunun vermiş oldukları cevaplar sekiz alt kategoride toplanmıştır.

Tablo 2.

Din Psikolojisi Algısı

	Frekans	Yüzde
İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır.	66	29,6
Psikoloji biliminin alt dalıdır.	15	6,7
İnsanı tanıma bilimidir.	9	4,0
Dinin fonksiyonunu inceler.	12	5,4
Din-Psikoloji ilişkisini inceler.	38	17,0
İnsan-din ilişkisini inceler.	59	26,5
Dini olayları inceler.	16	7,2
Fikrim yok.	8	3,6
Toplam	223	100,0

Bulgularımıza göre ilgili soruya cevap olarak örneklemin %29,6’sı (f=66) din psikolojisinin insanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bir bilim dalı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu grubu %26,5 (f= 59) ile insan-din ilişkisinin; %17,0 (f=38) ile din-psikoloji ilişkisinin; %7,2 ile de (f=16) dini olayların incelenmesi

ifadeleri takip etmiştir. Diğer taraftan örneklemin %6,7'si (f=15) din psikolojisinin psikoloji biliminin alt dalı olduğunu; %5,4'ü (f=12) dinin fonksiyonunu incelediğini; %4,0'ı (f=9) insanı tanıma bilimi olduğunu belirtmiştir. Grubun %3,6'sı (f=8) ise konu hakkında bir fikir sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Örneklem grubumuzdaki katılımcıların %72,2'si (f=161) kadın, %27,8'i (f=62) erkektir. Cinsiyet değişkeni göz önüne alınarak “Sizce din psikolojisi nedir? Din psikoloji denince aklınıza neler gelmektedir?” şeklindeki araştırma sorumuzu incelediğimizde cevaplar aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 3.

Cinsiyete Göre Din Psikolojisi Algısı

	<i>İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır</i>		<i>Psikoloji biliminin İnsanı tanıma bilimidir</i>	<i>Dinin fonksiyonunu inceler</i>	<i>Din- Psikoloji ilişisini inceler</i>	<i>İnsan - din ilişisini inceler</i>	<i>Dini olayları inceler</i>	<i>Fikrim yok</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	57	12	6	9	25	37	12	3	161
	35,4%	7,5%	3,7%	5,6%	15,5%	23,0%	7,5%	1,9%	100,0%
Erkek	9	3	3	3	13	22	4	5	62
	14,5%	4,8%	4,8%	4,8%	21,0%	35,5%	6,5%	8,1%	100,0%
	66	15	9	12	38	59	16	8	223
Toplam	29,6%	6,7%	4,0%	5,4%	17,0%	26,5%	7,2%	3,6%	100,0%

Anlam içeriği itibariyle; aynı ya da benzer çağrışım yapan ifadeleri kümeleyerek oluşturulan tabloya göre “Din psikolojisi nedir? Din psikolojisi denince aklınıza neler gelmektedir?” sorumuza yanıt olan “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır.” ifadesi, her iki cinsiyet grubuna göre %29,6 (f=66) oran ile en çok tercih edilen cevap olmuştur. Bu şekilde cevap verenler kadınların %35,4'ü (f=57); erkeklerin %14,5'ini (f=9) oluşturmaktadır. Yanıtları “cinsiyet” demografik değişkeni etrafında incelediğimizde ikinci sırada %26,5 (f=59) ile “İnsan-din ilişkisini inceler” bulunmaktadır. Bu cevap, kadınların %23'ü (f=37) ve erkeklerin %35,5'i (f=22) tarafından verilmiştir. Üçüncü sıradaki yanıt %17 (f=38) ile “Din-psikoloji ilişkisini inceler” şeklindedir. Bu veri kadınların %15,5'inden (f=25) ve erkeklerin %21'inden

(f=13) elde edilmiştir. Dördüncü sırada %7,2 (f=16) oranında “Dini olayları inceler” cevabı bulunmaktadır. Bu şekilde cevap verenleri kadınların %7,5’i (f=12) ve erkeklerin %6,5’i (f=4) oluşturmaktadır. Beşinci sırada bulunan cevap %6,7 (f=15) ile “Psikoloji biliminin alt dalıdır” şeklindedir. Bu ifade kadınların %7,5’inden (f=12) ve erkeklerin %4,8’inden (f=3) gelmiştir. Altıncı sıradaki %5,4 (f=12) “Dinin fonksiyonunu inceler” cevabı, kadınların %5,6’sı (f=9) ve erkeklerin %4,8’i (f=3) tarafından verilmiştir. Yedinci sırada “İnsanı tanıma bilimidir” cevabı %4,0 (f=9) ile yer almaktadır. Buradaki yanıtlar, kadınların %3,7’si (f=6) ve erkeklerin %4,8’i (f=3) tarafından verilmiştir. “Fikrim yok” yanıtı (%3,6, f=8), sekizinci ve son grubumuzu oluşturmaktadır. Bu yanıt kadınların %1,9’u (f=3) ve erkeklerin %8,1’i (f=5) vermiştir.

“İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” ifadesinin kadınların %35,4’ü (f=57) tarafından tercih edilmesinde örneklemin “öğrenci” grubunun etkili olduğu düşünülmektedir. Din psikolojisi dersini yakın zamanda almış olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, alanla ilgili bilgilerinin taze olması sebebiyle sorumuza daha net ve akademik cevaplar verebildikleri söylenebilir.

Diğer taraftan, “İnsan-din ilişkisini inceler” cevabı, erkeklerde (%35,5, f=22) en çok tercih edilen yanıttır. Bu yanıtın tercihinde meslek değişkenindeki erkeklerin dağılımı sebep olarak gösterilebilir. Erkeklerin, kadın grubunun aksine tanım odaklı bir yanıt yerine öğretmen ve imam mesleklerinde ağırlıklı olmalarının da etkisiyle “insan-din” ilişkisine vurguda bulundukları söylenebilir.

Tablo 4.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı

	<i>İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır</i>	<i>Psikoloji biliminin alt dalıdır</i>	<i>İnsanı tanıma bilimidir</i>	<i>Dinin fonksiyonunu inceler</i>	<i>Din- Psikoloji ilişkisini inceler</i>	<i>İnsan - din ilişkisini inceler</i>	<i>Dini olayları inceler</i>	<i>Fikrim yok</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	55 37,7%	12 8,2%	5 3,4%	6 4,1%	21 14,4%	33 22,6%	8 5,5%	6 4,1%	146 100,0%
26-40 yaş	9 15,8%	3 5,3%	1 1,8%	4 7,0%	14 24,6%	21 36,8%	4 7,0%	1 1,8%	57 100,0%
41-60 yaş	2 10,0%	0 0,0%	3 15,0%	2 10,0%	3 15,0%	5 25,0%	4 20,0%	1 5,0%	20 100,0%
Toplam	66 29,6%	15 6,7%	9 4,0%	12 5,4%	38 17,0%	59 26,5%	16 7,2%	8 3,6%	223 100,0%

Çalışmamızda yaş grupları “20-25”, “26-40” ve “41-60” şeklinde belirlenmiştir. Örneklemenin birinci grubu olan “20-25” yaş, araştırmaya katılanların %65,5’ini (f=146) oluşturmaktadır. Onları %25,6 (f=57) ile “26-40” yaş grubu takip etmektedir. Son olarak “41-60” yaş grubu çalışmamızın %9,0’ını (f=20) oluşturmaktadır.

Din psikolojisinin insanlar için ne anlama geldiğini “yaş” demografik değişkenine göre incelediğimiz tablo yukarıda verilmiştir. Bulgulara göre “20-25” yaş grubunun cevaplarının sıralaması; %37,7 (f=55) “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır”, %22,6 (f=33) “İnsan-din ilişkisini inceler”, %14,4 (f=21) “Din-psikoloji ilişkisini inceler”, %8,2 (f=12) “Psikoloji biliminin alt dalıdır”, %5,5 (f=8) “Dini olayları inceler”, %4,1 (f=6) “Dinin fonksiyonunu inceler” ve %3,4 (f=5) “İnsanı tanıma bilimidir” şeklinde tespit edilmiştir. Bu konuda fikri olmadığını belirtenlerin oranı, %4,1’dir (f=6).

Yirmi altı- kırk yaş grubunda (f=57) alınan cevaplar %36,8 (f=21) “İnsan din ilişkisini inceler”, %24,6 (f=14) “Din-psikoloji ilişkisini inceler”, %15,8 (f=9) “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır”, %7 (f=4) “Dini olayları inceler”, %7 (f=4) “Dinin fonksiyonunu inceler”, %5,3 (f=3) “Psikoloji biliminin alt

dalıdır” ve %1,8 (f=1) “İnsanı tanıma bilimidir” şeklindedir. Bu konuda “Fikrim yok” cevabını verenlerin oranı %1,8 (f=1) olarak saptanmıştır.

“41-60” yaş katılımcı (f=20) grubunda %25,0’lık (f=5) oranı ile “İnsan-din ilişkisini inceler” yanıtı birinci sıradadır. Bunu %20,0 (f=4) “Dini olayları inceler”, %15,0 (f=3) “Din-psikoloji ilişkisini inceler”, %15,0 (f=3) “İnsanı tanıma bilimidir”, %10,0 (f=2) “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır”, %10,0 (f=2) “Dinin fonksiyonunu inceler” ve %5,0 (f=1) “Fikrim yok” cevapları takip etmektedir.

Yaş değişkenine göre din psikolojisinin ne olduğuna dair cevaplara bakıldığında en yüksek yığılmanın 20-25 yaş grubunda ve “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” cevabında gerçekleştiği görülmektedir. Örneklemdeki bu yaş grubunun çok büyük oranda din psikolojisi dersini yakın zamanda alan öğrencilerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bu yanıtın oranının diğerlerine göre daha yüksek çıkması doğal karşılanabilir.

Diğer taraftan, daha çok meslek hayatına atılmış kişilerin oluşturduğu 26-40 yaş grubunda “İnsan-din ilişkisini inceler” yanıtı en çok tercih edilen cevaptır. Örneklem bu yaş grubunda din psikolojisi derslerinde elde edilen bilgilerinin zayıflaması sebebiyle akademik bir tanımdan ziyade zihinlerindeki din psikolojisinin operasyonel yönünün etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 5.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı

	<i>İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır</i> <i>Psikolojinin alt dalıdır</i> <i>İnsanı tanıma bilimidir</i> <i>Dinin fonksiyonunu inceler</i> <i>Din- Psikoloji ilişkisini inceler</i> <i>İnsan - din ilişkisini inceler</i> <i>Dini olayları inceler</i> <i>Fikrim yok</i> <i>Toplam</i>								
Lisans	59	15	9	11	36	53	15	8	206
	28,6%	7,3%	4,4%	5,3%	17,5%	25,7%	7,3%	3,9%	100,0%
Yüksek lisans	7	0	0	1	2	6	1	0	17
	41,2%	0,0%	0,0%	5,9%	11,8%	35,3%	5,9%	0,0%	100,0%
Toplam	66	15	9	12	38	59	16	8	223
	29,6%	6,7%	4,0%	5,4%	17,0%	26,5%	7,2%	3,6%	100,0%

Çalışmamızın örnekleminin (f=223) %92,4'ünü (f=206) eğitim durumu “lisans” olanlar ve %7,6'sını (f=17) eğitim durumu “yüksek lisans” olanlar oluşturmaktadır. Eğitim durumu lisans olan katılımcıların “Sizce din psikolojisi nedir? Din psikolojisi denince aklınıza neler gelmektedir?” şeklindeki araştırma sorumuza yanıtları yüksekten düşüğe sırasıyla, “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” %28,6 (f=59), “İnsan-din ilişkisini inceler” %25,7 (f=53), “Din-psikoloji ilişkisini inceler” %17,5 (f=36), “Dini olayları inceler” %7,3 (f=15), “Psikoloji biliminin alt dalıdır” %7,3 (f=15), “Dinin fonksiyonunu inceler” %5,3 (f=11), “İnsanı tanıma bilimidir” %4,4 (f=9) ve “Fikrim yok” %3,9 (f=8) olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada eğitim durumu “yüksek lisans” (f=17) olan katılımcıların ilgili soruya cevapları “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” %41,2 (f=7), “İnsan-din ilişkisini inceler” %35,3 (f=6), “Din-psikoloji ilişkisini inceler” %11,8 (f=2), “Dinin fonksiyonunu inceler” %5,9 (f=1), “Dini olayları inceler” %5,9 (f=1) olarak saptanmıştır.

Örneklem grubunun eğitim durumlarına göre bulgular karşılaştırıldığında dikkat çekici bir farklılık görülebilmiştir. Daha fazla yüksek lisans öğrencisine ulaşılabileseydi daha belirgin sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir.

Tablo 6.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Algısı

	İnsanın dini duygu, düşünce ve Psikoloji davranışlarını biliminin insanın Dinin Psikoloji İnsan - din Dini inceleyen bilim alt tanıma fonksiyonunu ilişkisini insan - din Dini dalıdır dalıdır bilimidir inceler inceler inceler inceler yok Toplam								
Öğrenci	57	13	5	7	25	36	10	6	159
	35,8%	8,2%	3,1%	4,4%	15,7%	22,6%	6,3%	3,8%	100,0%
İmam	1	0	1	1	3	6	4	2	18
	5,6%	0,0%	5,6%	5,6%	16,7%	33,3%	22,2%	11,1%	100,0%
Öğretmen	8	2	3	4	10	17	2	0	46
	17,4%	4,3%	6,5%	8,7%	21,7%	37,0%	4,3%	0,0%	100,0%
Toplam	66	15	9	12	38	59	16	8	223
	29,6%	6,7%	4,0%	5,4%	17,0%	26,5%	7,2%	3,6%	100,0%

Daha önce de ifade edildiği üzere, örneklemin %71,3'ünü (f=159) ilahiyat fakültesi öğrencileri, %20,6'sını (f=46) öğretmenler ve %8,1'ini (f=18) imamlar oluşturmaktadır. Meslek durumuna göre “Sizce din psikolojisi nedir? Din psikolojisi denince aklınıza neler gelmektedir?” şeklindeki araştırma sorusunun yanıtları Tablo 6'da verilmiştir.

Bulgulara göre “öğrenci” grubunun en yüksek orandaki cevabının “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” %35,8 (f=57) olduğu; onu “İnsan-din ilişkisini inceler” %22,6 (f=36), “Din-psikoloji ilişkisini inceler” %15,7 (f=25), “Psikoloji biliminin alt dalıdır” %8,2 (f=13), “Dini olayları inceler” %6,3 (f=10), “Dinin fonksiyonunu inceler” %4,4 (f=7), “İnsanı tanıma bilimidir” %3,1 (f=5) ve “Fikrim yok” %3,8 (f=6) cevaplarının takip ettiği belirlenmiştir.

Diğer taraftan, mesleği “imam” olan katılımcıların (f=18) cevapları “İnsan-din ilişkisini inceler” %33,3 (f=6), “Dini olayları inceler” %22,2 (f=4), “Din-psikoloji ilişkisini inceler” %16,7 (f=3), “Dinin fonksiyonunu inceler” %5,6 (f=1), “İnsanı tanıma bilimidir” %5,6 (f=1), “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” %5,6 (f=1) ve “Fikrim yok” %11,1 (f=2) olarak saptanmıştır.

Mesleği “öğretmen” (f=46) olan katılımcılardan aldığımız yanıtlar ise “İnsan-din ilişkisini inceler” %37,0 (f=17), “Din-psikoloji ilişkisini inceler” %21,7 (f=10), “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” %17,4 (f=8), “Dinin fonksiyonunu inceler” %8,7 (f=4), “İnsanı tanıma bilimidir” %6,5 (f=3), “Psikoloji biliminin alt dalıdır” %4,3 (f=2) ve “Dini olayları inceler” %4,3 (f=2) şeklinde sıralanmaktadır.

Elde edilen bulgular “öğrenci” ve “meslek sahibi” olarak iki gruba ayrılarak incelendiğinde öğrencilerin daha “teorik” ve “akademik” yanıtlar verdikleri; buna karşın meslek sahibi olanların daha “fonksiyonel” ve “din odaklı” cevaplar tercih ettikleri görülmektedir.

4.2. Din Psikolojisine İlgili

Çalışmanın ikinci sorusu olan “Din psikolojisi ilginizi çekiyor mu? Sebebini kısaca yazınız.” ile örneklemin alana ilgi durumunu ve sebebini öğrenmek amaçlanmıştır. Bu sorunun bulguları iki aşamada analiz edilecek; ilk aşamada ilgi oranları ve ikinci aşamada sebepleri ele alınacaktır.

Tablo 7.

Din Psikolojisine İlgisi

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	170	76,2
Hayır	53	23,8
Toplam	223	100,0

Ulaşılan bulgulara göre örneklemin (f=223) %76,2'si (f=170) din psikolojisinin ilgilerini çektiğini, %23,8'i (f=53) bu alanın ilgi çekici olmadığını belirtmiştir.

Tablo 8.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgisi

		<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
Cinsiyet	Kadın	122	39	161
		75,8%	24,2%	100,0%
	Erkek	48	14	62
		77,4%	22,6%	100,0%
Toplam		170	53	223
		76,2%	23,8%	100,0%

Din psikolojisine ilgi tespitine yönelik soruya cinsiyet gruplarının cevaplarının dağılımına bakıldığında, ilgili soruya kadınların %75,8'inin (f=123) yanıtlarının "evet", %24,2'sinin (f=38) "hayır" olduğu görülmüştür. Aynı soruya erkek katılımcılardan %77,4 (f=48) "evet" ve %22,6 (f=14) "hayır" ifadeleri cevap olarak alınmıştır.

Burada elde edilen bulgular oldukça dikkat çekicidir. Her iki cinsiyette din psikolojisine olan ilgi %75'in üzerindedir. Bu sonuçtan hareketle, din psikolojisinin örneklem grubu için bir anlam ifade ettiği söylenebilir.

Tablo 9.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgili

		<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
Yaş	20-25 yaş	114	32	146
		78,1%	21,9%	100,0%
	26-40 yaş	41	16	57
		71,9%	28,1%	100,0%
	41-60 yaş	15	5	20
		75,0%	25,0%	100,0%
Toplam		170	53	223
		76,2%	23,8%	100,0%

Alana olan ilginin tespitine yönelik sorumuz “yaş” değişkenine göre incelendiğinde bulgular Tablo 9’da görüldüğü gibidir. Bulgulara göre, “20-25” yaş grubundan (f=146) din psikolojisine ilgi duyanlar %78,1(f=114); alana ilgi duymayanlar ise %21,9 (f=32) olarak saptanmıştır. “26-40” yaş grubunda (f=57) “evet” diyenler %71,9 (f=42), hayır cevabını verenler ise %28,1’dir (f=15). “41-60” olarak belirlediğimiz son yaş grubunda (f=20) ilgili soruya %75,0 oranında “evet” (f=15), %25,0 oranında “hayır” (f=5) yanıtı alınmıştır.

Bulgulara göre her yaş grubunda din psikolojisine olan ilgi benzerlik göstermektedir. İlgi oranının %70’in üzerinde olması önemlidir. Genç yaştaki insanların teorik temelli bilgileri elde etmesiyle oluşan ilginin, yetişkinlik ve yaşlılıkta da devam ettiğini söylenebilir. Buradan hareketle din psikolojisi eğitiminin etkinliğinin de yüksek bir seviyede olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 10.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgili

		<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
Eğitim Durumu	Lisans	156	50	206
		75,7%	24,3%	100,0%
	Yüksek lisans	14	3	17
		82,4%	17,6%	100,0%
Toplam		170	53	223
		76,2%	23,8%	100,0%

İlgili soruya verilen cevaplar “eğitim durumuna” göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar, eğitim durumu “lisans” olan katılımcıların %75,7 (f=157) oranında “evet”, %24,3 oranında (f=49) “hayır” cevabını verdiklerini göstermektedir. Eğitim durumu yüksek lisans olanlarda sonuçlar %82,4 (f=14) oranında “evet” ve %17,6 (f=3) “hayır” şeklindedir.

Elde edilen verilerden eğitim seviyesi yükseldikçe din psikolojisinin öneminin insanlar tarafından daha iyi anlaşıldığı ve ilginin de buna paralel olarak arttığı, ya da din psikolojisine ilgi duyanların bu ilgilerini yüksek lisans eğitimine taşıdıkları söylenebilir.

Tablo 11.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisine İlgili

		<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
Mesleğiniz	Öğrenci	127	32	159
		79,9%	20,1%	100,0%
	İmam	12	6	18
		66,7%	33,3%	100,0%
	Öğretmen	31	15	46
		67,4%	32,6%	100,0%
Toplam		170	53	223
		76,2%	23,8%	100,0%

Örneklemden “meslek” demografik değişkenine göre alınan cevaplar Tablo 11’de verilmiştir. Elde edilen sonuçlar; öğrencilerde (f=159) “evet” %79,9 (f=127), “hayır” %20,1 (f=32); öğretmenlerde (f=46) “evet” %67,4 (f=32), “hayır” %32,6 (f=14) ve imamlarda “evet” %66,7 (f=12), “hayır” %33,3 (f=6) olarak saptanmıştır.

Öğrencilerde din psikolojisine ilginin %79,9 (f=127) gibi yüksek bir oran olması, konuların zihinlerde taze olması, din psikolojisi eğitiminin etkinliği ve hayatlarının ilerleyen safhalarında öğrendikleri bilgilerin kendilerine faydalı olacağını düşüncülerinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte öğretmen ve imamlarda ilginin %66’lara kadar düşmesi, alanın pratiğe geçişte sorunlar yaşadığı söylenebilir. Meslek hayatının getirdiği problemlerle birlikte din psikolojisinin özellikle sorun çözümüne yönelik katkısına daha fazla ihtiyaç hissedilmesi gerekirken alanın bir çıkış noktası olarak daha az görüldüğü de ifade edilebilir. Diğer taraftan, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, tecrübelerin artması, bakış açılarının şekillenmesi gibi başka sebepler de bu sonuçta etkili olmuş olabilir. Bütün bunlarla birlikte, bir akademik alanın ilgili dersini yeni almış öğrenciler (%79,9) ve eğitim döneminin üzerinden uzun zaman geçmiş mezunları tarafından (%66) bu kadar ilgi görmesi, din psikolojisi açısından umut verici ve sevindiricidir.

4.2.1. Din Psikolojisine İlginin Sebepleri

Tablo 12.

Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması	16	7,2
İnsanı tanımayı sağlaması	34	15,2
Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi	18	8,1
Sorun çözmede etkili olması	7	3,1
Mesleğim için gerekli ve faydalı olması	24	10,8
İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması	39	17,5
İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması	20	9,0
Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması	12	5,4
Toplam	170	76,2

Tablo 11’de de görüldüğü üzere, din psikolojisinin %76,2 (f=170) oranında örneklemin ilgisini çektiği saptanmıştır. Bu alana ilginin sebepleri yüksekten düşüğe %17,5 (f=39) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %15,2 (f=34) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %10,8 (f=24) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %9,0 (f=20) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %8,1 (f=18) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi”, %7,2 (f=16) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %5,4 (f=12) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” ve %3,1 (f=7) “Sorun çözmede etkili olması” şeklinde belirlenmiştir.

Tablo 13.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri

	<i>Din ve Psikolojiyi birleştiren bir alan olması</i>	<i>İnsanı tanımayı sağlaması</i>	<i>Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi</i>	<i>Sorun çözmede etkili olması</i>	<i>Mesleğim için gerekli ve faydalı olması</i>	<i>İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması</i>	<i>İnsanın hayatına olumlu katkısının olması</i>	<i>Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	12	23	13	6	15	30	15	8	122
	9,8%	18,9%	10,7%	4,9%	12,3%	24,6%	12,3%	6,6%	100,0%
Erkek	4	11	5	1	9	9	5	4	48
	8,3%	22,9%	10,4%	2,1%	18,8%	18,8%	10,4%	8,3%	100,0%
Toplam	16	34	18	7	24	39	20	12	170
	9,4%	20,0%	10,6%	4,1%	14,1%	22,9%	11,8%	7,1%	100,0%

Tablo 13’de demografik değişkenlerden “cinsiyet” durumuna göre din psikolojisinin ilgi çekme sebepleri verilmiştir. Bu tabloya göre kadınların alana ilgisinin sebebi sırasıyla %24,6 (f=30) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %18,9 (f=23) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %12,3 (f=15) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %12,3 (f=15) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %10,7 (f=13) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi”, %9,8 (f=12) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %6,6 (f=8) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” ve %4,9 (f=6) “Sorun çözmede etkili olması” şeklindedir.

Erkeklerin ilgili soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde alana ilginin en büyük sebebi “İnsanı tanımayı sağlaması” (%22,9 f=11) olarak belirlenmiştir. Bu sonucu sırasıyla %18,8 (f=9) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %18,8 (f=9)

“İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %10,4 (f=5) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi”, %10,4 (f=5) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %8,3 (f=4) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %8,3 (f=4) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” ve %2,1 (f=1) “Sorun çözmede etkili olması” yanıtları takip etmiştir.

Her iki cinsiyette de ilginin sebeplerinin benzer olarak dağıldığı gözlenmektedir. Din psikolojisinin kuşatıcı bir alan olduğu ve her iki cinsiyette de hayatı daha verimli ve anlamlı kıldığı söylenebilir.

Tablo 14.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri

	<i>Din ve Psikolojiyi birleştiren bir alan olması</i>	<i>İnsanı tanımayı sağlaması</i>	<i>Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi</i>	<i>Sorun çözmede etkili olması</i>	<i>Mesleğim için gerekli ve faydalı olması</i>	<i>İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması</i>	<i>İnsanın hayatına olumlu katkısının olması</i>	<i>Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	12 10,5%	24 21,1%	16 14,0%	4 3,5%	17 14,9%	29 25,4%	12 10,5%	0 0,0%	114 100,0%
26-40 yaş	1 2,4%	7 17,1%	1 2,4%	2 4,9%	6 14,6%	9 22,0%	4 9,8%	11 26,8%	41 100,0%
41-60 yaş	3 20,0%	3 20,0%	1 6,7%	1 6,7%	1 6,7%	1 6,7%	4 26,7%	1 6,7%	15 100,0%
Toplam	16 9,4%	34 20,0%	18 10,6%	7 4,1%	24 14,1%	39 22,9%	20 11,8%	12 7,1%	170 100,0%

Din psikolojisine ilginin sebeplerinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde cevapların 20-25 yaş grubunda %25,4 (f=29) oranında “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %21,1 (f=24) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %14,9 (f=17) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %14 (f=16) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi”, %10,5 (f=12) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %10,5 (f=12) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması” ve %3,5 (f=4) “Sorun çözmede etkili olması” şeklinde sıralandıkları görülmüştür.

Din psikolojisine ilginin sebepleri 26-40 yaş grubunda %26,8 (f=11) oranında “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması”, %22,0 (f=9) “İnsanların dini

inançlarını anlamayı sağlaması”, %17,1 (f=7) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %14,6 (f=6) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %9,8 (f=4) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %4,9 (f=2) “Sorun çözmede etkili olması”, %2,4 (f=1) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması” ve %2,4 (f=1) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekici olması” olarak saptanmıştır.

Alana ilginin sebepleri 41-60 yaş grubunda %26,7 (f=4) düzeyinde “İnsan hayatına olumlu katkılarının olması”, %20,0 (f=3) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %20,0 (f=3) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %6,7 (f=1) “Genel olarak psikolojinin ilgi çekici olması”, %6,7 (f=1) “Sorun çözmede etkili olması”, %6,7 (f=1) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %6,7 (f=1) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması” ve %6,7 (f=1) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” olarak tespit edilmiştir.

Din psikolojisinin ilgi çekmesinde “İnsanı ve dinî inançlarını tanımak” hem 20-25 yaş hem de 26-40 yaş grubunda oldukça etkili olmuştur. İnsanlarımızın birbirlerinin düşüncelerini anlamaya gayret gösteren, saygılı ve hoşgörülü bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir. 41- 60 yaş grubunda ise ilgi sebepleri açısından belirgin bir dağılım görülmemektedir.

Tablo 15.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri

	Din ve Psikolojiyi birleştiren bir alan olması			Sorun çözmede etkili olması		Mesleğim için gerekli ve faydalı olması		İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması	İnsanın hayatına olumlu katkısının olması	Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması	Toplam
Lisans	16	28	18	7	23	33	20	11	156		
	10,3%	17,9%	11,5%	4,5%	14,7%	21,2%	12,8%	7,1%	100,0%		
Yüksek lisans	0	6	0	0	1	6	0	1	14		
	0,0%	42,9%	0,0%	0,0%	7,1%	42,9%	0,0%	7,1%	100,0%		
Toplam	16	34	18	7	24	39	20	12	170		
	9,4%	20,0%	10,6%	4,1%	14,1%	22,9%	11,8%	7,1%	100,0%		

Eğitim durumu “lisans” olan örneklem grubunda %21,2 (f=33) oranında “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %17,9 (f=28) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %14,7 (f=23) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %12,8 (f=20) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %11,5 (f=18) “Genel olarak psikolojinin

ilgi çekmesi”, %10,3 (f=16) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %7,1 (f=11) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” ve %4,5 (f=7) “Sorun çözmede etkili olması” din psikolojisine ilginin sebepleri olarak belirlenmiştir.

Eğitim durumu “yüksek lisans” olan katılımcılarda %42,6 (f=6) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %42,6 (f=6) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %7,1 (f=1) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması” ve %7,1 (f=1) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” alana olan ilginin sebepleri olarak saptanmıştır.

Örnekleme grubunun lisans eğitim durumundaki katılımcılarında ağırlıklı ilgi çekme sebebi “insanların dini inançlarının anlaşılması” iken yüksek lisans grubunda “insanları tanımak” da dini inançların anlaşılması kadar önem arz etmektedir. Buna ek olarak yaş gruplarına göre ilgi sonuçları burada da benzerlik göstermektedir.

Tablo 16.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisine İlginin Olumlu Sebepleri

	<i>Din ve Psikolojiyi birleştiren bir alan olması</i>	<i>İnsanı tanımayı sağlaması</i>	<i>Genel olarak psikolojinin ilgi çekmesi</i>	<i>Sorun çözmede etkili olması</i>	<i>Mesleğim için gerekli ve faydalı olması</i>	<i>İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması</i>	<i>İnsanın hayatına olumlu katkısının olması</i>	<i>Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	13 10,2%	26 20,5%	18 14,2%	6 4,7%	17 13,4%	35 27,6%	12 9,4%	0 0,0%	127 100,0%
İmam	1 9,1%	3 27,3%	0 0,0%	0 0,0%	2 18,2%	1 9,1%	4 36,4%	0 0,0%	11 100,0%
Öğretmen	2 6,3%	5 15,6%	0 0,0%	1 3,1%	5 15,6%	3 9,4%	4 12,5%	12 37,5%	32 100,0%
Toplam	16 9,4%	34 20,0%	18 10,6%	7 4,1%	24 14,1%	39 22,9%	20 11,8%	12 7,1%	170 100,0%

Mesleği “öğrenci” olan katılımcılarda %27,6 (f=35) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %20,5 (f=26) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %13,4 (f=17) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %10,2 (f=13) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, %9,4 (f=12) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması” ve %4,7 (f=6) “Sorun çözmede etkili olması” din psikolojisine olan ilginin sebepleri olarak tespit edilmiştir.

Mesleği “öğretmen” olan örneklem grubunda %37,5 (f=12) “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması”, %15,6 (f=5) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %15,6 (f=5) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %12,5 (f=4) “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, %9,4 (f=3) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, %6,3 (f=2) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması” ve %3,1 (f=1) “Sorun çözmede etkili olması” alana olan ilginin sebepleri olarak belirlenmiştir.

Mesleği “imam” olan örneklem grubunda %36,4 (f=4) “İnsanın hayatına olumlu katkısının olması”, %27,3 (f=3) “İnsanı tanımayı sağlaması”, %18,2 (f=2) “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, %9,1 (f=1) “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması” ve %9,1 (f=1) “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması” din psikolojisine olan ilginin sebepleri olarak saptanmıştır.

Bu sonuçlardan hareketle, öğrencilerde hayatı ve insanı anlamlandırmak; imamlarda yaşamlarına sağladığı pratik katkılar ve öğretmenlerde eğitim sürecini daha verimli hale getirmesi ile öğrenciyle iletişimin kolaylaşması, alanın başlıca ilgi çekme sebepleri olarak söylenebilir.

4.2.2. Din Psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri

Tablo 17.

Din Psikolojisine İlgisizliğin Sebebi

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Güzel ama ilgimi çekmiyor.	5	9,4
Genel olarak ilgimi çekmiyor.	39	73,6
Terim ve yabancı kelimeler çok fazla.	2	3,8
Çok zor.	4	7,5
Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor.	2	3,8
Alan Batı'ya hizmet ediyor.	1	1,9
Toplam	53	100

Çalışmanın bulgularına göre din psikolojisinin örneklem %23,8'inin (f=53) ilgisini çekmediği saptanmıştır. Buna ek olarak alanın ilgi çekmeme sebeplerini altı maddede sıralanmaktadır. İlgi çekmeme sebepleri sırasıyla %73,6 (f=39) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %9,4 (f=5) “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, %7,5 (f=4) “Çok zor”,

%3,8 (f=2) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla”, %3,8 (f=2) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” ve %1,9 (f=1) “Alan Batı’ya hizmet ediyor” şeklinde görülmüştür.

İnsanların farklı alanlara ilgi gösterip göstermemesinde, onların kişilik özellikleri, ihtiyaçları, eğilimleri, eğitimleri vb. birçok faktör etkili olabilir. Bu faktörlerin tespiti çalışmamızın kapsamı dışında olduğundan burada sadece aşağıda verdiğimiz analizlerle yetinilecektir.

Tablo 18.

Cinsiyet Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri

	<i>Güzel ama ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Genel olarak ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Terim ve yabancı kelimeler çok fazla.</i>	<i>Çok zor.</i>	<i>Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor.</i>	<i>Alan Batı'ya hizmet ediyor.</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	5 12,8%	28 71,8%	1 2,6%	4 10,3%	1 2,6%	0 0,0%	39 100,0%
Erkek	0 0,0%	11 78,6%	1 7,1%	0 0,0%	1 7,1%	1 7,1%	14 100,0%
Toplam	5 9,4%	39 73,6%	2 3,8%	4 7,5%	2 3,8%	1 1,9%	53 100,0%

“Cinsiyet” demografik değişkenine göre din psikolojisine olan ilgisizlik sebepleri Tablo 18’de görüldüğü gibidir. Elde edilen bulgulara göre kadınlarda ilgisizlik %71,8 (f=28) oranında “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %12,8 (f=5) “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, %10,3 (f=4) “Çok zor”, %2,6 (f=1) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla” ve %2,6 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” olarak saptanmıştır.

Erkeklerde ilgisizliğin sebepleri sırasıyla %78,6 (f=11) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %7,1 (f=1) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla”, %7,1 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor”, %7,1 (f=1) “Alan Batı’ya hizmet ediyor” şeklinde tespit edilmiştir.

Örneklemin %23,8’i (f=53) din psikolojisinin ilgisini çekmediğini belirtmiş fakat büyük kısmı nedenini açıklama girişiminde bulunmamıştır. Yenen’in çalışmasında

(2016) belirlemiş olduğumuz ilgisizlik sebepleri ile benzer bulgular elde edilmiştir. O, literatürde var olan ve derste okutulan din psikolojisi kitaplarının çağımızın dindar bireyinin davranışlarını, düşüncelerini, duygu ve hislerini anlamamızı sağlayıp sağlamadığının konunun uzmanları tarafından incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Buna ek olarak ileride hazırlanacak din psikolojisi ders kitaplarının öğrencilerin kavrayabileceği dil, üslup ve psikolojik bakış açısıyla konuları açıklayan ve yerel insan modelimizi kaynak kabul eden bir alan niteliğinde olması gerektiğini; ilgisizliğe sebep olan zorluk, terim ve yabancı kelimeler ile alanın fonksiyonunu yerine getirememesi problemlerine dikkat çekmiştir.

Tablo 19.

Yaş Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri

	<i>Güzel ama ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Genel olarak ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Terim ve yabancı kelimeler çok fazla.</i>	<i>Çok zor.</i>	<i>Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor.</i>	<i>Alan Batı'ya hizmet ediyor.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	5 15,6%	22 68,8%	2 6,3%	3 9,4%	0 0,0%	0 0,0%	32 100,0%
26-40 yaş	0 0,0%	12 75,0%	0 0,0%	1 6,3%	2 12,5%	1 6,3%	16 100,0%
41-60 yaş	0 0,0%	5 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	5 100,0%
Toplam	5 9,4%	39 73,6%	2 3,8%	4 7,5%	2 3,8%	1 1,9%	53 100,0%

Yaş değişkenine göre din psikolojisine ilgisizliğin sebepleri Tablo 19’da verilmiştir. Bu bulgulara göre 20-25 yaş grubunda ilgisizliğin sebebi sırasıyla %68,8 (f=22) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %15,6 (f=5) “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, %9,4 (f=3) “Çok zor” ve %6,3 (f=2) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla” olarak görülmüştür.

26-40 yaş grubunda %75,0 (f=12) oranında “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %12,5 (f=2) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor”, %6,3 (f=1) “Çok zor” ve %6,3 (f=1) “Alan Batı’ya hizmet ediyor” alana ilgisizlik sebepleri olarak saptanmıştır.

41-60 yaş grubunda ilgisizliğin tek sebebinin %100 (f=5) oranla “Genel olarak ilgi çekmiyor” maddesi olduğu; özel bir sebebin belirtilmediği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, yaş grupları arasında din psikolojisine ilgisizlik açısından belirgin bir farklılık ya da benzerlik bulunamamıştır.

Tablo 20.

Eğitim Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri

	<i>Güzel ama ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Genel olarak ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Terim ve yabancı kelimeler çok fazla.</i>	<i>Çok zor.</i>	<i>Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor.</i>	<i>Alan Batı'ya hizmet ediyor.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	5	37	2	4	1	1	50
	10,0%	74,0%	4,0%	8,0%	2,0%	2,0%	100,0%
Yüksek lisans	0	2	0	0	1	0	3
	0,0%	66,7%	0,0%	0,0%	33,3%	0,0%	100,0%
Toplam	5	39	2	4	2	1	53
	9,4%	73,6%	3,8%	7,5%	3,8%	1,9%	100,0%

Eğitim durumuna göre din psikolojisine ilgisizliğin sebepleri Tablo 20’de verilmiştir. Eğitim durumu “lisans” olan örneklem grubunda %74,0 (f=37) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %10 (f=5) “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, %8,0 (f=4) “Çok zor”, %4,0 (f=2) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla”, %2 (f=1) “Alan Batı’ya hizmet ediyor” ve %2 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” din psikolojisine ilgisizliğin sebepleri olarak tespit edilmiştir.

Eğitim durumu “yüksek lisans” olan örneklem grubunda %66,7 (f=2) “Genel olarak ilgimi çekmiyor” ve %33,3 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” yanıtları alana ilgisizliğin sebepleri olarak saptanmıştır.

Din psikolojisine ilginin eğitim durumu yükseldikçe arttığına dair bulgu ile buradaki veriler benzerlik göstermektedir. Alınan eğitim arttıkça alanın öneminin daha çok anlaşılması, yüksek lisans grubunda ilgisizliğin daha düşük olmasına sebep olarak gösterilebilir.

Tablo 21.

Meslek Durumuna Göre Din psikolojisine İlgisizliğin Sebepleri

	<i>Güzel ama ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Genel olarak ilgimi çekmiyor.</i>	<i>Terim ve yabancı kelimeler çok fazla.</i>	<i>Çok zor.</i>	<i>Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor.</i>	<i>Alan Batı'ya hizmet ediyor.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	5 15,6%	22 68,8%	2 6,3%	3 9,4%	0 0,0%	0 0,0%	32 100,0%
İmam	0 0,0%	4 66,7%	0 0,0%	0 0,0%	1 16,7%	1 16,7%	6 100,0%
Öğretmen	0 0,0%	13 86,7%	0 0,0%	1 6,7%	1 6,7%	0 0,0%	15 100,0%
Toplam	5 9,4%	39 73,6%	2 3,8%	4 7,5%	2 3,8%	1 1,9%	53 100,0%

Meslek durumuna göre din psikolojisine ilgisizliğin sebepleri tablodaki gibidir. Bulgulara göre mesleği “öğrenci” olarak belirten örneklem grubunda din psikolojisinin ilgi çekmeme sebepleri sırasıyla %68,8 (f=22) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %15,6 (f=5) “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, %9,4 (f=3) “Çok zor” ve %6,3 (f=2) “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla” şeklindedir.

Mesleği “öğretmen” olan katılımcılar %86,7 (f=13) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %6,7 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” ve %6,7 (f=1) “Çok zor” ifadeleriyle din psikolojisine ilgilerinin olmaması sebeplerini açıklamıştır.

Mesleği “imam” olan örneklem grubunda din psikolojisine ilgisizliğin sebepleri sırasıyla %66,7 (f=4) “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, %16,7 (f=1) “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” ve %16,7 (f=1) “Çok zor” olarak tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre, her üç grupta da genel olarak ilgi çekmeme ön plana çıkmışken, öğrencilerde alanı öğrenme noktasında ortaya çıkan güçlükler ilgisizliği diğerlerinden ayıran sebepleri oluşturmakta; imam ve öğretmenlerde ise alanın ihtiyaçları karşılayamaması dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, Hökelekli'nin çalışmasında da (2016) belirttiği gibi, alanın ve her ne kadar son zamanlarda değişmekle birlikte literatürün çoğunlukla Batı kaynaklı olması, Türk halkının kültürü ile uyumsuz bir din psikolojisi algısının ortaya çıkmasına, bu da ilgisizliğe sebep olabilmektedir.

4.3. Din Psikolojisi Dersinden Hatırlanan Konular

Tablo 22.

Din Psikolojisi Derslerinden Akılda Kalan Üç Konu

	Frekans
Dua ve İbadet	60
Dini Tecrübe	58
Gelişim Psikolojisi ve Din	45
Dine Dönüş ve Din Değiştirme	44
İman, İnanç ve Fıtrat	38
Mistisizm ve Tasavvuf	30

Din psikolojisinde hangi konuların zihinlerde daha çok yer ettiğini tespit etmeye çalıştığımız araştırma sorumuz “Din psikolojisi derslerinden aklınızda kalan 3 konuyu yazabilir misiniz?” şeklindedir. Örneklem grubumuza bu soruyu yönelttiğimizde aldığımız cevapların sırasıyla “Dua ve İbadet” (f=60), “Dini Tecrübe” (f=58), “Gelişim Psikolojisi ve Din” (f=45), “Dine Dönüş ve Din Değiştirme” (f=44), “İman, İnanç ve Fıtrat” (f=38) ve “Mistisizm ve Tasavvuf” (f=30) şeklinde olduğu görülmüştür.

Bu konuyla ilgili bağımsız değişkenlerin dağılımı, sorunun özelliği sebebiyle yapılamamıştır. Bağımsız değişkenlere göre bu konuyu incelemek için veri tabanına binlerce kategori oluşturmamız gerekmektedir. Katılımcılara soru, akılda kalan üç konu şeklinde sorulmuş, alınan cevaplar, oldukça fazla olduğu için çapraz tablolarda binlerce hücre ortaya çıkaracaktı. Bu durumun çalışmanın sınırlarını zorlayacağı gerekçesiyle ilgili konu için bağımsız değişkenlerin dağılımının incelenmemesi kararı alınmıştır.

4.4. Derslerde İşlenen Konuların Çağ ve Sorunlarına Yanıt Vermesi

Tablo 23.

Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Kısmen cevap veriyor.	75	33,6
Evet.	91	40,8
Hayır.	57	25,6
Toplam	223	100,0

Çalışmamızda “Din psikolojisi derslerinde işlenen/ele alınan konuların/tartışmaların içinde yaşadığımız çağa ve çağın sorunlarına cevap verebildiğini düşünüyor musunuz?” sorusu, din psikolojisinde ele alınan konuların günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebilme durumunu tespit etmek amacıyla yer almıştır. Tablo 23’de örneklemin bu konudaki düşüncelerine yer verilmiştir.

Bulgularımıza göre %40,8 (f=91) “Evet” ve %33,6 (f=75) “Kısmen cevap veriyor” ile toplamda %74,4 (f=166) oranında *din psikolojisinde işlenen konuların günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebildiği* olumlu yanıtı alınmıştır. Örneklemin %25,6’sı (f=57) “Hayır” yanıtı ile bu alanda işlenen konuların günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap veremediğini düşünmektedir.

Tablo 24.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu

	<i>Kısmen cevap veriyor.</i>	<i>Evet.</i>	<i>Hayır.</i>	<i>Toplam</i>
Cinsiyet Kadın	59	66	36	161
	36,6%	41,0%	22,4%	100,0%
Erkek	16	25	21	62
	25,8%	40,3%	33,9%	100,0%
Toplam	75	91	57	223
	33,6%	40,8%	25,6%	100,0%

Cinsiyet değişkenine göre bulgular analiz edildiğinde, kadınların din psikolojisinde işlenen konuların günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap verip vermediğine dair soruya %36,6 (f=59) “Kısmen cevap veriyor”, %41,0 (f=66) “Evet” ve %22,4 (f=36) “Hayır” şeklinde yanıt verdiği tespit edilmiştir. Örneklem grubundaki erkeklerin ise (f=62) %25,8 (f=16) “Kısmen cevap veriyor”, %40,3 (f=25) “Evet” ve %33,9 (f=21) “Hayır” yanıtlarını verdiği belirlenmiştir.

Bulgulara göre, kadınların %22,4’ü (f=36) bu konuda olumsuz düşünürken erkeklerde bu oran %33,9’dur (f=21). Örneklemdeki erkeklerin daha çok meslek sahibi olan kişilerden oluştuğu göz önüne alındığında alanın pratikte yetersiz kaldığına dair algının bu sonucu doğurduğu söylenebilir. Elde edilen verilerle genel olarak alanda ele alınan konuların yaşadığımız çağ ve sorunlarına cevap verebildiği söylenebilir. Bununla birlikte Hökelekli’nin (2016) aktardığına göre çağın ihtiyaçlarına cevap verme noktasında M. İkbāl, din psikolojisiyle ilgilenen Müslüman araştırmacıların teorik ve kavramsal düzey ile yöntemsel olarak bu alanda yapılacak çalışmalarda eleştirel bir bakış açısı ve yeni araştırma usulleri geliştirmenin önemine dikkat çekmektedir.

Tablo 25.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu

	<i>Kısmen cevap veriyor.</i>			
	<i>veriyor.</i>	<i>Evet.</i>	<i>Hayır.</i>	<i>Toplam</i>
20-25	46	73	27	146
yaş	31,5%	50,0%	18,5%	100,0%
26-40	22	15	20	57
yaş	38,6%	26,3%	35,1%	100,0%
41-60	7	3	10	20
yaş	35,0%	15,0%	50,0%	100,0%
Toplam	75	91	57	223
	33,6%	40,8%	25,6%	100,0%

Örneklem grubumuzdan 20-25 yaş grubu %31,5 (f=46) “Kısmen cevap veriyor”, %50,0 (f=73) “Evet” ve %18,5 (f=27) “Hayır” yanıtları ile din psikolojisinin yaşadığımız çağ ve sorunlarına ne derece cevap verdiğine dair düşüncelerini ifade etmişlerdir. Buna karşılık 26-40 yaş grubunda olumsuz düşünme oranı iki kata yakın artmıştır. Araştırma sorusuna bu yaş grubunda %38,6 (f=22) “Kısmen cevap veriyor”, %26,3 (f=15) “Evet” ve %35,1 (f=20) “Hayır” olarak cevaplar saptanmıştır. 41-60 yaş grubunda yanıtlar %35,0 (f=7) “Kısmen cevap veriyor”, %15,0 (f=3) “Evet” ve %50,0 (f=10) “Hayır” olarak tespit edilmiştir.

Yaş gruplarının ilgili soruya verdikleri cevaplar arasında dikkate değer bir farklılık bulunmaktadır. Nitekim 20-25 yaş grubunda olumsuz cevap %18,5, 26-40 yaş grubunda %35,1 ve 41-60 yaş grubunda ise bu oran %50,0’dır. Yaş arttıkça din psikolojisinin çağa ve sorunlarına cevap veremediğini şeklindeki düşüncenin arttığı söylenebilir.

Tablo 26.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu

	<i>Kısmen cevap veriyor.</i>	<i>Evet.</i>	<i>Hayır.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	69	86	51	206
	33,5%	41,7%	24,8%	100,0%
Yüksek lisans	6	5	6	17
	35,3%	29,4%	35,3%	100,0%
Toplam	75	91	57	223
	33,6%	40,8%	25,6%	100,0%

Tablo 26’da “eğitim” durumu değişkenine göre alanda işlenen konu ve tartışmaların içinde yaşadığımız çağ ve sorunlarına cevap verme durumu verilmiştir. Araştırma bulgularına göre ilgili soruya eğitim durumu lisans (f=206) olan örneklem grubunda %33,5 (f=69) “Kısmen cevap veriyor”, %41,7 (f=86) “evet” ve %24,8 (f=51) “Hayır” yanıtları verilmiştir. Örneklemin yüksek lisans (f=17) grubunda yanıtların

%35,3 (f=6) “Kısmen cevap veriyor”, %29,4 (f=5) “Evet” ve %35,3 (f=6) “Hayır” şeklinde olduğu saptanmıştır.

Bulgularımıza göre, eğitim gruplarının din psikolojisinin çağ ve sorunlarına cevap verme noktasındaki düşüncelerinde belirgin bir farklılık görülmektedir. Nitekim, lisans grubunda evet ve kısmen cevap verenlerin toplamı (%75,2), yüksek lisans grubunda evet ve kısmen cevap verenlerin oranından (%64,7) daha yüksektir.

Tablo 27.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenen Konuların/Tartışmaların İçinde Yaşadığımız Çağ ve Sorunlarına Cevap Verme Durumu

	<i>Kısmen cevap veriyor.</i>	<i>Evet.</i>	<i>Hayır.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	51	79	29	159
	32,1%	49,7%	18,2%	100,0%
İmam	7	4	7	18
	38,9%	22,2%	38,9%	100,0%
Öğretmen	17	8	21	46
	37,0%	17,4%	45,7%	100,0%
Toplam	75	91	57	223
	33,6%	40,8%	25,6%	100,0%

Mesleği öğrenci(f=159) olan örneklem grubunda din psikolojisi derslerinde işlenen konuların/tartışmaların içinde yaşadığımız çağ ve sorunlarına cevap vermesi konusunda yanıtları %32,1 (f=51) “Kısmen cevap veriyor”, %49,7 (f=79) “Evet” ve %18,2 (f=29) “Hayır” şeklinde olduğu görülmüştür. Öğretmenlerde aynı soruya %37,0 (f=17) “Kısmen cevap veriyor”, %17,4 (f=8) “Evet” ve %45,7 (f=21) “Hayır” olarak yanıtlar tespit edilmiştir. İmamlarda ise cevaplar %38,9 (f=7) oranında “Kısmen cevap veriyor”, %22,2 (f=4) “Evet” ve %38,9 (f=7) “Hayır” şeklinde olduğu saptanmıştır.

Öğrencilere ait bilgilerin henüz teorik seviyede olması sebebiyle çağ ve sorunlarına cevap verme noktasında olumlu düşüncenin imam ve öğretmenlere göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık, işleri gereği sorunlarla daha çok

karşı karşıya olan imamlar ve öğretmenlerin, karşılaştıkları sorunlara cevap bulma konusunda din psikolojisinin yetersiz olduğu inancını taşıdıkları görülmektedir.

4.5 Din Psikolojisi Dersinin Yeterliliği

Tablo 28.

Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	Frekans	Yüzde
Konular yeterli.	69	30,9
Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim.	54	24,2
Eksik konular var.	100	44,8
Toplam	223	100,0

Tablo 28’de din psikolojisinin ilgilendiği konuların yeterliliğinin sorgulamayı amaçlayan “Din psikoloji derslerinde öğrenmeniz gerektiğini düşündüğünüz fakat derslerde işlenmeyen konular var mı? Varsa hangi konular derste işlenmelidir?” şeklindeki soruya verilen cevaplar görülmektedir. Bulgular, %30,9 (f=69) “Konular yeterli”, %24,2 (f=54) “Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim” ve %44,8 (f=100) “Eksik konular var” şeklindedir. Burada, katılımcıların büyük kısmının eksik konular olduğunu ifade etmesi dikkat çekmektedir. Katılımcıların eksik konularla ilgili görüşleri Tablo 33’de ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Tablo 29.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	Konular yeterli.	Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim.	Eksik konular var.	Toplam
Kadın	50 31,1%	39 24,2%	72 44,7%	161 100,0%
Erkek	19 30,6%	15 24,2%	28 45,2%	62 100,0%
Toplam	69 30,9%	54 24,2%	100 44,8%	223 100,0%

Örneklem grubundaki kadın katılımcıların (f=161) ilgili soruya %31,1 (f=50) “Konular yeterli”, %24,2 (f=39) “Fikrim yok” ve %44,7 (f=72) “Eksik konular var” şeklinde yanıt verdiği saptanmıştır. Erkeklerde (f=62) ise yanıtlar %30,6 (f=19) “Konular yeterli”, %24,2 (f=15) “Fikrim yok” ve %45,2 (f=28) “Eksik konular var” olarak görülmüştür.

Her iki cinsiyette alana dair eksik konuların olduğu görüşü dikkat çekici bir seviyede görülmektedir. Yenen’in çalışmasında (2016) din psikolojisi derslerinde okutulan kaynak kitabın yeterliliği konusunda elde edilen bulgular, bu çalışmanın bulguları ile benzeşmektedir. Çalışmamızda işlenen konuların yeterli olmadığı düşüncesi %44,8 (f=100); Yenen’in çalışmasında ise %56,0 (f=70) oranındadır. Yenen’in sorusunu konu yetersizliği olarak kabul edersek, her iki çalışmanın bulgularından yola çıkılarak din psikolojisinin mevcut konularının çağın ihtiyaçlarına göre tekrar düzenlenmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 30.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	<i>Konular yeterli.</i>	<i>Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim.</i>	<i>Eksik konular var.</i>	<i>Toplam</i>
20-25	57	37	52	146
yaş	39,0%	25,3%	35,6%	100,0%
26-40	11	10	36	57
yaş	19,3%	17,5%	63,2%	100,0%
41-60	1	7	12	20
yaş	5,0%	35,0%	60,0%	100,0%
Toplam	69	54	100	223
	30,9%	24,2%	44,8%	100,0%

Örneklemin 20-25 yaş grubundan (f=146) aynı soru için alınan cevaplar %39,0 (f=57) “Konular yeterli”, %25,3 (f=37) “Fikrim yok” ve %35,6 (f=52) “Eksik konular var” şeklinde tespit edilmiştir. 26-40 yaş grubu (f=57) konu hakkında %19,3 (f=11)

“Konular yeterli”, %17,5 (f=10) “Fikrim yok” ve %63,2 (f=36) “Eksik konular var” şeklinde fikir belirtmiştir. Son yaş grubumuz olan 41-60 yaş (f=20) cevapları ise %5,0 (f=1) “Konular yeterli”, %35,0 (f=7) “Fikrim yok” ve %60 (f=12) “Eksik konular var” olarak saptanmıştır.

Bulgular değerlendirildiğinde, örnekleme yaş arttıkça din psikolojisinin konularının yeterli olmadığı düşüncesi de artmaktadır. Burada meslek gruplarının cevaplarıyla bir paralellik görmekteyiz. Bunun sebebi olarak, ileri yaştaki katılımcıların ağırlıklı olarak imam ve öğretmenlerden oluşması; bu iki grubun problemlerle daha çok karşılaşması gösterilebilir (bkz. Tablo 32).

Tablo 31.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	<i>Konular yeterli.</i>	<i>Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim.</i>	<i>Eksik konular var.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	67	50	89	206
	32,5%	24,3%	43,2%	100,0%
Yüksek lisans	2	4	11	17
	11,8%	23,5%	64,7%	100,0%
Toplam	69	54	100	223
	30,9%	24,2%	44,8%	100,0%

Araştırma sorumuz “Din psikoloji derslerinde öğrenmeniz gerektiğini düşündüğünüz fakat derslerde işlenmeyen konular var mı? Varsa hangi konular derste işlenmelidir” eğitim durumu değişkenine göre analiz edildiğinde elde edilen bulgular Tablo 31’de görüldüğü gibidir. Bulgulara göre eğitim durumu lisans (f=206) olan katılımcılarda yanıtlar %32,5 (f=67) “Konular yeterli”, %24,3 (f=50) “Fikrim yok” ve %43,2 (f=89) “Eksik konular var” şeklindeyken yüksek lisanslarda (f=17) sonuçlar %11,8 (f=2) “Konular yeterli”, %23,5 (f=4) “Fikrim yok” ve %64,7 (f=11) “Eksik konular var” olarak tespit edilmiştir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe din psikolojisinin konularının yeterli olmadığına yönelik düşüncenin arttığı söylenebilir. Örneklemin yüksek lisans grubunda konuların yeterli olduğunu düşünen kişiler yalnızca %11,8’de (f=2) kalmaktadır. Dolayısıyla daha yüksek bilgi birikiminin alandaki eksiklikleri görmeye yol açtığı ve daha yüksek beklenti doğurduğu söylenebilir.

Tablo 32.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	<i>Konular yeterli.</i>	<i>Bu soruya cevap verecek kadar alana hâkim değilim.</i>	<i>Eksik konular var.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	59 37,1%	42 26,4%	58 36,5%	159 100,0%
İmam	3 16,7%	3 16,7%	12 66,7%	18 100,0%
Öğretmen	7 15,2%	9 19,6%	30 65,2%	46 100,0%
Toplam	69 30,9%	54 24,2%	100 44,8%	223 100,0%

İlgili soru meslek durumu demografik değişkenine göre analiz edildiğinde elde edilen bulgular Tablo 32’de görüldüğü gibidir. Bulgulara göre öğrencilerin (f=159) %37,1’i (f=59) “Konular yeterli”, %26,4’ü (f=42) “Fikrim yok” ve %36,5’i (f=58) “Eksik konular var” şeklinde yanıt vermiştir. Öğretmenlerde (f=46) bulgular %15,2 (f=7) “Konular yeterli”, %19,6 (f=9) “Fikrim yok” ve %65,2 (f=30) “Eksik konular var” şeklinde görülmüştür. Aynı soruya imamların (f=18) %16,7 (f=3) oranında “Konular yeterli”, %16,7 (f=3) “Fikrim yok” ve %66,7 (f=12) “Eksik konular var” yanıtlarını tercih ettiğini tespit edilmiştir.

Bilgilerin pratikteki etkisini görme imkânı az olan öğrenci grubunda konular hakkında memnuniyet %37,1 (f=59) iken öğretmenlerde %15,2 (f=7), imamlarda %16,7 (f=3) oranındadır. Buna karşılık eksik konuların olduğu kanaati meslek erbabında daha

yüksek görülmektedir. Buradan din psikolojisinin meslek hayatında ihtiyaçları tam olarak karşılayamadığı sonucu da çıkarılabilir.

4.5.1. Din Psikolojisi Derslerinde Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

Tablo 33.

Din Psikolojisi Derslerinde İşlenmeyen Fakat Öğrenilmesi Gerektiği Düşünülen Konular

	Frekans	Yüzde
Din eğitiminin insan hayatına etkisi işlenmeli.	2	2,1
Çocukluk dönemi dini gelişim konusu üzerinde daha çok durulmalı.	2	2,1
Sahabelerin ve örnek insanların hayatları din psikolojisi açısından değerlendirilmeli.	2	2,1
Diğer dinler de din psikolojisi açısından incelenmeli.	4	4,2
Konular arasında İslam'a ısındırma olmalı.	5	5,2
İbadetlerin insan psikolojisine etkisi işlenmeli.	4	4,2
Derste işlenen konularda İslam kültürü dikkate alınmalı.	5	5,2
Gelişim dönemleri ve din daha ayrıntılı olmalı.	5	5,2
İslam psikologları ve onların görüşleri daha ayrıntılı incelenmeli.	5	5,2
Teknolojinin insan psikolojisine etkileri incelenmeli.	2	2,1
Konularda toplumun din ile ilgili sorunlarına psikolojik açıdan çözümlere yer verilmeli.	5	5,2
Din değiştirmenin sebeplerine yer verilmeli.	2	2,1
Nübüvveti dair psikolojik düşüncelere yer verilmeli.	3	3,1
Dinin psikolojik olarak kullanılması konusu işlenmeli.	1	1,0
Hz. Peygamberin insanların özelliklerine göre davranmasına dair örnekler olmalı.	1	1,0
Fıtrat psikolojisi daha ayrıntılı olmalı.	7	7,3
Deizm-ateizm gibi duruşlara tepkilerimiz nasıl olmalı konusu işlenmeli.	6	6,3
Cağımızın sorunlarına cevap aranmalı.	12	12,5
Dindar kişilikte "Empati" konusu incelenmeli.	1	1,0
Dini seçimlerimizin altında yatan sebepler işlenmeli.	4	4,2
Genel olarak daha fazla örnek ve pratik olmalı.	10	10,4
İman ve İnanç konuları (Allaha meleklerle peygambere) psikolojik olarak incelenmeli.	1	1,0
Ahiret hayatı işlenmeli.	2	2,1
Manevi bakım konuları yer almalı.	3	3,1
İntihar konusu daha ayrıntılı incelenmeli.	1	1,0
İnsan beyninin işleyişi konularımız arasında olmalı.	1	1,0
Toplam	96	100,0

Bu tabloda “din psikolojisi derslerinde işlenmeyen fakat öğrenilmesi gerektiği düşünülen konular” ele alınmıştır. Örneklemenin (f=223) %43,0’ı (f=96) din psikolojisinin derslerinde ele alınan konuların yeterli olmadığını; ifade ettikleri konuların da mutlaka işlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Din psikolojisi derslerinde işlenmesi gerektiği düşünülen konular %12,5 (f=12) “Çağımızın sorunlarına cevap aranmalı”, %10,4 (f=10) “Genel olarak daha fazla örnek ve pratik olmalı”, %7,3 (f=7) “Fıtrat psikolojisi daha ayrıntılı olmalı”, %6,3 (f=6) “Deizm-ateizm gibi duruşlara tepkilerimiz nasıl olmalı”, %5,2 (f=5) “Konular arasında İslam’a ısındırma olmalı”, %5,2 (f=5) “Derste işlenen konularda İslam kültürü dikkate alınmalı”, %5,2 (f=5) “Gelişim dönemleri ve din daha ayrıntılı olmalı”, %5,2 (f=5) “İslam psikologları ve onların görüşleri daha ayrıntılı incelenmeli”, %5,2 (f=5) “Konularda toplumun din ile ilgili sorunlarına psikolojik açıdan çözümlere yer verilmeli”, %4,2 (f=4) “Diğer dinler de din psikolojisi açısından incelenmeli”, %4,2 (f=4) “İbadetlerin insan psikolojisine etkisi işlenmeli”, %4,2 (f=4) “Dini seçimlerimizin altında yatan sebepler işlenmeli”, %3,1 (f=3) “Nübüvveti dair psikolojik düşüncelere yer verilmeli”, %3,1 (f=3) “Manevi bakım konuları yer almalı”, %2,1 (f=2) “Din eğitiminin insan hayatına etkisi işlenmeli”, %2,1 (f=2) “Çocukluk dönemi dini gelişim konusu üzerinde daha çok durulmalı”, %2,1 (f=2) “Sahabelerin ve örnek insanların hayatları din psikolojisi açısından değerlendirilmeli”, %2,1 (f=2) “Teknolojinin insan psikolojisine etkileri incelenmeli”, %2,1 (f=2) “Din değiştirmenin sebeplerine yer verilmeli”, %2,1 (f=2) “Ahiret hayatı işlenmeli”, %1,0 (f=1) “Dinin psikolojik olarak kullanılması konusu işlenmeli”, %1,0 (f=1) “Hz. Peygamberin insanların özelliklerine göre davranmasına dair örnekler olmalı”, %1,0 (f=1) “Dindar kişilikte "Empati" konusu incelenmeli”, %1,0 (f=1) “İman ve İnanç konuları (Allah’a, meleklerle, peygambere vb.) psikolojik olarak incelenmeli”, %1,0 (f=1) “İntihar konusu daha ayrıntılı incelenmeli” ve %1,0 (f=1) “İnsan beyninin işleyişi konularımız arasında olmalı” şeklinde tespit edilmiştir.

İlgili soruya verilen cevaplar incelendiğinde, din psikolojisinin kapsamına girmeyenlerin de olduğu çok geniş bir konu yelpazesinin öneriler listesinde yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç din psikolojisi eğitimi açısından bir yönüyle olumlu, bir yönüyle de olumsuz değerlendirilebilir. Olumlu tarafı, beklentinin yüksek ve geniş olmasıdır. Olumsuz yönü ise, din eğitiminin kapsamının öğrencilere yeterince kavratılamamış olmasıdır. Diğer taraftan Yenen’in çalışmasında (2016) ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din psikolojisinin konuları hakkındaki görüşleri ile araştırmamızda elde edilen veriler karşılaştırıldığında “Çağımızın sorunlarına cevap

aranmalı”, “Genel olarak daha fazla örnek ve pratik olmalı”, “Sahabelerin ve örnek insanların hayatları din psikolojisi açısından değerlendirilmeli”, “Hz. Peygamberin insanların özelliklerine göre davranmasına dair örnekler olmalı”, “Diğer dinler de din psikolojisi açısından incelenmeli” ve “Derste işlenen konularda İslam kültürü dikkate alınmalı” şeklinde ortak taleplerin olduğu görülmektedir. Bu açıdan çalışmamızın bulgularının desteklendiğini söyleyebiliriz.

4.6. Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması

Tablo 34.

Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler

	Frekans	Yüzde
Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır.	17	7,6
Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz.	57	25,6
Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal.	48	21,5
İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür.	31	13,9
Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz.	24	10,8
Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor.	14	6,3
Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal.	15	6,7
Fikrim yok.	17	7,6
Toplam	223	100,0

Çalışmamızın “Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusunda düşünceleriniz nelerdir?” şeklinde hazırlanmış olan sorusuna alınan yanıtlar Tablo 34’de verilmiştir. Ulaşılan bulgular sekiz ana grupta toplanmıştır. Buna göre, katılımcıların %25,6’sı (f=57) “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %21,5’i (f=48) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %13,9’u (f=31) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %10,8’i (f=24) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %7,6’sı (f=17) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %6,7’si (f=15) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”,

%6,3'ü (f=14) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %7,6'sı (f=17) “Fikrim yok” yanıtları ile düşüncelerini ifade etmiştir.

Tablo 35.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler

	Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır.		Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz.		Temelleri Batı'da atılmış olduğundan bu durum doğal.		İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür.		Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz.		Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal.		Fikrim yok.	Toplam
Kadın	9	44	36	20	23	7	12	10	161					
	5,6%	27,3%	22,4%	12,4%	14,3%	4,3%	7,5%	6,2%	100,0%					
Erkek	8	13	12	11	1	7	3	7	62					
	12,9%	21,0%	19,4%	17,7%	1,6%	11,3%	4,8%	11,3%	100,0%					
Toplam	17	57	48	31	24	14	15	17	223					
	7,6%	25,6%	21,5%	13,9%	10,8%	6,3%	6,7%	7,6%	100,0%					

Tablo 35’de “Cinsiyet” değişkenine göre din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusundaki bulgular verilmiştir. Bulgulara göre kadınların (f=161) 27,3’ü (f=44) “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %22,4’ü (f=36) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %14,3’ü (f=23) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %12,4’ü (f=20) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %7,5’i (f=12) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %5,6’sı (f=9) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %4,3’ü (f=7) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %6,2’si (f=10) “Fikrim yok” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Erkek katılımcılardan (f=62) elde edilen yanıtların %21,0 (f=13) “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %19,4 (f=12) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %17,7 (f=11) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %12,9 (f=8) “Tamamen Batı

kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %11,3 (f=7) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor”, %4,8 (f=3) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %1,6 (f=1) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz” ve %11,3 (f=7) “Fikrim yok” şeklinde olduğu saptanmıştır.

Din psikolojisinin batı kaynaklı olması konusunda cinsiyet demografik değişkeninin belirgin bir farklılık göstermediği; alanın kendimize mal edilmesi noktasında dikkate değer bir istek olduğu söylenebilir. Belirli bir kültür temelinde ele alınan din psikolojisinin tek bir gıda ile beslenen insan gibi sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Nitekim her toplumun kendine ait kültür renklerini barındırdığı; dünya çapında ortak bir kültürden bahsedilemeyeceği bilinen bir gerçektir. Dinin bireysel ve toplumsal yaşamdaki yansımaları araştıran din psikolojisinin de her bir kültürü kendi renkleri ile ele alması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de gelişmekte olan din psikolojisi çalışmalarının kültürel renklerimiz oluşturan değerleri göz önünde bulundurması, Batı kültürüne alternatif veya ek olarak Türk ve İslam toplumunun değerlerine uygun, çağımızın ihtiyaçlarına cevap veren bir din psikolojisi hedefinin benimsenmesi gerektiği söylenebilir (Bkz. Şahin, 2013)

Tablo 36.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler

	Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır			İslam alimlerini n bolca çalışması olmuştur; yalnızca Batı kaynaklı olma kısmında Batı öncüdür.		Din psikolojisinin e ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal.			
	Batıda başlamış olabilir. Kendimiz e mal etmeliyiz.	Temelleri Batı'da atılmış olduğunda n bu durum doğal.		Batı kaynaklı olma kısmında Batı öncüdür.	Batı kaynaklı olma bizim eksikliğimiz	Batı kaynaklı olduğunda n bize hitap etmiyor.	Fikri m yok.	Topla m	
20-25 yaş	11 7,5%	36 24,7%	33 22,6%	19 13,0%	18 12,3%	10 6,8%	12 8,2%	7 4,8%	146 100,0 %
26-40 yaş	4 7,0%	16 28,1%	11 19,3%	8 14,0%	6 10,5%	3 5,3%	3 5,3%	6 10,5%	57 100,0 %
41-60 yaş	2 10,0%	5 25,0%	4 20,0%	4 20,0%	0 0,0%	1 5,0%	0 0,0%	4 20,0%	20 100,0 %
Topla m	17 7,6%	57 25,6%	48 21,5%	31 13,9%	24 10,8%	14 6,3%	15 6,7%	17 7,6%	223 100,0 %

Tablo 36’da din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusunda örneklemin yaş gruplarına göre yanıtları verilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre 20-25 yaş (f=146) grubunda %24,7 (f=36) “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %22,6 (f=33) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %13,0 (f=19) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %12,3 (f=18) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %8,2 (f=12) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %7,5 (f=11) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %6,8 (f=10) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %4,8 (f=7) “Fikrim yok” yanıtları tespit edilmiştir.

Örneklemin 26-40 yaş (f=57) grubunda elde edilen veriler %28,1 (f=16) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %19,3 (f=11) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %14,0 (f=8) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %10,5 (f=6) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %7,0 (f=4) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %5,3 (f=3) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %5,3 (f=3) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %10,5 (f=6) “Fikrim yok” şeklinde görülmüştür.

Araştırmanın 41-60 yaş grubunda (f=20) elde edilen veriler %25,0 (f=5) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %20 (f=4) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %20 (f=4) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %10 (f=2) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %5 (f=1) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %20 (f=4) “Fikrim yok” olarak saptanmıştır.

Yaş demografik değişkeninden elde edilen bulgular cinsiyet verileri ile benzerlik göstermektedir. Örneklem grubunun bir bölümü din psikolojisinin Batı menşeli olmasını kabul etmekte, bununla birlikte %25,6’sının (f=57) “yerli” ve “milli” bir bilim geleneğinin gerekliliğine ve Batı kültürü temelli bir din psikolojisinin Müslüman kültürü ile uyumsuzluğuna dikkat çekmesinin önemli bir veri olduğu söylenebilir (Bkz Tablo 34).

Tablo 37.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler

	Tamamen Batı kaynaklı		İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma aşaması		Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan		Fikrim yok.		Toplam
	Batıda başlamış olabilir.	Temelleri Batı'da atılmış olduğundan Kendimize mal etmeliyiz.	Batı'da atılmış olduğundan bu durum doğal.	İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür.	Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz.	Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor.	Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal.	Fikrim yok.	Toplam
Lisans	16	52	45	26	23	12	15	17	206
	7,8%	25,2%	21,8%	12,6%	11,2%	5,8%	7,3%	8,3%	100,0%
Yüksek lisans	1	5	3	5	1	2	0	0	17
	5,9%	29,4%	17,6%	29,4%	5,9%	11,8%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	17	57	48	31	24	14	15	17	223
	7,6%	25,6%	21,5%	13,9%	10,8%	6,3%	6,7%	7,6%	100,0%

Araştırmanın “Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusundaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna alınan yanıtların eğitim durumuna göre dağılımı Tablo 37’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre eğitim durumu lisans (f=206) olan katılımcılarda yanıtlar %25,2 (f=52) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %21,8 (f=45) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %12,6 (f=26) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %11,2 (f=23) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %7,8 (f=16) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %7,3 (f=15) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %5,8 (f=12) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %8,3 (f=17) “Fikrim yok” şeklinde tespit edilmiştir.

Örneklemin eğitim durumu yüksek lisans (f=17) olan katılımcılarında bulgular %29,4 (f=5) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %29,4 (f=5) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %17,6 (f=3) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %11,8 (f=2) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor”, %5,9 (f=1) “Tamamen Batı kaynaklı değil;

bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır” ve %5,9 (f=1) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz” olarak görülmüştür.

Eğitim durumunun verilerinin de cinsiyet ve yaş bulguları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Din psikolojisinin kendi değerlerimize uygun hale getirilmesinin katılımcıların başlıca beklentilerinden olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte yüksek lisans grubunun din psikolojisine katkı bağlamında lisans grubuna göre İslam alimlerinin çalışmalarına daha çok önem verdiği görülmektedir.

Tablo 38.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Batı Kaynaklı Olması Konusundaki Düşünceler

	Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır.		Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz.		Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal.		İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür.		Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz.		Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal.		Fikrim yok.	Toplam
Öğrenci	11	44	36	20	18	10	12	8	159					
	6,9%	27,7%	22,6%	12,6%	11,3%	6,3%	7,5%	5,0%	100,0%					
İmam	4	3	3	3	0	2	0	3	18					
	22,2%	16,7%	16,7%	16,7%	0,0%	11,1%	0,0%	16,7%	100,0%					
Öğretmen	2	10	9	8	6	2	3	6	46					
	4,3%	21,7%	19,6%	17,4%	13,0%	4,3%	6,5%	13,0%	100,0%					
Toplam	17	57	48	31	24	14	15	17	223					
	7,6%	25,6%	21,5%	13,9%	10,8%	6,3%	6,7%	7,6%	100,0%					

Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusundaki örneklem grubunun düşünceleri “meslek” demografik değişkeni dikkate alınarak tablo 38’de verilmiştir. Bulgulara göre öğrencilerin (f=159) %27,7’si (f=44) “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %22,6’sı (f=36) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %12,6’sı (f=20) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %11,3’ü (f=18) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %7,5’i (f=12) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %6,9’u (f=11) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma

aşaması Batı kaynaklıdır”, %6,3’ü (f=10) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %5,0’i (f=8) “Fikrim yok” yanıtlarını verdiği tespit edilmiştir.

Mesleği öğretmen (f=46) olan katılımcıların ilgili soruya yanıtlarının %21,7 (f=10) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %19,6 (f=9) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %17,4 (f=8) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %13,0 (f=6) “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, %6,5 (f=3) “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal”, %4,3 (f=2) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor”, %4,3 (f=2) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır” ve %13,0 (f=6) “Fikrim yok” şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Mesleği imam (f=18) olan örneklem grubunun “Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusundaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna yanıtlarının %22,2 (f=4) “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, %16,7 (f=3) “Batı’da başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, %16,7 (f=3) “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, %16,7 (f=3) “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, %11,1 (f=2) “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” ve %16,7 (f=3) “Fikrim yok” olduğu saptanmıştır.

Din psikolojisinde Batı’ya alternatif ve mevcut duruma ilave olarak kendimize özgü bir bilim geleneğinin oluşması gerektiği hakkındaki kanaatin, meslek durumunda da diğer bağımsız değişken gruplarıyla benzer olduğu söylenebilir. Bununla birlikte özellikle öğretmen ve öğrencilerin bu konuda daha hassas oldukları söylenebilir.

4.7. Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

Tablo 39.

Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

	Frekans	Yüzde
Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak.	77	36,3
Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması.	45	21,2
Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak.	38	17,9
Bakış açısı kazanmak.	15	7,1
Eleştirel bakış açısı kazandırması.	4	1,9
Çocuk eğitime katkı sağlaması.	5	2,4
Sorun çözümünde katkı sağlaması.	18	8,5
Katkı sağlamıyor.	7	3,3
Sağlıklı bir ruh hali.	3	1,4
Toplam	212	100,0

Alanın hayatımızdaki konumunu ve etkinliğini anlamak amacıyla çalışmamızda “Din psikolojisi dersi almanın bireysel, toplumsal ve mesleki yeterlilik açısından katkıları nelerdir?” sorusu yer almaktadır. Burada yer alan cevaplar bireysel, toplumsal ve mesleki açıdan ayrı ayrı ele alınacaktır. Din psikolojisinin bireysel katkıları Tablo 39’da verilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre din psikolojisinin bireysel katkılarını örneklemenin (f=212) %36,3’ü (f=77) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %21,2’si (f=45) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %17,9’u (f=38) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %8,5’i (f=18) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %7,1’i (f=15) “Bakış açısı kazanmak”, %3,3 (f=7) “Katkı sağlamıyor”, %2,4 (f=5) “Çocuk eğitime katkı sağlaması”, %1,9 (f=4) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” ve %1,4 (f=3) “Sağlıklı bir ruh hali” şeklinde yanıtladığı görülmüştür.

Ulaşılan sonuçların Yenen’in (2016) çalışmalarını desteklediği görülmüştür. Yenen’in bulgularına göre din psikolojisi, insanları anlamak, öz farkındalık, farklı bakış açıları geliştirmek, objektif olmak, psikolojiyi öğrenmek, dinsel gelişim, kişilik, iletişim, empati, sorgulama, din-birey/toplum ilişkisi, dinsel ve patolojik davranışların arkasındaki güdüler, dinin anlaşılması ve nasıl anlatılması gerektiği, dinin yaşayan/yaşanılan hayatla ilişkisinin kurulması, eleştirel düşünme, hayatı anlamlandırma, kendini geliştirme ve din-psikoloji ilişkisi gibi hususlarda ilahiyat fakültesi öğrencilerine farklı düzeylerde kazanımlar sağlamaktadır (Yenen, 2016).

Ayrıca, din psikolojisinin temel kavramlarını ve dinsel yaşayışın süreçlerini öğrenen birey kendi duygu, düşünce ve davranışlarını daha iyi anlayabilir. Dinsel yaşayışı ile ilgili bilinçli ve bilimsel gözlem yapabilir. Buna ek olarak kendisinin ve karşısındaki insanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını doğru çözümleyebilen bir kişi, çevresiyle daha sağlıklı bir ilişki örüntüsü meydana getirir. Bu da daha mutlu, huzurlu, sağlıklı bir yaşam sürmesi için zemin hazırlar (Kayıklık, 2003).

Tablo 40.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

		Kendimiz i ve hedef kitleyi tanımak.	Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması .	Dinin kişiyeye etkilerini n farkına varmak.	Bakış açısı kazanmak .	Eleştirel bakış açısı kazandırması .	Çocuk eğitimine katkı sağlaması .	Sorun çözümünd e katkı sağlaması.	Sağlıklı ı bir ruh hali. .	Toplam	
Cinsiyet	Kadın	56 36,4%	41 26,6%	29 18,8%	8 5,2%	3 1,9%	4 2,6%	10 6,5%	1 0,6%	2 1,3%	154 100,0%
	Erkek	21 36,2%	4 6,9%	9 15,5%	7 12,1%	1 1,7%	1 1,7%	8 13,8%	6 10,3%	1 1,7%	58 100,0%
Toplam		77 36,3%	45 21,2%	38 17,9%	15 7,1%	4 1,9%	5 2,4%	18 8,5%	7 3,3%	3 1,4%	212 100,0%

Din psikolojisinin bireysel katkılarını kadınların (f=154), %36,4 (f=56) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %26,6 (f=41) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %18,8 (f=29) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %6,5 (f=10) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %5,2 (f=8) “Bakış açısı kazanmak”, %2,6 (f=4) “Çocuk eğitime katkı sağlaması”, %1,9 (f=3) “Eleştirel bakış açısı kazandırması”, %1,3 (f=2) “Sağlıklı bir ruh hali” ve %0,6 (f=1) “Katkı sağlamıyor” olarak yanıtladıkları saptanmıştır.

Aynı soruya erkek katılımcıların %36,2 (f=21) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %15,5 (f=9) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %13,8 (f=8) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %12,1 (f=7) “Bakış açısı kazanmak”, %10,3 (f=6) “Katkı sağlamıyor”, %6,9 (f=4) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %1,7 (f=1) “Sağlıklı bir ruh hali”, %1,7 (f=1) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” ve %1,7 (f=1) oranlarında “Çocuk eğitime katkı sağlaması” cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir.

Her iki cinsiyette din psikolojisinin en belirgin bireysel kazanımının kendimizi ve hedef kitleyi (aile, öğrenci, cemaat vb.) tanıma olduğu görülmektedir. Alanın eğitimini almış kişinin gerek günlük hayatında gerekse meslek yaşamında muhatabını daha iyi tanıyıp daha kolay iletişim kurabileceği ve daha verimli olabileceği söylenebilir.

Tablo 41.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

		<i>Daha verimli</i>	<i>Dinin</i>			<i>Çocuk</i>				
	<i>Kendimiz i ve hedef kitleyi tanımak.</i>	<i>dini tebliğ imkânı sağlaması .</i>	<i>kişiye etkilerini n farkına varmak.</i>	<i>Bakış açısı kazanmak .</i>	<i>Eleştirel bakış açısı kazandırması .</i>	<i>eğitime katkı sağlaması .</i>	<i>Sorun çözümünd e katkı sağlaması.</i>	<i>Katkı sağlamıyor .</i>	<i>Sağlıklı bir ruh hali.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	52 38,5%	42 31,1%	22 16,3%	3 2,2%	1 0,7%	2 1,5%	13 9,6%	0 0,0%	0 0,0%	135 100,0%
26-40 yaş	16 28,1%	2 3,5%	12 21,1%	9 15,8%	3 5,3%	3 5,3%	4 7,0%	5 8,8%	3 5,3%	57 100,0%
41-60 yaş	9 45,0%	1 5,0%	4 20,0%	3 15,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 5,0%	2 10,0%	0 0,0%	20 100,0%
Toplam	77 36,3%	45 21,2%	38 17,9%	15 7,1%	4 1,9%	5 2,4%	18 8,5%	7 3,3%	3 1,4%	212 100,0%

Örneklemin 20-25 (f=135) yaş grubunda elde edilen bulgular %38,5 (f=52) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %31,1 (f=42) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %16,3 (f=22) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %9,6 (f=13) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %2,2 (f=3) “bakış açısı kazanmak”, %1,5 (f=2) “Çocuk eğitime katkı sağlaması” ve %0,7 (f=1) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” şeklinde belirlenmiştir.

Diğer taraftan 26-40 (f=57) yaş grubunda elde edilen veriler, %28,1 (f=16) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %21,1 (f=12) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %15,8 (f=9) “Bakış açısı kazanmak”, %8,8 (f=5) “Katkı sağlamıyor”, %7,0 (f=4) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %5,3 (f=3) “Sağlıklı bir ruh hali”, %5,3 (f=3) “Çocuk eğitime katkı sağlaması”, %5,3 (f=3) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” ve %3,5 (f=2) “Daha verimli dini tebliğ imkânı” olarak saptanmıştır.

Son olarak 41-60 (f=20) yaş grubunda veriler %45,0 (f=9) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %20,0 (f=4) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %15,0 (f=3) “Bakış açısı kazanmak”, %10 (f=2) “Katkı sağlamıyor”, %5 (f=1) “Daha verimli dini

tebliğ imkânı sağlaması” ve %5 (f=1) “Sorun çözümünde katkı sağlaması” şeklinde tespit edilmiştir.

Her üç yaş grubunda kendimizi ve hedef kitleyi tanıma kazanımının önemli olduğu söylenebilir. Buna ek olarak 20-25 yaş grubunda alanın daha verimli dini tebliğ imkânı sağladığı düşüncesi diğer gruplardan dikkat çekici şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo 42.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

	Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak.	Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması.	Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak.	Bakış açısı kazanmak.	Eleştirel bakış açısı kazandırması.	Çocuk eğitimine katkı sağlaması.	Sorun çözümünde katkı sağlaması.	Katkı sağlamıyor.	Sağlıklı bir ruh hali.	Toplam
Lisans	68 34,9%	45 23,1%	37 19,0%	11 5,6%	4 2,1%	4 2,1%	18 9,2%	5 2,6%	3 1,5%	195 100,0%
Yüksek lisans	9 52,9%	0 0,0%	1 5,9%	4 23,5%	0 0,0%	1 5,9%	0 0,0%	2 11,8%	0 0,0%	17 100,0%
Toplam	77 36,3%	45 21,2%	38 17,9%	15 7,1%	4 1,9%	5 2,4%	18 8,5%	7 3,3%	3 1,4%	212 100,0%

Örneklem grubunun eğitim durumu lisans (f=195) olan katılımcılarında bulgular %34,9 (f=68) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %23,1 (f=45) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %19,0 (f=37) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, %9,2 (f=18) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %5,6 (f=11) “Bakış açısı kazanmak”, %2,6 (f=5) “Katkı sağlamıyor”, %2,1 (f=4) “Çocuk eğitime katkı sağlaması”, %2,1 (f=4) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” ve %1,5 (f=3) “Sağlıklı bir ruh hali” olarak saptanmıştır.

Eğitim durumu yüksek lisans (f=17) olan katılımcıların verileri %52,9 (f=9) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %23,5 (f=4) “Bakış açısı kazanmak”, %11,8 (f=2) “Katkı sağlamıyor”, %5,9 (f=1) “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak” ve %5,9 (f=1) “Çocuk eğitime katkı sağlaması” şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmada tespit edilen kazanımlar, Yenen’in çalışmasındaki (2016) insanları anlama, kendilik farkındalığı, olaylara ve konulara farklı bakış açıları geliştirme, dinin anlaşılması ve nasıl anlatılması gerektiği, eleştirel düşünme gibi noktalarda benzerlik göstermektedir. Buna ek olarak çalışmamız, Kayıklık’ın çalışmasında (2003) tespit ettiği bireysel kazanımlar ile de benzerlik göstermektedir. Bu bireysel kazanımlar

kısaca şu şekildedir: din psikolojisinin temel kavramlarını ve dinsel yaşayışın süreçlerini öğrenen birey kendi duygu, düşünce ve davranışlarını daha iyi anlayabilir. Dinsel yaşayışı ile ilgili bilinçli ve bilimsel gözlem yapabilir. Buna ek olarak kendisinin ve karşısındaki insanın dinsel duygu, düşünce ve davranışlarını doğru çözümleyebilen bir kişi, çevresiyle daha sağlıklı bir ilişki örüntüsü meydana getirir.

Tablo 43.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Bireysel Katkıları

	Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak.	Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması.	Dinin kişiyne etkilerinin farkına varmak.	Bakış açısı kazanmak.	Eleştirel bakış açısı kazandırması.	Çocuk eğitimine katkı sağlaması.	Sorun çözümünde katkı sağlaması.	Katkı sağlamıyor.	Sağlıklı bir ruh hali.	Toplam
Öğrenci	59 39,9%	44 29,7%	23 15,5%	5 3,4%	1 0,7%	3 2,0%	13 8,8%	0 0,0%	0 0,0%	148 100,0%
İmam	7 38,9%	0 0,0%	3 16,7%	3 16,7%	1 5,6%	0 0,0%	0 0,0%	4 22,2%	0 0,0%	18 100,0%
Öğretmen	11 23,9%	1 2,2%	12 26,1%	7 15,2%	2 4,3%	2 4,3%	5 10,9%	3 6,5%	3 6,5%	46 100,0%
Toplam	77 36,3%	45 21,2%	38 17,9%	15 7,1%	4 1,9%	5 2,4%	18 8,5%	7 3,3%	3 1,4%	212 100,0%

Araştırmamızın örneklem grubunda (f=212) yer alan öğrencilere dair bulgular (f=148) %39,9 (f=59) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %29,7 (f=44) “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, %15,5 (f=23) “Dinin kişiyne etkilerinin farkına varmak”, %8,8 (f=13) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %3,4 (f=5) “Bakış açısı kazanmak”, %2,0 (f=3) “Çocuk eğitime katkı sağlaması” ve %0,7 (f=1) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” şeklindedir.

Mesleği imam (f=18) olan katılımcılarda elde edilen veriler %38,9 (f=7) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %22,2 (f=4) “Katkı sağlamıyor”, %16,7 (f=3) “Bakış açısı kazanmak”, %16,7 (f=3) “Dinin kişiyne etkilerinin farkına varmak” ve %5,6 (f=1) “Eleştirel bakış açısı kazandırması” olarak saptanmıştır.

Araştırmamızda din psikolojisinin bireysel katkılarını öğretmenlerin (f=46) %26,1’i (f=12) “Dinin kişiyne etkilerinin farkına varmak”, %23,9’u (f=11) “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, %15,2’si (f=7) “Bakış açısı kazanmak”, %10,9’u (f=5) “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, %6,5’i (f=3) “Katkı sağlamıyor”, %6,5’i (f=3) “Sağlıklı bir ruh hali”, %4,3’ü (f=2) “Eleştirel bakış açısı kazandırması”, %4,3’ü (f=2)

“Çocuk eğitime katkı sağlaması” ve %2,2’si (f=1) “Daha verimli dini tebliğ imkanı sağlaması” olarak ifade ettiği tespit edilmiştir.

Her üç grupta da “kendimizi ve hedef kitleyi tanımanın” din psikolojisinin bireysel kazanımlarının en kabul gören kazanımı olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerde alanın daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması %29,7 gibi yüksek bir oranda iken öğretmen ve imamlarda en fazla %2,2’ de kalması dikkat çekici bir veridir. Buradan daha verimli dini tebliğ imkânının yalnızca teoride kaldığı; din hizmetleri verirken bu alanın pratikte böyle bir kazanımı sergileyemediği söylenebilir. Nitekim, öğrencilerde din psikolojisi eğitiminin bireysel düzeyde katkı sağlamadığını ifade eden yok iken, imamların %22,2’si (f=4) ve öğretmenlerin %6,5’i (f=3) alan eğitiminin bireysel olarak katkı sağlamadığını belirtmişlerdir.

4.8. Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

Tablo 44.

Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı.	9	4,0
Toplunun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak.	60	26,9
Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak.	30	13,5
Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak.	10	4,5
Topluma faydalı, vasıflı birey olmak.	8	3,6
Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması.	41	18,4
Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması.	38	17,0
Katkı sağlamıyor.	6	2,7
Konu hakkında yeterince bilgim yok.	21	9,4
Toplam	223	100,0

Din psikolojisinin toplumsal katkıları, çalışmamızda incelediğimiz konulardan biridir. Örneklem grubuna “Din psikolojisi dersi almanın bireysel, toplumsal ve mesleki yeterlilik açısından katkıları nelerdir?” sorusunun ikinci bölümü olan toplumsal katkılara dair bulgular Tablo 44’de verilmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların

%26,9'u (f=60) "Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak", 18,4'ü (f=41) "Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması", %17,0'si (f=38) "Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması", %13,5'i (f=30) "Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak", %9,4'ü (f=21) "Konu hakkında yeterince bilgim yok", %4,5'i (f=10) "Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak", %4,0'ü (f=9) "Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı", %3,6'sı (f=8) "Topluma faydalı, vasıflı birey olmak" ve %2,7'si (f=6) "Katkı sağlamıyor" yanıtlarını vermişlerdir.

Çalışmamızda elde edilen sonuçlar, Yenen'in (2016) bulguları ve Kayıklık'ın (2003) değerlendirmeleri ile benzerlik göstermektedir.

Öğretmen, müftü, vaiz, imam-hatip ve müezzinlik gibi insanlarla ilişkili mesleklerde kişinin bir yandan mesleki bilgi donanımı olması diğer yandan insanı çok iyi tanması zaruridir. Dinsel duygu, düşünce ve davranışları ele alan din psikolojisi mesleğin verimli bir şekilde icrasında önemlidir (Kayıklık, 2003).

Ailede eşler birbirlerinin davranışlarının altında yatan süreçleri bildikleri zaman, karşılıklı olarak daha saygılı ve hoşgörülü davranacaklar; birbirlerini anlayan eşler karşısındakini eleştirmek yerine yardımcı olacak ve aile içi huzur ve mutluluğu daha kolay sağlayacaklardır. Aynı şekilde, anne ve babaların çocuklarına karşı geliştirdikleri tutumlar kalıplaşmış tutumlar olduğunda ailede zaman zaman gerilimler yaşanabilmektedir. Otoriter yapı gerilimleri bastırsa bile yansımaları er geç ortaya çıkacaktır. Onun için anne ve babalara düşen görev, çocukların davranışlarını anlamak ve onlara uygun tutumlar geliştirmektir. Bu bağlamda ergenlik dönemi dinsel yaşayışı bilmek ailede çocuğun davranışlarına hoşgörü ile yaklaşmayı kolaylaştırmaktadır (Kayıklık, 2003).

Toplumla iç içe olan ve toplumun her kesiminden insanlarla karşı karşıya bulunan bir kişinin başarılı bir toplumsal yaşam için arasında yaşadığı insanların özelliklerini bilmesi bir zorunluluktur. Aynı şekilde toplumda görülen farklı din ve mezhep mensuplarını anlayabilmek için farklı dinsel inançların oluşumunda insanı güdüleyen bireysel ve toplumsal dinamiklerin algılanabilmesi gerekir. Bu algıyı sağlamada, din psikolojisi büyük bir işlev görebilir (Kayıklık, 2003).

Tablo 45.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

	Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık				Toplumsal sorunları,	Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması.	Katkı sağlamıyor.	Konu hakkında yeterince bilgin yok.	Toplam	
	Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı.	Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak.	ile daha rahat sosyal ilişki kurmak.	Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak.	Topluma faydalı, vasıflı birey olmak.	şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması.	katkı sağlaması.	Katkı sağlamıyor.	Konu hakkında yeterince bilgin yok.	Toplam
Kadın	7 4,3%	50 31,1%	20 12,4%	9 5,6%	5 3,1%	27 16,8%	27 16,8%	1 0,6%	15 9,3%	161 100,0%
Erkek	2 3,2%	10 16,1%	10 16,1%	1 1,6%	3 4,8%	14 22,6%	11 17,7%	5 8,1%	6 9,7%	62 100,0%
Toplam	9 4,0%	60 26,9%	30 13,5%	10 4,5%	8 3,6%	41 18,4%	38 17,0%	6 2,7%	21 9,4%	223 100,0%

Din psikolojisinin toplumsal katkıları kadınlarda %31,1 (f=50) oranında “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %16,8 (f=27) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %16,8 (f=27) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %12,4 (f=20) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %9,3 (f=15) “Konu hakkında yeterince bilgin yok”, %5,6 (f=9) “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak”, %4,3 (f=7) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı”, %3,1 (f=5) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” ve %0,6 (f=1) oranında “Katkı sağlamıyor” olarak saptanmıştır.

Erkeklerde ise din psikolojisinin toplumsal katkıları %22,6 (f=14) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %17,7 (f=11) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %16,1 (f=10) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %16,1 (f=10) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı”, %9,7 (f=6) “Konu hakkında yeterince bilgin yok”, %8,1 (f=5) “Katkı sağlamıyor”, %4,8 (f=3) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak”, %3,2 (f=2) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” ve %1,6 (f=1) oranlarında “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak” şeklinde tespit edilmiştir.

Bulgulardan hareketle, toplumun dini hayatını kavrama ve bilinçli olmanın kadınlar için daha fazla anlam ifade ettiği ve bu konuda daha hassas oldukları

söylenebilir. Ayrıca, toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak konusunda kadınların (31,1%) erkeklerden (%16,1) oldukça yüksek hassasiyet gösterdikleri görülmektedir. Diğer taraftan kadınlarda din psikolojisinin toplumsal katkı sağlamadığına dair cevapları %0,6 düzeyinde iken erkeklerde bu oranın %8,1'e ulaşması da dikkat çekmektedir. Bu durumda, kadınların toplumsal katkısı konusunda din psikolojisine daha olumlu baktıkları söylenebilir.

Tablo 46.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

			<i>Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak.</i>	<i>Her yaştan psikoloji sürecine hâkim olmak.</i>		<i>Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması.</i>	<i>Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması.</i>	<i>Katkı sağlamıyor.</i>	<i>Konu hakkında yeterince bilgim yok.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	5 3,4%	38 26,0%	23 15,8%	7 4,8%	6 4,1%	33 22,6%	17 11,6%	0 0,0%	17 11,6%	146 100,0%
26-40 yaş	2 3,5%	18 31,6%	4 7,0%	3 5,3%	1 1,8%	5 8,8%	17 29,8%	4 7,0%	3 5,3%	57 100,0%
41-60 yaş	2 10,0%	4 20,0%	3 15,0%	0 0,0%	1 5,0%	3 15,0%	4 20,0%	2 10,0%	1 5,0%	20 100,0%
Toplam	9 4,0%	60 26,9%	30 13,5%	10 4,5%	8 3,6%	41 18,4%	38 17,0%	6 2,7%	21 9,4%	223 100,0%

Din psikolojisinin toplumsal katkıları, yaş durumuna göre Tablo 46'da verilmiştir. Buna göre 20-25 (f=146) yaş grubunda bulgular, %26,0 (f=38) "Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak", %22,6 (f=33) "Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması", %15,8 (f=23) "Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak", %11,6 (f=17) "Daha kaliteli ve huzurlu

bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %11,6 (f=17) “Konu hakkında yeterince bilgim yok”, %4,8 (f=7) “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak”, %4,1 (f=6) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” ve %3,4 (f=5) oranlarında “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” şeklinde tespit edilmiştir.

Örneklemin 26-40 (f=57) yaş grubunda veriler %31,6 (f=18) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %29,8 (f=17) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %8,8 (f=5) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %7,0 (f=4) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %7,0 (f=4) “Katkı sağlamıyor”, %5,3 (f=3) “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak”, %5,3 (f=3) Konu hakkında yeterince bilgim yok”, %3,5 (f=2) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” ve %1,8 (f=1) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” şeklinde saptanmıştır.

Son olarak 41-60 (f=20) yaş grubunda bulgular %20,0 (f=4) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %20,0 (f=4) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %15,0 (f=3) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %15,0 (f=3) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %10,0 (f=2) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı”, %10,0 (f=2) “Katkı sağlamıyor”, %5,0 (f=1) “Konu hakkında yeterince bilgim yok” ve %5,0 (f=1) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” şeklinde görülmüştür.

Bulgulara göre, “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak” her yaş grubu için toplumsal kazanım açısından büyük öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte 26-40 ve 41-60 yaş gruplarının huzurlu bir topluma vurgu yaptığı da görülmektedir. Bu duruma yaş ilerledikçe insanların düzen, sükûnet ve huzur aramasının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 47.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

	Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık				Toplumsal sorunları,	Daha kaliteli ve				
	Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı.	Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak.	Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak.	Her yaştan psikolojik sürecine hakim olmak.	Topluma faydalı, vasıflı birey olmak.	şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması.	huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması.	Katkı sağlamıyor.	Konu hakkında yeterince bilgin yok.	Toplam
Lisans	9 4,4%	54 26,2%	29 14,1%	8 3,9%	8 3,9%	39 18,9%	35 17,0%	4 1,9%	20 9,7%	206 100,0%
Yüksek lisans	0 0,0%	6 35,3%	1 5,9%	2 11,8%	0 0,0%	2 11,8%	3 17,6%	2 11,8%	1 5,9%	17 100,0%
Toplam	9 4,0%	60 26,9%	30 13,5%	10 4,5%	8 3,6%	41 18,4%	38 17,0%	6 2,7%	21 9,4%	223 100,0%

Eğitim durumu lisans olan örneklem grubunda bulgular %26,2 (f=54) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %18,9 (f=39) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %17,0 (f=35) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %14,1 (f=29) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %9,7 (f=20) “Konu hakkında yeterince bilgin yok”, %4,4 (f=9) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı”, %3,9 (f=8) “Her yaştan psikolojik sürecine hakim olmak”, %3,9 (f=8) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” ve %1,9 (f=4) “Katkı sağlamıyor” olarak saptanmıştır.

Eğitim durumu yüksek lisans olan örneklem grubunda veriler %35,3 (f=6) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %17,6 (f=3) “Daha kaliteli ve huzurlu toplum inşasında katkı sağlaması”, %11,8 (f=2) “Her yaştan psikolojik sürecine hakim olmak”, %11,8 (f=2) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %11,8 (f=2) “Katkı sağlamıyor”, %5,9 (f=1) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak” ve %5,9 (f=1) “Konu hakkında yeterince bilgin yok” şeklinde tespit edilmiştir.

Bulgulara baktığımızda, her ne kadar iki grup arasında bazı seçenekler açısından farklılık olduğu görülse de örneklemde yüksek lisans grubunun daha az temsil edilmesi ve ilgili hücrelerde çok az yığılma olması sebebiyle eğitim durumunun, din psikolojisinin toplumsal katkıları noktasında bize belirgin bir farklılık doğurmadığını

söyleyebiliriz. Nitekim yüksek lisans düzeyindeki katılımcı sayısı 17’dir ve bir katılımcı bir hücrede temsil edilse oran olarak %5,9’a karşılık gelmektedir.

Tablo 48.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Toplumsal Katkıları

	<i>Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı.</i>	<i>Toplumsal dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak.</i>	<i>Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak.</i>	<i>Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak.</i>	<i>Topluma faydalı, vasıflı birey olmak.</i>	<i>Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması.</i>	<i>Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması.</i>	<i>Katı sağlamıyor.</i>	<i>Konu hakkında yeterince bilgim yok.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	7 4,4%	43 27,0%	25 15,7%	7 4,4%	7 4,4%	33 20,8%	19 11,9%	0 0,0%	18 11,3%	159 100,0%
İmam	1 5,6%	2 11,1%	3 16,7%	0 0,0%	1 5,6%	3 16,7%	4 22,2%	4 22,2%	0 0,0%	18 100,0%
Öğretmen	1 2,2%	15 32,6%	2 4,3%	3 6,5%	0 0,0%	5 10,9%	15 32,6%	2 4,3%	3 6,5%	46 100,0%
Toplam	9 4,0%	60 26,9%	30 13,5%	10 4,5%	8 3,6%	41 18,4%	38 17,0%	6 2,7%	21 9,4%	223 100,0%

Din psikolojisinin toplumsal katkılarını öğrenci (f=159) katılımcılar sırasıyla %27,0 (f=43) “Toplumsal dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %20,8 (f=33) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %15,7 (f=25) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %11,9 (f=19) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %11,3 (f=18) “Konu hakkında yeterince bilgin yok”, %4,4 (f=7) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı”, %4,4 (f=7) “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak” ve %4,4 (f=7) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” şeklinde ifade etmiştir.

Din psikolojisinin toplumsal katkıları imamlar (f=18) için %22,2 (f=4) “Katkı sağlamıyor”, %22,2 (f=4) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %16,7 (f=3) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %11,1 (f=2) “Toplumsal dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %5,6 (f=1) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” ve %5,6 (f=1) “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” şeklinde saptanmıştır.

Din psikolojisinin toplumsal katkıları öğretmenlerde (f=46) %32,6 (f=15) “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, %32,6 (f=15) “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, %10,9 (f=5) “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, %6,5 (f=3) “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak”, %6,5 (f=3) “Konu hakkında yeterince bilgim yok”, %4,3 (f=2) “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, %4,3 (f=2) “Katkı sağlamıyor” ve %2,2 (f=1) “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” olarak belirlenmiştir.

Din psikolojisi alanının, toplumun dini hayatını anlama ve bilinçli olma noktasında teori (öğrenciler) ve pratikte (öğretmenler) önemli kazanımlar sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin “daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması” (%32,6) noktasında diğer gruplardan ayrıldığı; toplumun geleceğini şekillendirirken din psikolojisinin etkili olduğunu düşündükleri söylenebilir. Bir diğer önemli nokta imamların din psikolojisinin katkı sağlamadığına (%22,2) yönelik düşünceleridir. Öğrencilerde bu oran %0 iken öğretmenlerde yalnızca %4,3’tür.

4.9. Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

Tablo 49.

Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

	Frekans	Yüzde
Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar.	21	9,4
Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar.	23	10,3
Meslekte daha verimli olmak.	70	31,4
Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek.	21	9,4
Kaliteli iletişim sağlaması.	23	10,3
Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak.	15	6,7
Katkı sağlamıyor.	6	2,7
Bakış açısı kazanmak.	6	2,7
Fikrim yok.	38	17,0
Toplam	223	100,0

Çalışmanın bu kısmında mesleki açıdan din psikolojisinin ne gibi katkıları olduğunu sorgulandı. Alanın mesleki katkılarına dair veriler %31,4 (f=70) “Meslekte

daha verimli olmak”, %10,3 (f=23) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %10,3 (f=23) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %9,4 (f=21) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %9,4 (f=21) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %6,7 (f=15) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %2,7 (f=6) “Bakış açısı kazanmak”, %2,7 (f=6) “Katkı sağlamıyor” ve %17,0 (f=38) oranında “Fikrim yok” olarak saptanmıştır.

Tablo 50.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

	Din psikolojisi									
	bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar.	Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar.	Meslekte daha verimli olmak.	Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek.	Kaliteli iletişim sağlaması.	Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak.	Katkı sağlamıyor.	Bakış açısı kazanmak.	Fikrim yok.	Toplam
Kadın	19 11,8%	17 10,6%	52 32,3%	16 9,9%	18 11,2%	10 6,2%	2 1,2%	2 1,2%	25 15,5%	161 100,0%
Erkek	2 3,2%	6 9,7%	18 29,0%	5 8,1%	5 8,1%	5 8,1%	4 6,5%	4 6,5%	13 21,0%	62 100,0%
Toplam	21 9,4%	23 10,3%	70 31,4%	21 9,4%	23 10,3%	15 6,7%	6 2,7%	6 2,7%	38 17,0%	223 100,0%

Alanın mesleki katkılarının neler olduğunu sorduğumuzda kadın (f=161) katılımcıların %35,3’ü (f=52) “Meslekte daha verimli olmak”, %15,5’i (f=25) “Fikrim yok”, %11,8’i (f=19) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %11,2 (f=18) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %10,6’sı (f=17) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %9,9’u (f=16) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %6,2’si (f=10) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %1,2’si (f=2) “Katkı sağlamıyor” ve %1,2’sinin ise (f=2) “Bakış açısı kazanmak” şeklinde kendilerini ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Örneklemin erkek (f=62) katılımcılarının yanıtları %29,0 (f=18) “Meslekte daha verimli olmak”, %21,0 (f=13) “Fikrim yok”, %9,7 (f=6) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %8,1 (f=5) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %8,1 (f=5) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %8,1 (f=5) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %6,5 (f=4) “Katkı sağlamıyor”, %6,5 (f=4)

“Bakış açısı kazanmak” ve %3,2 (f=2) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar” olarak görülmüştür.

Her iki cinsiyette de din psikolojisinin mesleğin daha verimli icra edilmesine katkı sağladığı görüşünün dikkat çekici oranlarda olduğu söylenebilir. Buna ek olarak erkekler din psikolojisinin tebliğde kullanımının etkili olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 51.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

	<i>Din psikolojisi</i>									
	<i>bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar.</i>	<i>Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar.</i>	<i>Meslekte daha verimli olmak.</i>	<i>Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek.</i>	<i>Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak.</i>	<i>Kaliteli iletişim sağlaması.</i>	<i>Bakış açısı kazanmak.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>	
20-25	16	10	48	15	18	6	0	0	33	146
yaş	11,0%	6,8%	32,9%	10,3%	12,3%	4,1%	0,0%	0,0%	22,6%	100,0%
26-40	4	11	14	6	2	7	5	4	4	57
yaş	7,0%	19,3%	24,6%	10,5%	3,5%	12,3%	8,8%	7,0%	7,0%	100,0%
41-60	1	2	8	0	3	2	1	2	1	20
yaş	5,0%	10,0%	40,0%	0,0%	15,0%	10,0%	5,0%	10,0%	5,0%	100,0%
Toplam	21	23	70	21	23	15	6	6	38	223
	9,4%	10,3%	31,4%	9,4%	10,3%	6,7%	2,7%	2,7%	17,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Örneklemin 20-25 (f=146) yaş grubunda %32,9 (f=48) “Meslekte daha verimli olmak” yanıtı ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla %22,6 (f=33) “Fikrim yok”, %12,3 (f=18) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %11,0 (f=16) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %10,3 (f=15) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %6,8 (f=10) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar” ve %4,1 (f=6) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak” yanıtları takip etmiştir.

26-40 (f=57) yaş grubunda bulgular %24,6 (f=14) “Meslekte daha verimli olmak”, %19,3 (f=11) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %12,3 (f=7) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %10,5 (f=6) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %8,8 (f=5) “Katkı sağlamıyor”, %7,0 (f=4) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %7,0 (f=4) “Bakış açısı

kazanmak”, %7,0 (f=4) “Fikrim yok” ve %3,5 (f=2) “Kaliteli iletişim sağlaması” olarak saptanmıştır.

41-60 (f=20) yaş grubunda alanın mesleki katkılarına dair veriler %40,0 (f=8) “Meslekte daha verimli olmak”, %15,0 (f=3) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %10,0 (f=2) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %10,0 (f=2) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %10,0 (f=2) “Bakış açısı kazanmak”, %5,0 (f=1) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %5,0 (f=1) “Katkı sağlamıyor” ve %5,0 (f=1) “Fikrim yok” olarak tespit edilmiştir.

Örneklemdaki bütün yaş grupları alanın meslekte verimi arttırdığı noktasında hemfikirken, 41-60 yaş grubu için soru ve sorunlara daha bilinçli yanıt vermede alanın yeterli olmadığı söylenebilir. Buna ek olarak 20-25 yaş grubunun ağırlıklı olarak öğrenci olduğu göz önünde bulundurulursa ve öğrencilerin henüz meslek hayatına atılmamış olması sebebiyle din psikolojisinin mesleki katkılarını sorduğumuz ilgili soruda %22,6 (f=33) “Fikrim yok” yanıtını vermeleri bir ölçüde normal karşılanabilir. Nitekim fikri olmayanların oranı 26-40 yaş grubunda %7,0; 41-60 yaş grubunda ise yalnızca %5,0 oranındadır.

Tablo 52.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

	Din psikolojisi									
	bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar.	Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar.	Meslekte daha verimli olmak.	Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek.	Meslekte daha kaliteli iletişim sağlaması.	hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak.	Katkı sağlamıyor.	Bakış açısı kazanmak.	Fikrim yok.	Toplam
Lisans	21 10,2%	17 8,3%	65 31,6%	21 10,2%	23 11,2%	14 6,8%	4 1,9%	6 2,9%	35 17,0%	206 100,0%
Yüksek lisans	0 0,0%	6 35,3%	5 29,4%	0 0,0%	0 0,0%	1 5,9%	2 11,8%	0 0,0%	3 17,6%	17 100,0%
Toplam	21 9,4%	23 10,3%	70 31,4%	21 9,4%	23 10,3%	15 6,7%	6 2,7%	6 2,7%	38 17,0%	223 100,0%

Eğitim durumu lisans (f=206) olan katılımcılarda alanın mesleki katkılarına yönelik düşünceleri %31,6 (f=65) “Meslekte daha verimli olmak”, %17,0 (f=35) “Fikrim yok”, %11,2 (f=23) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %10,2 (f=21) “Din psikolojisi

bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %10,2 (f=21) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %8,3 (f=17) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %6,8 (f=14) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %2,9 (f=6) “Bakış açısı kazanmak” ve %1,9 (f=4) “Katkı sağlamıyor” olarak belirlenmiştir.

Eğitim durumu yüksek lisans (f=17) olan katılımcılarda bulgular %35,3 (f=6) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %29,4 (f=5) “Meslekte daha verimli olmak”, %17,6 (f=3) “Fikrim yok”, %11,8 (f=2) “Katkı sağlamıyor” ve %5,9 (f=1) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak” şeklinde tespit edilmiştir.

Bulgulara göre, meslekte daha verimli olmada her iki eğitim durumunda benzerlik görülürken, öğrencileri daha iyi anlama noktasında farklılaşma bulunmaktadır. Yüksek lisans grubu alanın bu konuda faydalı olduğunu düşünürken lisans grubunun ilgili konuya aynı oranda önem vermediği söylenebilir.

Tablo 53.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Mesleki Katkıları

	<i>Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar.</i>	<i>Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar.</i>	<i>Meslekte daha verimli olmak.</i>	<i>Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek.</i>	<i>Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak.</i>	<i>Kaliteli iletişim sağlaması.</i>	<i>Katkı sağlamıyor.</i>	<i>Bakış açısı kazanmak.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	17 10,7%	12 7,5%	50 31,4%	15 9,4%	21 13,2%	8 5,0%	0 0,0%	0 0,0%	36 22,6%	159 100,0%
İmam	1 5,6%	0 0,0%	6 33,3%	1 5,6%	1 5,6%	2 11,1%	3 16,7%	3 16,7%	1 5,6%	18 100,0%
Öğretmen	3 6,5%	11 23,9%	14 30,4%	5 10,9%	1 2,2%	5 10,9%	3 6,5%	3 6,5%	1 2,2%	46 100,0%
Toplam	21 9,4%	23 10,3%	70 31,4%	21 9,4%	23 10,3%	15 6,7%	6 2,7%	6 2,7%	38 17,0%	223 100,0%

Meslek değişkenine göre alanın mesleki katkılarının değerlendirilmesi tarafımızca önem arz etmektedir. Zira örneklemin büyük kısmını oluşturan öğrencilerin varsayımlarını, öğretmen ve imamların tecrübeleriyle karşılaştırmak ve sağlama yapmak değerli veriler elde etmemizi sağlayacaktır.

Örneklem grubundan öğrenci (f=159) olanların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular %31,4 (f=50) “Meslekte daha verimli olmak”, %22,6 (f=36) “Fikrim yok”, %13,2 (f=21) “Kaliteli iletişim sağlaması”, %10,7 (f=17) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %9,4 (f=15) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %7,5 (f=12) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar” ve %5,0 (f=8) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak” şeklinde tespit edilmiştir.

Mesleği imam (f=18) olan örneklem grubundan (f=223) elde edilen veriler %33,3 (f=6) “Meslekte daha verimli olmak”, %16,7 (f=3) “Katkı sağlamıyor”, %16,7 (f=3) “Bakış açısı kazanmak”, %11,1 (f=2) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %5,6 (f=1) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %5,6 (f=1) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %5,6 (f=1) “Kaliteli iletişim sağlaması” ve %5,6 (f=1) “Fikrim yok” olarak görülmüştür.

Örneklemin (f=223) mesleği öğretmen (f=46) olanlardan elde edilen bulgular ise %30,4 (f=14) “Meslekte daha verimli olmak”, %23,9 (f=11) “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlar”, %10,9 (f=5) “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, %10,9 (f=5) “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak”, %6,5 (f=3) “Din psikolojisi bilgisi, tebliğ yapan kişiye destek sağlar”, %6,5 (f=3) “Katkı sağlamıyor”, %6,5 (f=3) “Bakış açısı kazanmak”, %2,2 (f=1) “Kaliteli iletişim sağlaması” ve %2,2 (f=1) “Fikrim yok” olarak saptanmıştır.

Öğrencilerin fikirlerini “teorik” düzeyde varsayarsak öğretmen ve imamların görüşleri uygulamada aktif olanların tecrübeleri “pratik” olarak değerlendirilebilir. Meslekte daha verimli olma noktasında alanın hem teoride hem de pratikte başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim, her üç grupta da meslekte daha verimli olmaya katkı, %30’un üstünde gerçekleşmiştir. Alanın bir başka mesleki katkısına “farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilme” örnek olarak gösterilebilir. Örnekleimde özellikle öğretmen grubu tarafından dikkat çekici bir oranda alanın bu kazanımı sağladığı söylenebilir.

4.10. Din Psikolojisi Dersinin Eksik Yönleri Hakkındaki Düşünceler

Tablo 54.

Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Eksik yönü var.	114	51,1
Yeterli bilgiye sahip değilim.	49	22,0
Eksik yönü yok.	60	26,9
Toplam	223	100,0

Alanın daha işlevsel nasıl olabileceğini araştırmak amacıyla çalışmamızda “Din psikolojisi dersinin eksik olduğunu gördüğünüz yönleri var mı? Varsa nedenleriyle birlikte açıklayınız” sorusu örneklem grubuna sorulmuştur. Cevaplardan elde edilen bulgular iki aşamada incelenecektir. Birinci aşamada örneklemin alanı ne kadar eksik bulduğu, ikinci aşamada bu eksiklerin neler olduğu ayrıntılı olarak incelenecektir.

Örneklemin %51,1’i (f=114) din psikolojisinin eksik yönleri olduğunu, %26,9’u (f=60) alanın eksik yönlerinin olmadığını ve %22,0’sinin ise bu konuda yorum yapabilecek yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade ettikleri görülmüştür.

Tablo 55.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	<i>Eksik yönü var.</i>	<i>Yeterli bilgiye sahip değilim.</i>	<i>Eksik yönü yok.</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	84	35	42	161
	52,2%	21,7%	26,1%	100,0%
Erkek	30	14	18	62
	48,4%	22,6%	29,0%	100,0%
Toplam	114	49	60	223
	51,1%	22,0%	26,9%	100,0%

Kadın (f=161) katılımcıların %52,2’si (f=84) din psikolojisinin eksikleri hakkında “Eksik yönü var”, %26,1’i (f=42) “Eksik yönü yok” ve %21,7’si (f=35) “Yeterli bilgiye sahip değilim”; erkek (f=62) katılımcıların %48,4’ü (f=30) “Eksik yönü

var”, %29,0 (f=18) “Eksik yönü yok” ve %22,6 (f=14) “Yeterli bilgiye sahip değilim” yanıtlarını vermişlerdir.

Her iki grupta da din psikolojisinin eksikleri olduğu düşünülmektedir. Bu sonuç, ilgili sorunun genel bir soru olması; din psikolojisi dersinin işlenişi, konuları, yöntemi, araştırmaları, araştırmacıları, kaynakları ve süresi gibi pek çok açıdan eksiklikleri kapsamaması sebebiyle doğal karşılanmalıdır.

Tablo 56.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	<i>Eksik yönü var.</i>	<i>Yeterli bilgiye sahip değilim.</i>	<i>Eksik yönü yok.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	71	29	46	146
	48,6%	19,9%	31,5%	100,0%
26-40 yaş	35	10	12	57
	61,4%	17,5%	21,1%	100,0%
41-60 yaş	8	10	2	20
	40,0%	50,0%	10,0%	100,0%
Toplam	114	49	60	223
	51,1%	22,0%	26,9%	100,0%

Örneklemin 20-25 (f=146) yaş grubunda din psikolojisinin eksik yönleri olup olmadığına dair yanıtlar %48,6 (f=71) “Eksik yönü var”, %31,5 (f=46) “Eksik yönü yok” ve %19,9 (f=29) “Yeterli bilgiye sahip değilim” olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların 26-40 (f=57) yaş grubunda veriler %61,4 (f=35) “Eksik yönü var”, %21,1 (f=12) “Eksik yönü yok” ve %17,5 (f=10) “Yeterli bilgiye sahip değilim” şeklinde tespit edilmiştir.

Diğer taraftan, 41-60 (f=20) yaş grubunda bulgular %50,0 (f=10) “Yeterli bilgiye sahip değilim”, %40,0 (f=8) “Eksik yönü var” ve %10,0 (f=2) “Eksik yönü yok” olarak saptanmıştır.

Bulgular değerlendirildiğinde her üç yaş grubunda da din psikolojisinin eksik yönlerinin olduğu düşüncesinin dikkat çekici bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir [20-25 yaş, %48,6 (f=71); 26-40 (f=57) yaş, %61,4 (f=35); 41-60 (f=20) yaş, %40,0

(f=8)]. Bu durum, iki şekilde yorumlanabilir; birincisi, gerçekten eksiklikler olabilir, ikincisi ise, din psikolojisinden beklentinin yüksek olması, böyle bir sonucu doğurmuş olabilir. Bunlara ek olarak, yaş ilerledikçe din psikolojisinin eksik yönü olmadığına dair düşüncenin azaldığı görülmektedir. Bu sebeple alanın, hayatın farklı evrelerindeki ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kaldığı söylenebilir.

Tablo 57.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	<i>Eksik yönü var.</i>	<i>Yeterli bilgiye sahip değilim.</i>	<i>Eksik yönü yok.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	105	44	57	206
	51,0%	21,4%	27,7%	100,0%
Yüksek lisans	9	5	3	17
	52,9%	29,4%	17,6%	100,0%
Toplam	114	49	60	223
	51,1%	22,0%	26,9%	100,0%

Eğitim durumu lisans (f=206) olan katılımcıların ilgili soruya cevapları %51,0 (f=105) “Eksik yönü var”, %27,7 (f=57) “Eksik yönü yok” ve %21,4 (f=44) “Yeterli bilgiye sahip değilim” şeklinde iken, eğitim durumu yüksek lisans olan katılımcılarda elde edilen veriler %52,9 (f=9) “Eksik yönü var”, %29,4 (f=5) “Yeterli bilgiye sahip değilim” ve %17,6 (f=3) “Eksik yönü yok” olarak saptanmıştır.

Her iki grupta din psikolojisinin eksik yönlerinin olduğuna dair kanaat benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte eğitim durumu lisans olan katılımcılarda alanın eksik yönü olmadığına dair düşünce yüksek lisansa göre %10,0 daha yüksek çıkmaktadır. Buradan, lisans grubunun düşüncelerinin yüksek lisansa göre daha teorik kalması ve yüksek lisans grubunun alana dair bilgilerinin daha üst düzeyde olmasının etkili olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 58.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	<i>Eksik yönü var.</i>	<i>Yeterli bilgiye sahip değilim.</i>	<i>Eksik yönü yok.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	80	32	47	159
	50,3%	20,1%	29,6%	100,0%
İmam	11	3	4	18
	61,1%	16,7%	22,2%	100,0%
Öğretmen	23	14	9	46
	50,0%	30,4%	19,6%	100,0%
Toplam	114	49	60	223
	51,1%	22,0%	26,9%	100,0%

Örneklemin öğrenci grubuna dair bulgular %50,3 (f=80) “Eksik yönü var”, %29,6 (f=47) “Eksik yönü yok” ve %20,1 (f=32) “Yeterli bilgiye sahip değilim” şeklinde görülmüştür.

Meslek durumu imam (f=18) olan katılımcılarda veriler %61,1 (f=11) “Eksik yönü var”, %22,2 (f=4) “Eksik yönü yok” ve %16,7 (f=3) “Yeterli bilgiye sahip değilim” olarak saptanmıştır.

Öğretmenlerde (f=46) ise bulgular %50,0 (f=23) “Eksik yönü var”, %30,4 (f=14) “Yeterli bilgiye sahip değilim” ve %19,6 (f=9) “Eksik yönü yok” şeklinde tespit edilmiştir.

Her üç grupta da alanın eksiklerinin olduğuna dair görüş %50,0 ve üzerindedir. İmamların bu fikri diğerlerinden daha yüksek bir oranda benimsemesi dikkat çekmektedir.

4.10.1. Din Psikolojisi Dersinin Eksik Görülen Yönleri

Tablo 59.

Din Psikolojisinin Eksik Görülen Yönleri

	Frekans	Yüzde
Kaynakların sübjektif bilgi vermesi sebebiyle ders sürecinde bilimsel olamamak.	2	1,8
Ders ezbere dayalı; pratik yok.	22	19,3
Yeteri kadar örnek verilmediği için ders yeteri kadar net anlaşılamıyor.	5	4,4
Bazı konulara yeterince önem verilmiyor.	17	14,9
Karşılaştığımız sorunlara çözüm üretmede yetersiz.	5	4,4
Teorik yönü çok fazla.	9	7,9
Batı temelli din psikolojisi yerine İslam temelli din psikolojisi işlenmeli.	15	13,2
Dil ağır ve konular yüzeysel işleniyor.	7	6,1
Din psikolojisi dersi daha fazla kaynaktan işlenmeli.	4	3,5
Ders süresi yeterli değil.	5	4,4
Alanda yapılan araştırmalar yetersiz.	5	4,4
Konular güncel değil; çağa uymuyor.	10	8,8
Alan hocaları kendini geliştirmeli.	5	4,4
Öğretmenlere seminerlerde tekrar bu ders verilmeli.	1	,9
Kadın psikolojisine ayrıca yer verilmeli.	1	,9
Onarım terapileri öğretilmeli.	1	,9
Toplam	114	100,0

Konuyla ilgili olarak daha önce sorduğumuz “Din psikolojisi dersinin eksik olduğunu gördüğünüz yönleri var mı? Varsa nedenleriyle birlikte açıklayınız” şeklindeki sorumuza örneklemin (f=223) %51,1’i (f=114) “Eksik yönü var” şeklinde yanıt vermişti (Bkz. Tablo 54).

Araştırmanın konuyla ilgili ikinci aşamasında, eksikliklerin neler olduğu analiz edilecektir. Çalışmada “Eksik yönü var” yanıtını veren katılımcıların açıklamaları analiz

edildiğinde ulaşılan bulguların %19,3 (f=22) “Ders ezbere dayalı; pratik yok”, %14,9 (f=17) “Bazı konulara yeterince önem verilmiyor”, %13,2 (f=15) “Batı temelli din psikolojisi yerine İslam temelli din psikolojisi işlenmeli”, %8,8 (f=10) “Konular güncel değil; çağa uymuyor”, %7,9 (f=9) “Teorik yönü çok fazla”, %6,1 (f=7) “Dil ağır ve konular yüzeysel işleniyor”, %4,4 (f=5) “Karşılaştığımız sorunlara çözüm üretmede yetersiz”, %4,4 (f=5) “Yeteri kadar örnek verilmediği için ders yeteri kadar net anlaşılamıyor”, %4,4 (f=5) “Ders süresi yeterli değil”, %4,4 (f=5) “Alanda yapılan araştırmalar yetersiz”, %4,4 (f=5) “Alan hocaları kendini geliştirmeli”, %3,5 (f=4) “Din psikolojisi dersi daha fazla kaynaktan işlenmeli”, %1,8 (f=2) “Kaynakların subjektif bilgi vermesi sebebiyle ders sürecinde bilimsel olamamak”, %0,9 (f=1) “Öğretmenlere seminerlerde tekrar bu ders verilmeli”, %0,9 (f=1) “Kadın psikolojisine ayrıca yer verilmeli” ve %0,9 (f=1) “Onarım terapileri öğretilmeli” şeklinde olduğu saptanmıştır.

Bulgular değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak dersin eğitimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Nitekim en çok eksiklik olarak ifade edilen ilk üç konunun %19,3 (f=22) “Ders ezbere dayalı; pratik yok”, %14,9 (f=17) “Bazı konulara yeterince önem verilmiyor”, %13,2 (f=15) “Batı temelli din psikolojisi yerine İslam temelli din psikolojisi işlenmeli” şeklinde çıkması bu durumu desteklemektedir.

Din psikolojisi, diğer bilim dallarına göre, gelişmekte olan bir bilim dalıdır. Hatta bazı çalışmalarda din psikolojisinin Türkiye’de ergenlik döneminde olduğuna dair benzetmeler de yapılmaktadır. Bu sebeple gerek teorik gerekse uygulamada eksikliklerin olması normal karşılanmalıdır. Beklentilerin çok ve çeşitli olmasının sebeplerinden birisi de bu olabilir. Diğer taraftan, çok farklı konuda eksiklik görülmesi, daha önce de belirttiğimiz gibi alan açısından beklentinin yüksek olduğunu gösterir ki, bu yönüyle sevindirici bir sonuçtur.

Din psikolojisinin eksik yönleri hakkında daha önce yapılmış olan Hökelekli (2016), Şahin (2013), Ok (2006) ve Yenen’in (2016) çalışmalarında da değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Hökelekli, tüm kültürler için genel geçer, evrensel, tek tip bir insan tasavvurunun gerçek dünyada bir karşılığı olmadığını, Batı ile Doğu’nun temelde bir uyumsuzluğa sahip olduğunu, dolayısıyla din psikolojisinin bulunduğu kültüre özgü şekillenmesi gerektiğini; Müslümanların kendi bilim geleneğini inşa etmeleri zarureti ve görevinin bulunduğunu ifade etmektedir. Buna ek olarak aynı sebeple alan araştırmalarında kullanılan ölçeklerin de kendi kültürümüz açısından güvenilirlik ve geçerliliğinin sorunlu olduğunu ve en kısa sürede kendi kültür renklerimizi yansıtacak “İslam

Dindarlık Ölçeği” gibi ölçeklerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Hökelekli, 2016).

Şahin, çalışmasında (2013) Hökelekli’nin düşüncelerine paralel konulara değinmiş; Batı ile Doğu’nun temeldeki uyumsuzluğuna din psikolojisinin yerel kültürel özellikleri önceleyen bir alt dalı olarak İslam Psikolojisine dikkat çekmiştir. Şahin, İslam Psikolojisini, otoritesini dinî naslardan almayan hem süjesi hem de objesi insan olan, modern bilimin yöntemlerini kullanan, İslam kültürü içinde yaşayan insanların davranışlarını kendi kültürel özellikleri çerçevesinde inceleyen bir alt dal olarak betimlemiştir (Şahin, 2013).

Ok, araştırmasında (2006) din psikolojisi çalışmalarının bireysel ve birbirinden kopuk yapıldığını, alanın düzenlenebilecek ortak proje ve meslektaşlar arası iş birliklerine ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bunun yanında yıllık seminer toplantılarının Türkiye’deki din psikolojisi geleneği için önemine dikkat çekmiştir.

Yenen (2016), ülkemizdeki akademisyenlerin zihin dünyalarında din psikolojisinin varlığı, önemi ve sınırlarının belirgin olmadığını, henüz Türkiye’deki din psikologlarının kendi kültürümüzün temel kaynaklarıyla temas halinde ortak bir ideoloji oluşturamadığını düşünmektedir. Buna ek olarak din psikolojisinin saha, kaynak ve metotlarını gözden geçirerek yeniden tanımının yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

4.11. Din Psikolojisinden Beklentiler

Araştırmada din psikolojisi dersi almış olan öğrenciler, MEB’de görevli öğretmenler ve din görevlilerinin alana bakışları ve din psikolojisi dersinden beklentileri bu alanı daha ileriye taşımak için nabızı tutulması gereken bir konudur.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle örneklemin din psikolojisinden beklentisinin olup olmadığı, daha sonra değişkenlere göre beklentinin nasıl şekillendiği, son olarak da beklentilerin neler olduğu ele alınacaktır.

Tablo 60.

Din Psikolojisinden Beklenti Durumu

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Beklentisi olanlar.	178	79,8
Beklentisi olmayanlar.	45	20,2
Toplam	223	100,0

Çalışmada öncelikle “Din psikolojisinden beklentilerinizi kısaca yazınız” şeklindeki soru ile genel olarak örneklemin (f=223) alandan beklentilerinin olup olmadığı, daha sonra beklentilerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bulgulara göre, örneklemin %79,8’inin (f=178) bu alandan beklentisinin olduğu, %20,2’sinin (f=45) ise bir beklentisinin olmadığı görülmüştür.

Tablo 61.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu

	<i>Beklentisi olanlar.</i>	<i>Beklentisi olmayanlar.</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	131	30	161
	81,4%	18,6%	100,0%
Erkek	47	15	62
	75,8%	24,2%	100,0%
Toplam	178	45	223
	79,8%	20,2%	100,0%

Cinsiyete göre beklentinin nasıl şekillendiği analiz edildiğinde, kadın katılımcıların %81,4’ü (f=131) alandan beklenti içerisindeyken, %18,6’sının (f=30) din psikolojisinden bir beklentisinin olmadığı görülmüştür. Erkeklerin ise %75,8’i (f=47) alandan bir beklenti içerisindeyken, %24,2’sinin (f=15) herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Buna göre, kadınların din psikolojisinden beklentilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 62.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu

	<i>Beklentisi olanlar.</i>	<i>Beklentisi olmayanlar.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	118 80,8%	28 19,2%	146 100,0%
26-40 yaş	47 82,5%	10 17,5%	57 100,0%
41-60 yaş	13 65,0%	7 35,0%	20 100,0%
Toplam	178 79,8%	45 20,2%	223 100,0%

Yaş değişkenine göre din psikolojisinden beklentinin nasıl şekillendiği analiz edildiğinde, 20-25 (f=146) yaş grubunda %80,8 (f=118); 26-40 (f=57) yaş grubunda %82,5 (f=47) ve 41-60 yaş grubunda %65,0 (f=13) oranında beklentinin olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan alandan beklentisi olmayanların 20-25 yaş grubunda %19,2 (f=28), 26-40 yaş grubunda %17,5 (f=10), 41-60 yaş grubunda ise %35,0 (f=7) oranında olduğu belirlenmiştir.

Bulgular, 20-25 ve 26-40 yaş gruplarında din psikolojisinden beklentisi olmayanların oranlarının benzerlik gösterirken (sırasıyla, %19,2, 17,5%), 41-60 yaş grubunda (%35,0) alandan beklentisi olmayanların dikkat çekici bir oranda arttığı söylenebilir.

Tablo 63.

Eğitim Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu

	<i>Beklentisi olanlar.</i>	<i>Beklentisi olmayanlar.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	163 79,1%	43 20,9%	206 100,0%
Yüksek lisans	15 88,2%	2 11,8%	17 100,0%
Toplam	178 79,8%	45 20,2%	223 100,0%

Örneklemin eğitim durumu lisans olanlarda alandan beklentileri %79,1 (f=163) oranındayken, eğitim durumu yüksek lisans olanlarda %88,2 (f=15) şeklinde olduğu görülmüştür. Buna ek olarak örnekleme lisans eğitimi alanlardan alandan beklentisi olmayanlar %20,9 (f=43), yüksek lisans eğitim durumunda olanlarda ise %11,8 (f=2) oranında olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, her iki grupta da alandan beklentiler yüksek olmakla birlikte, yüksek lisans grubunun beklentisinin diğerinden daha üst seviyede olduğu, bu durumun din psikolojisinin yapı ve fonksiyonu açısından gelecekte daha iyi yerlere gelebileceği konusunda ümit verici olduğu söylenebilir.

Tablo 64.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisinden Beklenti Durumu

	<i>Beklentisi olanlar.</i>	<i>Beklentisi olmayanlar.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	130	29	159
	81,8%	18,2%	100,0%
İmam	12	6	18
	66,7%	33,3%	100,0%
Öğretmen	36	10	46
	78,3%	21,7%	100,0%
Toplam	178	45	223
	79,8%	20,2%	100,0%

Çalışmada din psikolojisinden beklentiler “meslek” durumuna göre incelendiğinde elde edilen veriler Tablo 64’de verilmiştir. Din psikolojisinden beklenti, öğrencilerde %81,8 (f=130), imamlarda %66,7 (f=12) ve öğretmenlerde %78,3 (f=36) oranlarındadır. Alandan beklentisi olmayanların öğrencilerde %18,2 (f=29), imamlarda %33,3 (f=6) ve öğretmenlerde %21,7 (f=10) oranlarında olduğu saptanmıştır.

Öğrenci ve öğretmenlerde alandan beklenti benzerlik gösterirken imamların beklentilerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Din psikolojisinin imamların din hizmetlerine yardımcı olma konusunda yeterince etkili olamadığı ya da imamlar tarafından yeterince dikkate alınmadığı da söylenebilir.

4.11.1. Din Psikolojisinden Beklentiler

Tablo 65.

Din Psikolojisinden Beklentiler

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Din psikolojisinin çağa uygun olarak düzenlenmesi.	18	10,3
İnsan psikolojisini anlayabilmek.	31	17,8
Hayata ve mesleğe yönelik pratik katkı kazanımı.	10	5,7
Psikolojik açıdan toplumu yönlendirebilmek.	2	1,1
İnsanların bakış açısı kazanması.	14	8,0
İyi bir ruh sağlığı kazanımı.	6	3,4
Konuların topluma katkı sağlaması.	4	2,3
Dinin psikolojik etkisinden haberdar; bilinçli dini yaşam.	21	12,1
Dersin anlaşılır bir şekilde verilmesi.	11	6,3
Batı kaynaklarının İslam dünyasına uygun hale getirilmesi.	9	5,2
İnsan ilişkilerini düzenlemede katkı sağlaması.	6	3,4
Sorunlara çözüm üretebilmesi.	19	10,9
İslam'ın ruh sağlığına katkılarının anlatılması.	1	,6
Dinin insana katkılarını öğrenmek.	3	1,7
Alandaki çalışmaların pratikte de etkili olması.	4	2,3
Ders süresinin arttırılması.	4	2,3
Belirli yaş grubunun dini duygularına özel bir eğitim verilmesi.	4	2,3
Bu alana girişin lisede yapılması.	1	,6
İnançların temellendirilmesine katkı sağlamalı.	6	3,4
Toplam	174	100,0

Çalışmada, “Din psikolojisinden beklentilerinizi kısaca yazınız” şeklindeki soruya verilen cevaplar yüksekten düşüğe sırasıyla %17,8 (f=31) “İnsan psikolojisini anlayabilmek”, %12,1 (f=21) “Dinin psikolojik etkisinden haberdar; bilinçli dini yaşam”, %10,9 (f=19) “Sorunlara çözüm üretebilmesi”, %10,3 (f=18) “Din psikolojisinin çağa uygun olarak düzenlenmesi”, %8,0 (f=14) “İnsanların bakış açısı kazanması”, %6,3 (f=11) “Dersin anlaşılır bir şekilde verilmesi”, %5,7 (f=10) “Hayata ve mesleğe yönelik pratik katkı kazanımı”, %5,2 (f=9) “Batı kaynaklarının İslam

dünyasına uygun hale getirilmesi”, %3,4 (f=6) “İyi bir ruh sağlığı kazanımı”, %3,4 (f=6) “İnsan ilişkilerini düzenlemede katkı sağlaması”, %3,4 (f=6) “İnançların temellendirilmesine katkı sağlamalı”, %2,3 (f=4) “Konuların topluma katkı sağlaması”, %2,3 (f=4) “Alandaki çalışmaların pratikte de etkili olması”, %2,3 (f=4) “Ders süresinin arttırılması”, %2,3 (f=4) “Belirli yaş grubunun dini duygularına özel bir eğitim verilmesi”, %1,7 (f=3) “Dinin insana katkılarını öğrenmek”, %1,1 (f=2) “Psikolojik açıdan toplumu yönlendirebilmek”, %0,6 (f=1) “İslam’ın ruh sağlığına katkılarının anlatılması” ve %0,6 (f=1) “Bu alana girişin lisede yapılması” şeklinde tespit edilmiştir.

İlgili soruya verilen cevaplardan en yüksek oranı olan üçüne baktığımızda, psikoloji, din psikolojisi ve çözüm odaklı olmaya vurgunun olduğu görülmektedir. Bu durum, din psikolojisinin yapı ve fonksiyon açısından ilgililerin zihin dünyasında beklenen bir yerde olduğunu göstermektedir. Diğer cevapların da dağınık olmakla birlikte, bu sonucu desteklediği söylenebilir.

Din psikolojisinden beklentiler hakkındaki bulgularımız daha önce yapılmış olan Hökelekli (2016), Yenen (2016) ve Ok’un (2006) çalışmalarındaki bulgu ve değerlendirmeler ile benzerlik göstermektedir. Alandan beklenenleri genel hatlarıyla görmek adına çalışmamızdaki verilerin yanında belirtilen çalışmalarda ilgili bulgulara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Hökelekli (2016), İslam dünyasında insanın doğasının, özgürlük ve yükümlülüklerinin, Tanrı tasavvurunun Hristiyan-Yahudi geleneğinden ciddi olarak farklılaştığını, kültür dünyamızın Batılı insanlardan farklı olduğunu belirtmiş ve din psikolojisinin farklı kültür ve dinlere özgü biçimleriyle zenginleştirilmesinin gerektiğini savunmuştur. Buna ek olarak kültür değerlerimize uygun teori ve kavramların geliştirilmesi ve kullanılmasına dikkat çekmiştir. Bu teori ve kavramların geliştirilme sürecinde bilgi toplama araçlarının, kendi kültürümüze uygun ölçeklerinin geliştirilmesi ve uygulamaya konulması büyük önem taşımaktadır.

Ok, araştırmasında (2006) Hökelekli ile benzer düşünmekte ve din psikolojisinin İslami bağlamdaki ulusal kimlik oluşturma sürecini tamamlayarak ve gücünü kendine özgü orijinal yaklaşımlarından alarak uluslararası tartışmalara entegre olması gerektiğini düşünmektedir.

Din psikolojisi dersinde konular hakkında bilgi verilirken örnek olaylar, olayların duygusal yanları ve tecrübi boyutlarının yanı sıra önemli şahsiyetlerin de dersin içeriğinde verilmesinin gerekliliğine vurgu, Yenen’in araştırması (2016) ile çalışmamızdaki benzerlik gösteren yönlerdir.

4.12. Din Psikolojisini Gerekli Bulma

Araştırmamızda “Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz? Kısaca nedenini açıklayınız” sorusu cevaplarını değerlendirdiğimiz son sorudur. Buradan elde edilecek bulgular ile alanın neden gerekli görüldüğü veya görülmediğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu konu yine iki aşamada incelenecektir. Birinci aşamada din psikolojisini gerekli bulup bulmama oranları değişkenler açısından analiz edilecek, ikinci aşamada ise alanı gerekli bulma sebeplerine yer verilecektir.

Tablo 66.

Din Psikolojisini Gerekli Bulma

	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Gerekli buluyorum.	203	91,0
Gerekli bulmuyorum.	5	2,2
Fikrim yok.	15	6,7
Toplam	223	100,0

Örneklem grubunun “Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz?” sorusuna %91,0 (f=203) “Gerekli buluyorum”, %6,7 (f=15) “Fikrim yok” ve %2,2 (f=5) oranında “Gerekli bulmuyorum” yanıtlarını verdiği saptanmıştır.

Tablo 67.

Cinsiyet Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma

	<i>Gerekli buluyorum.</i>	<i>Gerekli bulmuyorum.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>
Kadın	149	2	10	161
	92,5%	1,2%	6,2%	100,0%
Erkek	54	3	5	62
	87,1%	4,8%	8,1%	100,0%
Toplam	203	5	15	223
	91,0%	2,2%	6,7%	100,0%

Elde edilen bulgulara göre kadın katılımcılarda “Gerekli buluyorum” yanıtı %92,5 (f=149), “Fikrim yok” %6,2 (f=10) ve “Gerekli bulmuyorum” %1,2 (f=2) olarak tespit edilmiştir. Erkeklerde ise bulgular %87,1 (f=54) “Gerekli buluyorum”, %8,1 (f=5) “Fikrim yok” ve %4,8 (f=3) “Gerekli bulmuyorum” olarak görülmüştür.

Bu sonuca göre, kadınların din psikolojisini erkeklere oranla bir nebze daha gerekli buldukları söylenebilir. Bununla birlikte, cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 68.

Yaş Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma

	<i>Gerekli buluyorum.</i>	<i>Gerekli bulmuyorum.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>
20-25 yaş	135	3	8	146
	92,5%	2,1%	5,5%	100,0%
26-40 yaş	52	2	3	57
	91,2%	3,5%	5,3%	100,0%
41-60 yaş	16	0	4	20
	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
Toplam	203	5	15	223
	91,0%	2,2%	6,7%	100,0%

Örneklemin ilgili soruya yanıtları, 20-25 yaş grubunda “Gerekli buluyorum” %92,5 (f=135), “Fikrim yok” %5,5 (f=8) ve “Gerekli bulmuyorum” %2,1 (f=3) şeklindedir. Diğer taraftan, 26-40 yaş grubunda cevaplar “Gerekli buluyorum” %91,2 (f=52), “Fikrim yok” %5,3 (f=3) ve “Gerekli bulmuyorum” %3,5 (f=2) olarak belirlenmiştir. Araştırmada 41-60 son yaş grubu bulguları “Gerekli buluyorum” %80,0 (f=16) ve “Fikrim yok” %20,0 (f=4) olarak tespit edilmiştir.

Her üç yaş grubunda din psikolojisini gerekli bulma oranlarının yüksek olduğu söylenebilir. Alanı gerekli bulma konusunda 20-25 yaş grubu ile 26-40 yaş grubunda oranlar benzerlik gösterirken 41-60 yaş grubunda %11,0’lık bir düşüş görülmektedir. Yine de alanın her yaş grubunda gerekli görüldüğü ve insanlara genel olarak hitap edebildiği söylenebilir.

Tablo 69.

Eğitim Durumuna Göre Din psikolojisini Gerekli Bulma

	<i>Gerekli buluyorum.</i>	<i>Gerekli bulmuyorum.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>
Lisans	188	4	14	206
	91,3%	1,9%	6,8%	100,0%
Yüksek lisans	15	1	1	17
	88,2%	5,9%	5,9%	100,0%
Toplam	203	5	15	223
	91,0%	2,2%	6,7%	100,0%

Eğitim durumu lisans olan katılımcıların %91,3'ü (f=188) din psikolojisini “Gerekli buluyorum”, %6,8'i (f=14) “Fikrim yok” ve %1,9'u “Gerekli bulmuyorum” şeklinde yanıtlar verdikleri saptanmıştır. Buna karşılık yüksek lisans grubu katılımcıların %88,2'si (f=15) “Gerekli buluyorum”, %5,9'u (f=1) “Gerekli bulmuyorum” ve %5,9'u (f=1) “Fikrim yok” şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, her ne kadar oranlarda küçük farklılıklar olsa da eğitim durumu gruplarının din psikolojisi alanının gerekliliği konusunda fikir birliğinde olduğu görülmektedir.

Tablo 70.

Meslek Durumuna Göre Din Psikolojisini Gerekli Bulma

	<i>Gerekli buluyorum.</i>	<i>Gerekli bulmuyorum.</i>	<i>Fikrim yok.</i>	<i>Toplam</i>
Öğrenci	147	3	9	159
	92,5%	1,9%	5,7%	100,0%
İmam	14	2	2	18
	77,8%	11,1%	11,1%	100,0%
Öğretmen	42	0	4	46
	91,3%	0,0%	8,7%	100,0%
Toplam	203	5	15	223
	91,0%	2,2%	6,7%	100,0%

Çalışmada öğrenci olan katılımcıların, “Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz” sorusuna %92,5 (f=147) “Gerekli buluyorum”, %5,7 (f=9) “Fikrim yok” ve %1,9 (f=3) oranlarında “Gerekli bulmuyorum” yanıtlarını verdiği görülmüştür.

İmamlarda din psikolojisini gerekli bulma bulguları %77,8 (f=14) “Gerekli buluyorum”, %11,1 (f=2) “Fikrim yok” ve %11,1 (f=2) “Gerekli buluyorum” olarak saptanmıştır. Öğretmenlerde bulgular %91,3 (f=42) “Gerekli buluyorum” ve %8,7 (f=4) “Fikrim yok” olarak tespit edilmiştir.

Burada meslek durumuna göre din psikolojisinin beklentilerini incelediğimiz tablo ile benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Öğrenci ve öğretmenlerde yüksek oranda alandan beklenti varken imamların alana nispeten düşük beklentide kaldığı söylenebilir. İmamların din psikolojisini hem gerekli bulmama hem de ondan beklenti içinde olmaması, dikkat çekicidir. Halbuki teorik olarak meslek hayatlarını verimli hale getirmede bu alanın onlara çok şeyler katacağı yadsınamaz bir gerçek olarak kabul edilmektedir. İmamların din psikolojisi konusundaki beklentimizi karşılamayan bu algılarının sebepleri, ayrı bir çalışma ile araştırılabilir.

4.12.1. Din Psikolojisini Gerekli Bulma Sebepleri

Araştırmanın bu kısmında din psikolojisini gerekli bulma konusunun analizinin ikinci aşamasına geçilecektir. Tablo 71’de ilgili soruya verilen cevaplar yer almaktadır.

Tablo 71.

Din Psikolojisini Gerekli Bulma Sebepleri

	Frekans	Yüzde
Din ve Tanrı bilinci sağlaması.	31	17,4
İnsanı ve toplumu anlamamıza katkı sağlaması.	40	22,5
Dini problemlerde psikolojik çözüm üretmeye katkı sağlaması.	10	5,6
Bireysel ve toplumsal gelişime katkı ve bakış açısı kazandırması.	21	11,8
Mesleki katkı sağlaması.	18	10,1
Din psikolojisinin anlaşılması ve öğretilmesinin önemli olması.	11	6,2
Kaynakların yerelleşmesi şartıyla gereklidir.	5	2,8
Dinin psikoloji açısından incelenmesinin önemli olması.	27	15,2
İslam’a tebliğde fayda sağladığı için gereklidir.	8	4,5
Diğer nedenler.	5	2,8
Akıl ve ruh sağlığı için gereklidir.	2	1,1
Toplam	178	100,0

Çalışmamızda “Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz? Kısaca nedenini açıklayınız” sorusuna verilen cevaplara göre örneklemin alanı gerekli bulma nedenleri sırasıyla %22,5 (f=40) “İnsanı ve toplumu anlamamıza katkı sağlaması”, %17,4 (f=31) “Din ve Tanrı bilinci sağlaması”, %15,2 (f=27) “Dinin psikoloji açısından incelenmesinin önemli olması”, %11,8 (f=21) “Bireysel ve toplumsal gelişime katkı ve bakış açısı kazandırması”, %10,1 (f=18) “Mesleki katkı sağlaması”, %6,2 (f=11) “Din psikolojisinin anlaşılması ve öğretilmesinin önemli olması”, %5,6 (f=10) “Dini problemlerde psikolojik çözüm üretmeye katkı sağlaması”, %4,5 (f=8) “İslam’a tebliğde fayda sağladığı için gereklidir”, %2,8 (f=5) “Kaynakların yerelleşmesi şartıyla gereklidir”, %2,8 (f=5) “Diğer nedenler” ve %1,1 (f=2) “Akıl ve ruh sağlığı için gereklidir” olarak saptanmıştır.

Araştırmamızda tespit edilen din psikolojisini gerekli bulma nedenleri ile Yenen’in çalışmasındaki (2016) bulgular büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yenen’in örneklem grubundan elde ettiği cevapların bazıları aşağıdaki gibidir.

-Bu ders bizim ilgi alanımıza giren dini konuları daha iyi anlamamızı sağlıyor. Bunun bizim açımızdan gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de geçen olayları (kıssaları), dinin insanlar üzerindeki etkilerini daha iyi kavırıyoruz.

-Bu ders gerekli, çünkü dinin doğru yaşanması için doğru bakış açısı gerekli. O da bu dersle olabilir.

-Din psikolojisi diğer derslerde edindiğimiz bilgilere farklı yaklaşımlar sunuyor. Örneğin bir hadisi daha farklı boyutlarıyla da anlayarak onu hayatımıza sokarken aslında bir psikoloji devreye giriyor ve bunu sistemli hale getiriyor.

-Fakülteyi bitirdiğimizde bize yol gösterecek olan, yani bize lazım olan konular işleniyor.

-Bizler ilahiyatçı olarak din-insan arasındaki problemlerle her zaman karşılaşacağımız için din psikolojisi ve içinde barındırdığı konular her zaman bizlere lazım olacak...

-Din eğitimi yapılan bir okulda din psikolojisi dersi olmazsa olmazdır. Karşımızdaki kişiyi anlayabilmek, sağlıklı iletişim kurabilmek için bu dersin olması gerekir.

Sonuç olarak gerek Yenen’in çalışması ve gerekse bizim çalışmamızın örnekleminin din psikolojisinin gerekliliğine dair benzer ifadelerinin, din psikolojisi literatüründe bahsedilen konularla benzeştiği görülmektedir. Bu da din psikolojisi alanının, yapısal ve fonksiyonel olarak ilgililerinin nezdinde ortak bir paydaya ulaştığını göstermektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ

5.1. Sonuç

Türkiye’de din psikolojisinin yapı ve fonksiyon açısından durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, din psikolojisinin nasıl algılandığına, bu alana ilgi veya ilgisizliğin sebepleri, dersi alanların zihinlerinde yer eden konularının neler olduğu, alanın genel anlamda çağın, özelde Türk toplumunun ihtiyaçlarına cevap verici mahiyette olup olmadığı, din psikolojisi dersinin yeterli olup olmadığı, Batı kaynaklı olmasının etkileri, dersi alanın bireysel, toplumsal ve mesleki katkılarının neler olduğu, alan dersinin eksik yönleri, alandan beklentilerin neler olduğu ve din psikolojisinin neden gerekli olduğu sorularına yanıt aranmıştır.

Örneklem grubundan elde edilen veriler, din psikolojisi algısının temelde iki boyutta incelenebileceğini göstermektedir. Halen din psikolojisi dersini almakta olan ya da yakın zamanda bu dersi almış katılımcılarda din psikolojisi denince akla daha bilimsel yaklaşım ve yanıtlar gelmektedir. “Sizce din psikolojisi nedir? Din psikoloji denince aklınıza neler gelmektedir?” şeklindeki sorumuza alanın sıkça kullanılan “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” tanımı, öğrencilerin %35,8’i (f=57) tarafından ifade edilmiş; bilimsel/akademik bir temada yanıtlanmıştır. Örneklemde elde edilen “Psikoloji biliminin alt dalıdır” ve “İnsanı tanıma bilimidir” ifadeleri de bu temaya paralel yanıtlardır.

Din psikolojisi algısının ikinci boyutunu “din” oluşturmaktadır. Alan dersi alınmasının üzerinden zaman geçince katılımcıların yanıtları daha çok din odaklı çağrışımlarda kümelenmektedir. İlgili soruya “İnsanın dini duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır” ifadesini kullanan öğretmenler %17,4 (f=8) ve imamlar %5,6 (f=1) oranındadır. Buna karşılık öğretmenlerde “İnsan-din ilişkisini inceler” düşüncesi %37,0 (f=17) ve imamlarda %33,3 (f=6) oranındadır. Din boyutuna paralel diğer ifadelerin “Dinin fonksiyonunu inceler”, “Dini olayları inceler” ve “Din-psikoloji ilişkisini inceler” şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Örneklem grubundaki katılımcıların %76,2’sinin (f=170) din psikolojisi alanını ilgi çekici bulduğu görülmüştür. Buna ek olarak cinsiyet, yaş ve eğitim demografik değişkenlerine göre benzer sonuçlar elde edilmiştir. Öğrencilerde tespit edilen ilgi seviyesinin imam ve öğretmenlere kıyasla farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Öğretmen

ve imamların ilgi seviyesindeki düşüş, alanın meslek hayatındaki sorunların çözümüne yeterince katkı sağlamadığı ve din psikolojisi derslerinden elde edilen bilgilerin teori aşamasından pratiğe dönüşemediği şeklinde yorumlanabilir.

Din psikolojisine ilginin sebepleri yüksekten düşüğe sırasıyla “İnsanların dini inançlarını anlamayı sağlaması”, “İnsanı tanımayı sağlaması”, “Mesleğim için gerekli ve faydalı olması”, “İnsanın hayatına olumlu katkılarının olması”, “Genel olarak psikolojinin ilgi çekici olması”, “Din ve psikolojiyi birleştiren bir alan olması”, “Dinin insan üzerindeki etkilerini anlamayı sağlaması” ve “Sorun çözmede etkili olması” şeklinde belirlenmiştir. Buna ek olarak meslek değişkeninde ilgi sebeplerinin farklılaştığı görülmüştür. Öğrencilerde hayatı ve insanı anlamlandırmak, imamlarda yaşamlarına sağladığı pratik katkılar ve öğretmenlerde eğitim sürecini daha verimli hale getirmesi ve öğrenciyle iletişimin kolaylaşması alanın başlıca ilgi çekme sebepleri olarak ifade edilmiştir.

Alanın ilgi çekici gelmemesinin sebepleri sırasıyla “Genel olarak ilgimi çekmiyor”, “Güzel ama ilgimi çekmiyor”, “Çok zor”, “Terim ve yabancı kelimeler çok fazla”, “Alan fonksiyonunu yerine getiremiyor” ve “Alan Batı’ya hizmet ediyor” olarak saptanmıştır. İlerleyen dönemlerde eğitim amacıyla hazırlanan din psikolojisi ders kitaplarının bu ve benzeri çalışmalardaki sonuçlar dikkate alınarak yazılırsa daha verimli olacağı düşünülmektedir. Ders kitaplarının zorluk seviyesi, kullanılan terim ve yabancı kelimelerin yoğunluğu, kendi kültürümüzün yansımaları, karşılaşılan problemler ve çağın ihtiyaçlarının dikkate alınarak hazırlanmasının bu tür sebeplerin oranını düşürebileceği söylenebilir.

Araştırmada, “Din psikolojisi derslerinden aklınızda kalan 3 konuyu yazabilir misiniz?” şeklindeki anket sorumuz ile hangi konuların zihinlerde yer ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar “Dua ve İbadet”, “Dini Tecrübe”, “Gelişim Psikolojisi ve Din”, “Dine Dönüş ve Din Değiştirme”, “İman, İnanç ve Fıtrat” ve “Mistisizm ve Tasavvuf” şeklindedir. Bu konuların, bazı farklılıklar olmakla birlikte Türkiye’de yayınlanan ve fakültelerde ders kitabı olarak okutulan birçok kitapta ortak olarak yer aldığı söylenebilir.

Araştırmadaki “Din psikolojisi derslerinde işlenen/ele alınan konuların/tartışmaların içinde yaşadığımız çağa ve çağın sorunlarına cevap verebildiğini düşünüyor musunuz?” sorusu, din psikolojisinde ele alınan konuların günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebilme durumunu tespit etmek amacıyla yer almıştır. Örneklem grubunun %40,8’i (f=91) din psikolojisinin günümüz ihtiyaç ve sorunlarına cevap

verebildiğini, %33,6'sı (f=75) kısmen cevap verebildiğini ifade etmiştir. Örneklerden %25,6'lık (f=57) kesim, alanda ele alınan konuların ihtiyaç ve sorunlarımıza cevap veremediğini belirtmiştir. “Evet” ve “Kısmen evet” cevapları ile “olumlu” yanıt verenler %74,4'lük (f=166) bir kesimdir. Öğrencilere ait bilgilerin henüz teorik seviyede olması sebebiyle çağ ve sorunlarına cevap verme noktasında olumlu düşüncenin imam ve öğretmenlere göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Alanın “fonksiyonunun sorgulandığı” imam ve öğretmenlikte, ihtiyaca cevap vermedeki zorluklarla doğru orantılı olarak memnuniyetin azaldığı söylenebilir. Bu sonuçlara göre genç bir bilim dalı olarak din psikolojisinin bu konuda başarılı olduğu fakat eksikliklerini telafi etmeye ve kendisini geliştirmeye devam etmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırmada “Din psikoloji derslerinde öğrenmeniz gerektiğini düşündüğünüz fakat derslerde işlenmeyen konular var mı? Varsa hangi konular derste işlenmelidir?” sorusu ile din psikolojisinin ilgilendiği konuların yeterliliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların %30,9'u (f=69) konuların yeterli olduğunu, %44,8'i (f=100) eksik konuların olduğunu belirtmiştir. Örneklerden %24,2'lik (f=54) kesim ise bu soruya cevap verebilecek kadar alana hâkim olmadığını düşünmektedir. Yenen'in araştırmasında (2016) din psikolojisi derslerinde okutulan kaynak kitabın yeterliliği konusunda elde edilen bulgular, bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda işlenen konuların yeterli olmadığı düşüncesi %44,8 (f=100); Yenen'in çalışmasında ise %56,0 (f=70) oranındadır. Her iki çalışmanın bulgularından yola çıkılarak din psikolojisinin mevcut konularının çağın ihtiyaçlarına göre tekrar düzenlenmesi gerektiği söylenebilir.

Din psikolojisi derslerinde işlenmesi gerektiği düşünülen ilk 10 konu sırasıyla “Çağımızın sorunlarına cevap aranmalı”, “Genel olarak daha fazla örnek ve pratik olmalı”, “Fıtrat psikolojisi daha ayrıntılı olmalı”, “Deizm-ateizm gibi duruşlara tepkilerimiz nasıl olmalı”, “Konular arasında İslam'a ısıdırma olmalı”, “Derste işlenen konularda İslam kültürü dikkate alınmalı”, “Gelişim dönemleri ve din daha ayrıntılı olmalı”, “İslam psikologları ve onların görüşleri daha ayrıntılı incelenmeli”, “Konularda toplumun din ile ilgili sorunlarına psikolojik açıdan çözümlere yer verilmeli” ve “Diğer dinler de din psikolojisi açısından incelenmeli” şeklindedir. Bununla birlikte Yenen'in çalışmasındaki (2016) ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din psikolojisinin konuları hakkındaki görüşleri ile bu araştırmada elde edilen veriler karşılaştırılmış; “Çağımızın sorunlarına cevap aranmalı”, “Genel olarak daha fazla örnek ve pratik olmalı”,

“Sahabelerin ve örnek insanların hayatları din psikolojisi açısından değerlendirilmeli”, “Hz. Peygamberin insanların özelliklerine göre davranmasına dair örnekler olmalı”, “Diğer dinler de din psikolojisi açısından incelenmeli” ve “Derste işlenen konularda İslam kültürü dikkate alınmalı” maddelerinin benzer olduğu görülmüştür. Elde edilen cevaplardan yola çıkarak bu dersi almış olmalarına rağmen katılımcıların tam olarak alanın sınırlılıklarını kavrayamadığı söylenebilir. Bir bilim dalı olarak din psikolojisinin “tarafsız” ve “nesnel” olma ilkelerinin katılımcılar tarafından bazı noktalarda göz ardı edildiği söylenebilir.

Araştırmanın “Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusu, daha çok Batı kültürünün etkisi altında yapılan din psikolojisinin Türk toplumunda nasıl bir anlam ifade ettiğini belirlemek için hazırlanmıştır. Katılımcılardan elde edilen sonuçlar sırasıyla “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz”, “Temelleri Batı’da atılmış olduğundan bu durum doğal”, “İslam alimlerinin bolca çalışması olmuştur; yalnızca bilim olma kısmında Batı öncüdür”, “Batı kaynaklı olması bizim eksikliğimiz”, “Tamamen Batı kaynaklı değil; bilim olma aşaması Batı kaynaklıdır”, “Din psikolojisine ait sorunlar daha çok Batı kaynaklı olduğundan bu durum doğal” ve “Batı kaynaklı olduğundan bize hitap etmiyor” şeklindedir. Burada tarafımızca en önemli görülen nokta, “Batıda başlamış olabilir. Kendimize mal etmeliyiz” düşüncesinin %25,6 (f=57) ile en çok ifade edilen yanıt olmasıdır. Bu sonuç, Hökelekli’nin (2016), Ok’un (2006), Şahin’in (2013) ve Yenen’in (2016) araştırmalarında elde ettiği veriler ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada olduğu gibi zikredilen araştırmaların her birinde de yerel değerleri esas alan bir din psikolojisi ve kültür değerlerimize uygun teori ve kavramların geliştirilmesine vurgu yapılmıştır.

Alanın hayatımızdaki konumunu ve etkinliğini anlamak amacıyla çalışmamızda “Din psikolojisi dersi almanın bireysel, toplumsal ve mesleki yeterlilik açısından katkıları nelerdir?” sorusu yer almaktadır. Burada yer alan cevaplar bireysel, toplumsal ve mesleki açıdan ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışmada örneklemden elde edilen “Kendimizi ve hedef kitleyi tanımak”, “Daha verimli dini tebliğ imkânı sağlaması”, “Dinin kişiye etkilerinin farkına varmak”, “Sorun çözümünde katkı sağlaması”, “Bakış açısı kazanmak”, “Çocuk eğitime katkı sağlaması”, “Eleştirel bakış açısı kazandırması” ve “Sağlıklı bir ruh hali” yanıtlarının din psikolojisinin bireysel kazanımları olduğu söylenebilir. Araştırmamızda elde edilen sonuçların Kayıklık (2003) ve Yenen’in (2016) çalışmaları ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Buna ek olarak katılımcıların din psikolojisi dersinden elde ettikleri kazanımlar ile hayatlarını

kolaylaştırdıkları ve verimli hale getirdikleri söylenebilir. Nitekim bu dersi alarak kişi kendisini ve karşısındaki insanı daha iyi anlayabilmekte, bakış açısı kazanarak sorunların çözümünde daha etkili olabilmekte ve dolayısıyla daha sağlıklı bir ruh hali içerisinde olmaktadır.

Araştırmada “Din psikolojisi dersi almanın bireysel, toplumsal ve mesleki yeterlilik açısından katkıları nelerdir?” sorusunun ikinci bölümü olan toplumsal katkılar; “Toplumun dini hayatını kavramak ve bilinçli olmak”, “Toplumsal sorunları, şüphe ve zorlukları çözmeye katkı sağlaması”, “Daha kaliteli ve huzurlu bir toplum inşasında katkı sağlaması”, “Psikoloji bilgisiyle elde edilen farkındalık ile daha rahat sosyal ilişki kurmak”, “Her yaşın psikolojik sürecine hâkim olmak”, “Psikoloji bilen kişinin din anlatımında verimlilik artışı” ve “Topluma faydalı, vasıflı birey olmak” şeklinde belirlenmiştir. Din psikolojisi alanının, din eğitiminde toplumun dini hayatını anlama ve bilinçli olma noktasında teori (öğrencilere) ve pratikte (öğretmenlere) önemli kazanımlar sağladığı ve toplumun dini hayatını kavrama ve bilinçli olmanın kadınlar için daha fazla anlam ifade ettiği; bu konuda daha hassas oldukları söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, mesleki açıdan din psikolojisinin kazanımlarının “Meslekte daha verimli olmak”, “Farklı yaşlardaki öğrencileri daha iyi anlayabilmeyi sağlamak”, “Kaliteli iletişim sağlamak”, “Din psikolojisi bilgisinin, tebliğ yapan kişiye destek sağlaması”, “Soru ve sorunlara daha bilinçli cevap verebilmek”, “Meslekte daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmak” ve “Bakış açısı kazanmak” şeklinde olduğunu göstermiştir. Bulgulardan yola çıkarak din psikolojisinin öğrencileri anlamayı kolaylaştırdığı, din hizmetlerinde verimliliği arttırdığı, bakış açısı kazandırdığı ve mesleklerin icrasında insanlara karşı daha hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmaya yönlendirdiği söylenebilir.

Alanın nasıl daha işlevsel olabileceğini araştırmak amacıyla çalışmamızda örneklem grubuna “Din psikolojisi dersinin eksik olduğunu gördüğünüz yönleri var mı? Varsa nedenleriyle birlikte açıklayınız” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %51,1’i (f=114) alanın eksiklerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu oranın yüksekliği, sorunun genel olması; din psikolojisi dersinin işlenişi, konuları, yöntemi, araştırmaları, araştırmacıları, kaynakları ve süresi gibi pek çok açıdan eksikleri kapsamı sebebiyle doğal karşılanmalıdır. Araştırmamızda din psikolojisinin eksiklerinin “Ders ezbere dayalı; pratik yok”, “Bazı konulara yeterince önem verilmiyor”, “Batı temelli din psikolojisi yerine İslam temelli din psikolojisi işlenmeli”, “Konular güncel değil; çağa uymuyor”, “Teorik yönü çok fazla”, “Dil ağır ve konular yüzeysel işleniyor”, “Karşılaştığımız

sorunlara çözüm üretmede yetersiz”, “Yeteri kadar örnek verilmediği için ders yeteri kadar net anlaşılamıyor”, “Ders süresi yeterli değil”, “Alanda yapılan araştırmalar yetersiz”, “Alan hocaları kendini geliştirmeli”, “Din psikolojisi dersi daha fazla kaynaktan işlenmeli”, “Kaynakların sübjektif bilgi vermesi sebebiyle ders sürecinde bilimsel olamamak”, “Öğretmenlere seminerlerde tekrar bu ders verilmeli”, “Kadın psikolojisine ayrıca yer verilmeli” ve “Onarım terapileri öğretilmeli” şeklinde olduğu saptanmıştır. Din psikolojisinin eksik yönleri hakkında elde edilen sonuçlar, daha önce yapılmış olan Hökelekli (2016), Ok (2006), Şahin (2013) ve Yenen’in (2016) çalışmalarındaki bulgular ile benzerlik göstermektedir. Elde edilen verilerden din psikolojisi dersinin süre ve müfredat açısından yeniden yapılanması gerektiği söylenebilir. Yine katılımcılardan yola çıkarak dersi alanların teorik bilgi kadar “örneklerle” ve “uygulamalara” da ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Diğer taraftan din psikolojisi dersinin işlendiği kitapların pek çok terim barındırması sebebiyle öğrenciler tarafından tam olarak anlaşılamadığı görülmektedir. Bu konuya çözüm olarak alan ders saatinin arttırılması gerekmektedir. Ders süresinin mevcut şekliyle kalması durumunda ders kitaplarında ya daha çok örneğe yer verilmeli ya da sadeleştirilmeye gidilmelidir.

Din psikolojisi dersi almış olan öğrenciler, öğretmenler ve din görevlisi imamların alana dair düşünceleri ve din psikolojisi dersinden beklentileri, bu alanı daha ileriye taşımak için ışık tutulması gereken bir konudur. Çalışmada “Din psikolojisinden beklentilerinizi kısaca yazınız” şeklindeki soru ile genel olarak örneklemin alandan beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle elde edilen veriler, örneklemin %79,8’inin (f=178) din psikolojisinden beklentisinin olduğu, %20,2’sinin (f=45) ise bir beklentisinin olmadığı yönündedir. Araştırmada tespit edilen beklentiler, “İnsan psikolojisini anlayabilmek”, “Dinin psikolojik etkisinden haberdar; bilinçli dini yaşam”, “Sorunlara çözüm üretebilmesi”, “Din psikolojisinin çağa uygun olarak düzenlenmesi”, “İnsanların bakış açısı kazanması”, “Dersin anlaşılır bir şekilde verilmesi”, “Hayata ve mesleğe yönelik pratik katkı kazanımı”, “Batı kaynaklarının İslam dünyasına uygun hale getirilmesi”, “İyi bir ruh sağlığı kazanımı”, “İnsan ilişkilerini düzenlemede katkı sağlaması”, “İnançların temellendirilmesine katkı sağlaması”, “Konuların topluma katkı sağlaması”, “Alandaki çalışmaların pratikte de etkili olması”, “Ders süresinin arttırılması”, “Belirli yaş grubunun dini duygularına özel bir eğitim verilmesi”, “Dinin insana katkılarını öğrenmek”, “Psikolojik açıdan toplumu yönlendirebilmek”, “İslam’ın ruh sağlığına katkılarının anlatılması” ve “Bu alana girişin lisede yapılması” şeklindedir. Araştırmadan elde edilen bulgular, Hökelekli (2016), Ok (2006) ve

Yenen'in (2016) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Elde edilen verilerden yola çıkarak insanı ve inançlarını anlayabilmek din psikolojisinden en büyük beklentiği oluşturmakta; bununla birlikte alanın sosyal hayatı kolaylaştırması umulmaktadır. Buna ek olarak imamlar ile ilgili bir noktaya değinmek yerinde olacaktır. Öğrenci ve öğretmenlerde alandan beklenti oranı benzerlik gösterirken imamların beklentilerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Din psikolojisinin imamların din hizmetlerine yardımcı olma konusunda yeterince etkili olamadığı ya da alanın imamlar tarafından yeterince dikkate alınmadığı söylenebilir.

Çalışmada “Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz? Kısaca nedenini açıklayınız” son sorumuzu oluşturmaktadır. Buradan elde edilecek bulgular ile alanın neden gerekli görüldüğünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların %91'i alanı gerekli bulmakta; yalnızca %2,2'si gerekli görmemektedir. %6,7'lik kesim ise bir fikir belirtmemiştir. Elde edilen verilere göre alanı gerekli bulma sebeplerinin “İnsanı ve toplumu anlamamıza katkı sağlaması”, “Din ve Tanrı bilinci sağlaması”, “Dinin psikoloji açısından incelenmesinin önemli olması”, “Bireysel ve toplumsal gelişime katkı ve bakış açısı kazandırması”, “Mesleki katkı sağlaması”, “Din psikolojisinin anlaşılması ve öğretilmesinin önemli olması”, “Dini problemlerde psikolojik çözüm üretmeye katkı sağlaması”, “İslam'ı tebliğde fayda sağlaması”, “Kaynakların yerelleşmesi şartıyla gerekli olması” ve “Akıl ve ruh sağlığı için gerekli” şeklinde olduğu söylenebilir. Sürekli anlam arayışı içinde olan insanı ve kutsal kabul ettiği değerleri incelemesi sebebiyle din psikolojisinin gerekli görüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte sosyal hayatında insana sağladığı pek çok kazanım da din psikolojisini değerli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, N. V. (2017). *Gestalt Terapi Ne Kadar Farkındayım?* Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akyüz, N., & Çapçioğlu, İ. (Ed.). (2013). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. Grafiker Yayınları.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (4. bs). Sakarya Kitabevi.
- Apaydın, H. (2005). Erich Fromm'un "Psikanaliz ve Din" Adlı Yapıtı Üzerine Bazı Düşünceler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(18-19), 163-192. <https://doi.org/10.17120/omuifd.69184>
- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. Bilimkent Yayınları.
- Ayten, A. (2018). *Din ve Sağlık Kavram, Kuram ve Araştırma*. Marmara Akademi Yayınları.
- Bahadır, A. (2007). *Jung ve Din*. İz Yayıncılık.
- Baymur, F. (1997). *Genel Psikoloji*. İnkılap Kitabevi.
- Berger, P. L. (2002). Sekülerizmin Gerilemesi. İçinde A. Köse (Ed.), *Sekülerizm Sorgulanıyor*. Ufuk Kitapları.
- Certel, H. (2014). *Din Psikolojisi*. Berikan Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. Remzi Kitabevi.
- Çapçioğlu, İ., & Ayten, A. (Ed.). (2013). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. Phoenix Yayınevi.
- Demirci, K. (2013). Zühd. İçinde *DİA* (C. 44, s. 533-535).
- Dergipark. (2020, Temmuz 20). *Din Psikolojisi Çalışmaları*. <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=din+psikolojisi§ion=articles>
- Düzgüner, S. (2008). *Dine Psikolojik Yaklaşımda Değişimin Dinamikleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Er, İ. (2008). *Din Sosyolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Forsyth, J. (2017). *Psikolojik Din Kuramları* (M. Ulu, Ed.). Kimlik Yayınları.
- Freud, S. (2019). Ruhsal Yaşamın Doğası (İ. San, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 503-507. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000467

- Holm, N. G. (2018). *Din Psikolojisine Giriş* (A. Bahadır, Çev.). İnsan Yayınları.
- Horozcu, Ü. (2017). *Din Psikolojisi*. Rağbet Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008). *Psikolojiye Giriş*. Düşünce Kitabevi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2016). Türkiye’de Din, Dindarlık ve Din Psikolojisi Araştırmaları: Psikolojide Yerellik ve Evrensellik Tartışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 311-333. <https://doi.org/10.21054/deuifd.284626>
- James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (İ. H. Yılmaz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Karacoşkun, M. D. (2017). *Din Psikolojisi*. Grafiker Yayınları.
- Kayıklık, H. (2003). İçerik ve Kazanım Açısından Din Psikolojisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 3(1), 83.
- Kayıklık, H. (2018). *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Karahan Kitabevi.
- Kızılgeçit, M. (2017). *Din Psikolojisinin 200’ü*. Otto Yayınları.
- Kleinman, P. (2015). *Psiko 101* (H. Kaplan, Çev.). Okuyan Yayınları.
- Köse, A. (2000). *Freud ve Din*. İz Yayıncılık.
- Köse, A., & Ayten, A. (2019). *Din Psikolojisi*. Timaş Yayınları.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din Psikolojisi Kısa Bir Giriş* (M. Ulu, Çev.). Kimlik Yayınları.
- Nesai. (2005). *Sünen* (A. Parlıyan, Çev.). Konya Kitapçılık.
- Ok, Ü. (2006). Türkiye’de Din Psikolojisi: Neredeyiz ve Nereye Gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 441-456.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Sayar, K., & Dinç, M. (2018). *Psikolojiye Giriş*. Dem Yayınları.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi* (Y. Aslay, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Serrican, E. (2015). Reflexion of the Archetype Concept in Carl Gustav Jung’s Theory of Analytical Psychology to the Literature. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1205-1215. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279130>
- Şahin, A. (2007). *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik Dindarlığın Ergen Benliği Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Adal Ofset.
- Şahin, A. (2008). *Dine Psikolojik Yaklaşımlar*. Adal Ofset.

- Şahin, A. (2013). Reflections on the Possibility of an Islamic Psychology. *Archive for the Psychology of Religion / Archiv für Religionspsychologie*, 3(35), 321-335.
- Şentürk, H. (2017). *Din Psikolojisine Giriş* (4. bs). İz Yayıncılık.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. Ensar Neşriyat.
- Ukray, M. (2017). *Jung Psikolojisi*. Yason Yayınları.
- Üçer, C. (2015). Alevîliğin Yanlış Algılanması: Muharrem Uygulamaları Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 74, 45-76.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 66-116.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Karahan Kitabevi.
- Yavuz, K. (1982). Din Psikolojisinin Araştırma Alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5.
- Yenen, İ. (2016). Din Psikolojisi Dersinin Öğrencilerin Bireysel Kazanımları Açısından Değerlendirilmesi: DEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 149-189. <https://doi.org/10.21054/deuifd.284615>
- YÖK. (2020, Haziran 16). *Yüksek Öğretim Kurulu Tez Başkanlığı Din Psikolojisi Çalışmaları*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

EKLER

EK 1 Anket Formu

Hazırlanan bu anket “Yapı ve Fonksiyon Açısından Din Psikolojisi” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Ankette bu konuyla ilgili açık uçlu sorular bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarının sağlıklı olması açısından göstereceğiniz ilgi ve dikkat büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple soruları dikkatli okuyarak, kısa ve öz cümleler ile cevaplarınızı yazınız. Anket sorularına verdiğiniz cevaplar yalnızca bu çalışma için kullanılacak ve herhangi kişi ya da kişilerle paylaşılmayacaktır. Anket formuna isminizi veya kimliğinizi belirten ifadeler yazmayınız ve lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Anketin cevaplanmasında gösterdiğiniz ilgi ve yardımdan dolayı teşekkür ederim.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

H. Cihat Şahin

-
- 1) Cinsiyetiniz? () Kadın () Erkek
 - 2) Yaşınız?
 - 3) Eğitim durumunuz? () Lisans () Yüksek Lisans ()
Doktora
 - 4) Sizce din psikolojisi nedir? Din psikoloji denince aklınıza neler gelmektedir?
 - 5) Din psikolojisi ilginizi çekiyor mu? Sebebini kısaca yazınız.

- 6) Din psikolojisi derslerinden aklınızda kalan 3 konuyu yazabilir misiniz?
- 7) Din psikoloji derslerinde işlenen/ele alınan konuların/tartışmaların içinde yaşadığımız çağa ve çağın sorunlarına cevap verebildiğini düşünüyor musunuz?
- 8) Din psikoloji derslerinde öğrenmeniz gerektiğini düşündüğünüz fakat derslerde işlenmeyen konular var mı? Varsa hangi konular derste işlenmelidir?
- 9) Din psikolojisinin Batı kaynaklı olması konusunda düşünceleriniz nelerdir?

10) Din psikolojisi dersi almanın bireysel, toplumsal ve mesleki yeterlilik açısından katkıları nelerdir?

a. Bireysel açıdan katkısı:

b. Toplumsal açıdan katkısı:

c. Mesleki yeterlilik açısından katkısı:

11) Din psikolojisi dersinin eksik olduğunu gördüğünüz yönleri var mı? Varsa nedenleriyle birlikte açıklayınız.

12) Din psikolojisinden beklentilerinizi kısaca yazınız.

13) Din psikolojisini gerekli buluyor musunuz? Kısaca nedenini açıklayınız.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Hüseyin Cihat Şahin

Doğum Tarihi : 13.01.1993

İLETİŞİM

E-posta : cihatsahin323323@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

2017- Devam Ediyor : Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans)

2011- 2017 : Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
(Lisans)

YABANCI DİL

: İngilizce